

MEKANLARIN DİLİYLE

BURSA

Hazırlayan: Mustafa Başpınar

Bursa Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı / Mekanların Diliyle Bursa

Proje Koordinatörleri / Aziz Elbas, Ahmet Erdönmez

Proje Yürütücüsü / Bursa Araştırmaları Merkezi www.bursaarastirmalari Merkezi.org

Yayına Hazırlayan / Mustafa Başpınar

Görsel Tasarım / Yakup Şahiner

Arka Kapak Çizgi / Hasan Aycın

ISBN / 978-605-9968-34-8

Basım Yılı ve Yeri / 1. Baskı; Mart 2015, Star Matbaacılık / Bursa

BURSA
KÜLTÜR A.Ş.

Yapım / © 2015 Bursa Kültür A.Ş. Bu kitabın tüm yayın hakları Bursa Kültür A.Ş.'ye aittir. Yazılı izin olmadan kısmen ya da tamamen yeniden basılamaz.

Dağıtım / Bursa Kültür A.Ş. - Merinos Atatürk Kongre Kültür Merkezi B Kapısı

Osmangazi-Bursa/Türkiye

Tel: + 90 224 253 26 46 Faks: + 90 224 253 14 85 info@bursakultur.com / www.bursakultur.com

Kütüphane Bilgi Kartı / Catalog-in-Publication Data (CIP)

Başpınar, Mustafa / Mekanların Diliyle Bursa

1. Bursa 2. Deneme 3. Edebiyat

MEKANLARIN DİLİYLE
BURSA

Mustafa BAŞPINAR

1979 yılında Tokat'ta doğdu. Öğrenimini aynı şehirde tamamladı. 2001 yılında Gaziosmanpaşa Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Aynı üniversitede Yeni Türk Edebiyatı Dalı'nda yüksek lisansını tamamladı. Aziz Kerem ve Öykü Sena'nın babası. Bursa'da yaşıyor. Öyküleri Dergâh, Edebiyat Ortamı, İtibar, Dünyanın Öyküsü ve Tasfiye gibi dergilerde yayımlandı.

Meleğin Gölgesi (Öykü, Dergâh,2013)

Öykülerde Bursa (Antoloji, Bursa BŞB Yay. 2014)

İÇİNDEKİLER

Takdim	7
Önsöz.....	9
Sunum.....	11
Beşir Ayvazoğlu MURADIYE'DE GÜL DEVRİ	13
İhsan Deniz ÇEKİRGE-KAYHAN GÜZERGÂHI	21
Metin Önal Mengüşoğlu ORTA HALLİ BİR MAHALLE NAMAZGÂH.....	25
Mustafa Armağan ŞEHİR VE ÇOCUK.....	31
Cemil Kavukçu BURSA'YA GİTMEK.....	36
İnci Aral BURSA, ÇOCUKLUĞUMUN SEVECEN KUCAĞI	39
Müslim Coşkun RUHANİYETLİ ŞEHİR: BURSA.....	48
Yunus Emre Altuntaş HISAR'DA YAĞMURLU BİR GÜN	54
Yıldız Ramazanoğlu BURSA'DA BİR AHİR ZAMAN DERVİŞİNİN NEFESİ	64
Cevat Akkanat EMİRHANI'NDA BİR NEFESLİK BEY OLMAK... ..	71

Yusuf Yağdırın	
ABDALA MALUM OLUR.....	75
Güray Süngü	
HELİKOPTER YAPRAĞI.....	77
Pelin Yılmaz	
KOZAHAN'DA BİR MASA.....	83
Hilmi Haşal	
KALBİMİN BAŞKENTİ BURSA.....	86
BURSA BERESİ.....	93
Adem Turan	
BENİM ÜNİVERSİTEM: SUR KİTABEVİ.....	96
Asım Öz	
NOSTALJİ İLE MERSİYE ÂRESİNDE.....	100
Saliha Malhun	
BURSA'DA SİLİK 'HALK-I CEDÎD' FOTOĞRAFLARI.....	110
Şaban Akbaba	
MEKÂNLARIN İZİNDE: BURSA BURSA İÇİNDE.....	114
Cihan Aktaş	
İMECE USULÜNÜ HATIRLAYAN KADIN	124
Abdurrahman Adıyan	
GİRİT MAHALLESİ VE ALAY KIRAATHANESİ.....	132

“Şimdiye kadar gördüğüm şehirler içinde Bursa kadar muayyen bir devrin malı olan bir başkasını hatırlamıyorum. Fetihten 1453 senesine kadar geçen 130 sene, sade baştan başa ve iliklerine kadar bir Türk şehri olmasına yetmemiş, aynı zamanda onun manevî çehresini gelecek zaman için hiç değişmeyecek şekilde tesbit etmiştir. Uğradığı değişiklikler, felâketler ve ihmaller, kaydettiği ileri ve mesut merhaleler ne olursa olsun o, hep bu ilk kuruluş çağının havasını saklar, onun arasında bizimle konuşur, onun şiirini teneffüs eder. Bu devir haddizatına bir mucize, bir kahramanlık ve ruhaniyet devri olduğu için, Bursa, Türk ruhunun en halis ölçülerine kendiliğinden sahiptir, denebilir. Bu hakikati gayet iyi gören ve anlayan Evliya Çelebi, Bursa’dan bahsederken “ruhaniyetli bir şehirdir” der.

Belli ki Evliya Çelebi bu şehri sadece görmekle kalmamış, onun hakiki benliğini kavramıştır; zaten Bursa için yazdıklarında yer yer bir aşk neşidesinin coşkunu hissedilir.

Buluşlarında hemen hiç yanılmayan Sadrazam Keçeci Fuad Paşa ise “Osmanlı tarihinin dibacesi” diyerek bu mazi damgasını başka bir şekilde belirtir.

Bursa’ya birkaç defa gittim ve her defasında kendimi daha ilk adımda bir efsaneye çok benzeyen bu tarihin içinde buldum, zaman mefhumunu âdeta kaybettim ve daima, bu şehre ilk defa giren ve onu yeni baştan bir Türk şehri olarak kuran dedelerimizin yaşayışlarındaki halis tarafa hayran oldum. Onlar zaferin kendilerine ilk gülüşü saydıkları bu şehri o kadar sevmişler, o kadar candan kucaklamışlar ki, hâlâ taşı, toprağı bu yükseltici ve şekil verici ihtirasın nurdan izleriyle doludur. Bu şehirde muayyen bir çağa ait olmak keyfiyeti o kadar kuvvetlidir ki insan “Bursa’da ikinci bir zaman daha vardır.” diye düşünebilir. Yaşadığımız, gülüp eğlendiğimiz, çalıştığımız, seviştığımız zamanın yanı başında, ondan daha çok başka, daha çok derin, takvimle, saatle alâkası olmayan; sanatın, ihtirasla, imanla yaşanmış hayatın ve tarihin bu şehrin havasında ebedî bir mevsim gibi

ayarladığı velût ve yekpare bir zaman... Dışarıdan bakılınca çok defa modası geçmiş gibi görünen şeylerin, bugünkü hayatımızda artık lüzumsuz zannedebileceğimiz duyguların ve güzelliklerin malı olan bu zamanı bildiğimiz saatler saymaz, o sadece mazisinde yaşayan bir geçmiş zaman güzeli gibi hâtıralarına kapanmış olan şehrin nabzında kendiliğinden atar.”

Ahmet Hamdi Tanpınar, Beşir Şehir (Bursa’da Zaman)

Önsöz

Bir şehrin yerlisi olmanın vereceği duyguyu yaşamak isterdim. Ancak önemli olanın bir şehrin yerlisi olmak değil, o şehri sevebilmek olduğu gerçeğini de göz ardı edemem. Bursa benim için işte tam da böyle. Aradan geçen altı yıl zarfında Bursa'yı gerçek manada sevdiğimi hissettim. Nedenine dair pek çok şey sıralayabilirim elbette. Fakat en önemlisi Bursa'nın bende sanki daha önce hep onun bağrında yaşamışım hissini vermesidir. Tıpkı Sivas gibi, Amasya gibi, Konya gibi. Bende bu duyguyu uyandırmasının sebebi elbette onun tabii ve insani oluşudur.

Altı yıl önce yerleştim Bursa'ya. Altı yıldır onu tanımaya, sevmeye çalıştıkça Bursa'nın bana kucak açtığına şahit oldum. Karşılıklı gerçekleşen bu ilişki gittikçe zenginleşti ve hâlâ devam etmekte. Bursa'yı tanıma, anlama çabam bir yandan fiziksel olarak gerçekleşirken diğer yandan edebiyatta Bursa'nın izini sürmeye başladım. Evliya Çelebi'den Tanpınar'a; Sait Faik'ten Mustafa Armağan'a uzanan çizgi üzerinden Bursa'ya olan bağlılığım arttı. Bu arayışın önemli duraklarından birisi elbette "Öykülerde Bursa" adını verdiğim Bursa öyküleri antolojisi oldu. Bu çalışmanın beni mutlu etmesinin en önemli gerekçesi alanında ilk olmasıdır. Öykü okumalarımın doğal seyri içerisinde oluştu "Öykülerde Bursa". Refik Halit'ten günümüze uzanan zaman diliminde Türk edebiyatının kimi önemli öykücülerini mekan olarak öykülerinden bazılarında Bursa'yı seçmişlerdi. Yaklaşık yüz yirmi yıllık bir dönem içerisinde yazılan öykülerde Bursa farklı yüzleriyle anlatılmıştı. Ancak şunu fark ettim bu esnada: Bursa ne kadar anlatılsa azdı. Daha pek çok şair ve yazarımızın Bursa'sını okumak mümkündü. Mekanların Diliyle Bursa isimli bu çalışma bu isteğin ete kemiğe bürünmüş hali oldu. Bursa'yla ünsiyeti bulunan ve ulaşabildiğimiz şair ve yazarlara kendi Bursa'sını anlattırmak istedik. Akademik özellikten uzak, deneme tadında, her edebiyat severin zevkle okuyabileceği yazı istedik. Gönüllerini, emeklerini ortaya koyan kıymetli kalemlerimiz birer yazı gönderdiler çalışmamızı renklendirmek ve ona canlılık kazandırmak adına. İyi de oldu. Bir çizgi ve yirmi yazıyla Bursa serüveni çıktı ortaya. Herbiri birbirinden kıymetli bu

yazılarda Bursa adeta gözlerinizde canlanacaktır.

Mekanların Diliyle Bursa isimli çalışmayı ortaya koyarken elbette birtakım zorluklarla karşılaştım. Bu tarz çalışmaların zorluğunu erbabı bilir elbette. Bunlara değinmek istemiyorum. Ancak kitabı okuyan isimler pekala “Neden falanca isim yok?” tarzında bir soru yöneltebilir. Kitapta yirmi yazıya yer verdik. Gönül isterdi ki daha çok şair ve yazara Bursa’yı anlattırabilirdim. Ancak bir sınır koymamız gerekiyordu nihayetinde. İşin ekonomik boyutu başta olmak üzere farklı gerekçelerle sayıyı çoğaltmamız mümkün olmadı. Ekonomik boyut dışında bu çalışmada şair ve yazar kimliği olanları öncellemek istedim. Onların Bursa’sını okumak ve okutturmak istedim. Bu sebeple Bursa’dan ya da Bursa dışından pek çok akademik isimden yazı istemedim. Şair ve yazar kimliği olan ancak yazı istediğimiz ama yazmak istemeyenler, verilen süre içerisinde yazıyı tamamlayamadığını belirtip çekilenler oldu. Ya da daha özel gerekçelerle katılmayanlar da. Bir de bize yazı gönderen ancak yazısı istediğimiz formata uygun olmayan isimler oldu. Tüm bu saydığım gerekçelerden dolayı hiçbir şair ve yazarla bir olumsuz hal yaşamadım. İşin sevindirici yanlarından biri de bu oldu. Çünkü bu tarz çalışmaların kişiye çoğu zaman dost kazandırmadığı söylenir. Şükür ki korktuğum başıma gelmedi.

Mekanların Diliyle Bursa isimli çalışmamı daha proje halindeyken heyecanla karşılayan ve çalışmayı tamamlamam hususunda beni teşvik eden sevgili şair ağabeyim Metin Önal Mengüşoğlu’na, kimi şair ve yazarlara ulaşmam hususunda bilgi aktaran ve metinleri okuyup çalışmam hususunda görüş belirten sevgili şair ağabeyim Cevat Akkanat’a; yazılarıyla çalışmaya renk katan bütün şair ve yazarlarımıza çok teşekkür ederim. Projeyi kabul eden Bursa Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş.’ye ve değerli çalışanlarına ayrı ayrı teşekkür ederim.

Karamazak/2015

Sunum

Büyük medeniyetlerin buluşma noktası, köklü geleneklerin beşiği, tarihin her döneminde gerek coğrafi konumu, gerek sosyal yaşam tarzı, gerekse ülke ekonomisindeki etkinliğinden dolayı sürekli ilgi odağı olmuş eşsiz bir şehirdir Bursa.

Şehirleri farklı özellikleriyle akılda kalıcı hale getiren en önemli etkenlerden biri edebiyattır. Şiirlere, hikayelere, romanlara, mektuplara yansıyan şehirler edebi türler arasında anlatım imkanı bulamayan şehirlere oranla daha şanslıdır.

Bağrından ünlü şairler yazarlar çıkaran Bursa, içinden geçtiği şiirlere, hikayelere, romanlara, denemelere, mektuplara ayrı bir renk katmıştır. Aynı şekilde Bursa'nın hafızalarda yerini koruması, değerleriyle birlikte bilinirliğinin, tanınırlığının diğer şehirlere oranla daha fazla olması edebiyat ürünleri sayesinde olmuştur.

Bursa hakkında edinilen bilgilerin zamanla unutulması söz konusu olabilir. Ancak, Bursa'ya dair bir öykü veya olay zaman ve mekanın Bursa olduğu herhangi bir edebi eserin akılda kalıcılığı daha fazladır.

Farklı kalemlerin Bursa'nın çeşitli mekanlarıyla ilgili yazılarından oluşan bu eser, şüphesiz Bursa'mızın hafızalardaki yerini bir kez daha sağlamlaştıracaktır. Bu bağlamda Bursa'ya dair denemeler kaleme alan yazarlarımıza ne kadar teşekkür etsek azdır.

Bu kitaptaki denemelerin yazılmasına vesile olan ve derlenmesinde yoğun emek sarf eden Sayın Mustafa Başpınar'a teşekkür ediyor, çalışmanın Bursa sevdalılarına yeni ufuklar açmasını diliyorum.

Saygılarımla.

Recep Altepe

Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı

Beşir Ayvazoğlu

MURADIYE'DE GÜL DEVRİ

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Beş Şehir*'ini 1969 yılında 1000 Temel Eser Dizisi'nde yapılan baskısından okumuştum. Bursa hakkındaki ilk bilgilerimi bu nefis kitabın kim bilir kaç defa okuduğum "Bursa'da Zaman" bölümünden edindim. İlk okuyuşumda aldığım zevk dimağımda hâlâ taptazedir. Tanpınar'ın üslûbundan öylesine etkilenmişim ki, Bursa'ya görmeden âşık oldum. Yükseköğrenim için Bursa'yı seçişimde bu aşkın birinci derecede rol oynadığını söyleyebilirim. Bursa'nın "takvimle, saatle alâkası olmayan" ikinci zamanını hissedip yaşamak, bu derunî zamanda menkıbelere karışıp Osmanlı Devleti'nin kurucuları ve manevi öncüleriyle hemhal olmak istiyordum. Önce Ulucami'de iki rekât namaz kılmalı, Yeşil'de mola verip Çelebi Mehmed'le tanışmalı, Emir Sultan'a selam vermeli, Osman ve Orhan Gazi türbelerini de ziyaret ettikten sonra Muradiye'de "sabrın acı meyvesi"ni tatmalı, dakikalara "Dur!" demeliydim.

1971 yılının sonlarında şimdi yerinde Kent Meydanı'nın bulunduğu terminalde otobüsten inip Bursa toprağına ayak basınca hissettiklerimi keşke anlatabilsem. Şehre çıkma fırsatını yakalar yakalamaz soluğu Ulucami'de alarak planımı eksiksiz tatbik etmişim. Bursa'daki ilk keşif yolculuğumun son durağı Muradiye olmuştu. Muradiye'ye çok özel bir alaka duyuyordum; çünkü 1000 Temel Dizisi'nde *Beş Şehir*'den bir yıl sonra yayımlanan *Erenlerin Bağından* adlı kitabı da okumuş ve bu kitaptaki "Muradiye" yazısına bayılmışım. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, "Uhrevî sükûnetin ve uhrevî rahatın ne olduğunu bilmek isteyenler Bursa'da Muradiye Türbesi'ne gitsinler! Ölüm yalnız burada korkunç değildir. Burada her dakika bir meleğin kanadı gibidir," diyor ve dakikalara "dur" diyebileceğimiz yerin sadece burası olduğunu söylüyordu.

Muradiye'de o gün neler hissettiğimi kelimelerle kısaca anlatabilmeme imkân yok. Duygularımı belki en iyi ifade edecek kelime -çağrışımlarını

da hesaba katmak şartıyla- “göç” kelimesidir. Başta II. Murad’inki olmak üzere bütün türbeler yere sağlam oturmuş taş binalar olmasına rağmen, İç-Asya’dan kopup gelen fatihlerin buracıkta bir oba kurduklarını, birazdan çadırlarını söküp yüklerini bağlayarak daha, daha uzaklara göçeceklerini düşünmüş, sonra göçün mecazi mânâsı aklıma gelince derin bir hüzne kapılmıştım. Evet, ölüm de bir göç! İrtihal etmek, öteki dünyaya göç anlamına gelmiyor mu? Muradiye’de trajik göçlerin büyük hikâyeleri gizliydi. Bütün çocukluğum ve ilk gençliğim, Abdullah Ziya Kozanoğlu, M. Turhan Tan ve Feridun Fâzıl Tülbentçi gibi popüler romancıların tarihî romanlarını okuyarak geçtiği için burada yatan Cem ve Mustafa gibi şehzadelerin trajik akıbetleri hakkında bir hayli malumatım vardı. Üstelik Tülbentçi’nin *Kanuni Sultan Süleyman* isimli romanını da birkaç ay önce okumuştum ve Şehzade Mustafa’nın yattığı türbeyi görmeye can atıyordum.

*

Bursa’da yaşadığım sürece Muradiye’yi o kadar çok ziyaret ettim ki, sessiz sakinleriyle aramda ciddi bir ünsiyetin doğduğunu tereddütsüz söyleyebilirim. Sultan II. Murad’ın ismini yaşatacak camii için neden bu bölgeyi seçtiğini tahmin edebiliyorum. Siz de gözlerinizi kapatır, modern yapıları manzaradan silerek etrafa bakarsanız kendinizi bir yeryüzü cennetinde hissedebilirsiniz. 1426-1428 yılları arasında inşa edilen ve ön cephesinde beş gözlü bir revak bulunan Muradiye Camii, bu manzaranın ortasında, bütün hususiyetleriyle Bursa devri mimarisini aksettiren bir güzellik olarak yükselmişti. Bursa’yı yerle bir eden 1855 depreminde bu caminin de kubbeleri ve iki minaresi yıkılmış. Mimari ve tezyinattaki yeni modaların onarım sırasında Muradiye Camii’ne yansıdığı, mihrabın zevk-i selimi rencide eden rokoko üslûbundan anlaşılıyor. Bursa’da tamir edilen yahut yeniden yapılan bütün eserlerde maalesef bu zevksiz ilâve ve müdahalelerle karşılaşmaktadır.

Deha sahibi bir devlet adamı ve asker olduğu kadar, âlim denecek kadar bilgili bir padişah olan II. Murad, aynı zamanda şair ve musikişinastı. Çelebi Mehmed’in ölümüyle, daha on sekiz yaşında bir delikanlıyken tahta geçmiş, babasının bıraktığı yerden devam ederek Anadolu birliğini tamamlamıştı. En büyük hususiyetlerinden biri de alçakgönüllü oluşuydu. Tahttan kendi isteğiyle feragat eden kaç hükümdar vardır dünya tarihinde? Kardeş katlini doğru bulmadığı, kardeşi Mustafa’nın Hamideli Sancağı’nda sancak beyi olarak kalmasına izin verip Yusuf ve Mahmud isimli kardeşlerine de Bursa sarayını tahsis etmesinden anlaşılıyor. Ancak Mustafa’nın çevresinden etkilenecek isyan etmesi hayatına mal olduğu gibi, Yusuf ve Mahmud’un da

gözlerine mil çekilmesine sebep oldu. Murad, diğer kardeşlerine kıyamamış, Mustafa gibi isyan ederek devletin bekasını tehlikeye atmamaları için gözlerine mil çektirmekle yetinmişti. Oğlu Alaaddin Ali'yi öldürttüğüne dair rivayetler varsa da, Osmanlı kaynakları bu konuda sessizdir. Alaaddin'in üç dört arşın ötesine gömülmeyi vasiyet etmesi, eğer vicdan azabının sonucu değilse, onun gencecik yaşında ölmesine çok, hem de çok üzüldüğü anlamına gelir.

Büyük hükümdarlarinkine benzer muhteşem bir türbe istemeyen II. Murad'ın vasiyetnamesi, bana sorarsanız, onun bilgece tevazuunu belgeleyen ezberlenesi bir metindir. Bu vasiyetnamede, Murad, Bursa'da yaptırdığı camiin yakınına ve doğrudan doğruya toprağa defnedilmeyi, kabrinin etrafına dört duvar örülmesini, rahmete vesile olan yağmurun toprağını besleyebilmesi için üzerinin örtülmemesini ve -nedendir bilinmez- yanına ailesinden kimsenin gömülmemesini istemişti. Edirne'de, 3 Şubat 1451 tarihinde öldü, henüz kırk yedi yaşındaydı. Acı haber, Şehzade Mehmed, Manisa'dan Edirne'ye gelinceye kadar tam on üç gün halktan ve ordudan gizlendi. Cülus törenin ardından görevlendirilen İshak Paşa, cenazeyi Bursa'ya getirerek toprağa verdi ve üzerine vasiyetnameye uygun bir türbe yaptırdı. Dört duvarlı olması için kare planlı olarak inşa edilen türbenin kubbesindeki merkez, yağmur girecek şekilde açık bırakılmıştı. Bu sade türbenin en ihtişamlı yeri, girişindeki revakın üzerini örten saçaktır. İnanılmaz güzellikteki tezyinatıyla âdetâ bütün bir dünya görüşünü ve estetiği özetleyen bu saçak, merkezlerinde on iki köşeli yıldızların bulunduğu iç içe geçmiş çeşitli geometrik şekiller, sarkıtlar, kabaralar ve mukarnas dolgulu çökertmelerle artık unuttuğumuz bir dili üstün bir belagatle hâlâ konuşuyor.

II. Murad'ın tek başına yattığı türbenin doğusundaki pencere kapı şekline sokularak çok sevdiği oğlu Alâaddin'in türbesine geçiş sağlanmıştır. Öyle anlaşıyor ki, Muradiye'ye gömülen ilk hanedan mensubu Şehzade Alâaddin olsa da, ilk türbe II. Murad'inkidir. Alaaddin'in türbesi daha sonra bu türbeye bitişik olarak inşa edilir, yanına da muhtemelen amcası olan Orhan, kardeşi Ahmed ve kızkardeşi Şehzade Hâtun defnedilir. Orhan ve Ahmed'in Fatih tarafından öldürtüldüğünü tahmin etmek zor değildir.

*

Muradiye âdetâ Fatih'in aile kabristanı; fakat kendisinin bulunmadığı bir kabristan... Annesi Hüma Hatun da Muradiye Camii'nin doğusundaki Hatuniye türbesinde yatıyor. Fatih'in 1449 yılında, yani şehzadeliği

sırasında yaptırdığı bu altı köşe planlı küçük kümbetteki ikinci lahdin kime ait olduğu belli değil. Türbede, Fatih'in annesinin kimliğine dair tartışmaları gereksiz kılan Arapça bir kitabe var: "Bu nurlu türbe, büyük Sultan Murad zamanında kendi gözbebeği, Peygamber'in adaşı olan çocuğu Mehmed Çelebi tarafından annesi Baş Hatun'a yapılmıştır. Bina 853 senesi Receb'i başında ikmal edilmiştir. Cenâb-ı Hak devlet çadırının iplerini ebediyet kazıklarına bağlayarak kıyamete kadar izzet ve saadet dairesinde pâyidar eylesin."

Hatuniye türbesinin hemen karşısındaki türbeye "Saraylılar Türbesi" deniyor. Birbirine sivri kemerlerle bağlı sekiz ayağın taşıdığı kare planlı ve etrafı açık türbenin üzeri sekizgen prizma bir külahla örtülmüş. Türbedeki alçıdan iki sandukanın kimlere ait olduğunu bilmiyoruz. Kim bilir, belki de ninniler söyleyerek Fatih'in beşiğini sallayan güzel cariyelerindir.

Muradiye'yi ilk ziyaretimde, Muradiye Camii'ni ve II. Murad türbesini gezdikten sonra, trajik hayat hikâyesini o tarihte M. Turhan Tan'ın *Cem Sultan* isimli romanında anlattığı kadarıyla bildiğim Cem Sultan'ın türbesine geçmiştim. Cem'in hayatı hakikaten romanlara konu olacak kadar -olmuştur da- heyecanlı ve yürek burkan maceralarla doludur. Ağabeyi Bâyezid'le aralarında geçen saltanat mücadelesi; Mısır'a, ardından Rodos'a sığınması, Rodoslu şövalyelerin zoruyla Fransa'ya geçmesi ve giderek milletlerarası bir mesele haline gelmesi... Bu mücadele sırasında inanılmaz pazarlıklara konu olan Cem, sonunda Papa'ya teslim edilir. Kendisini kazanamayacağı bir kavgaya sürükleyen büyük ihtirasına rağmen, Fransızların ve Papa'nın siyasî emellerine âlet olmayan Cem, Arapça, Farsça, Latince, Yunanca ve İtalyanca biliyordu, âlim ve şairdi. Napoli'de büyük ihtimalle Papa VI. Alessandro Borgia tarafından zehirlenerek öldürüldü. İş bu kadarla kalmamış, zavallı şehzadenin naaşı da devletlerarası bir mesele haline gelmişti. Ölüm haberi İstanbul'a ulaşınca gaib cenaze namazı kılınan ve üç gün matemi tutulan Cem'in naaşı, ülkesine 1499 yılında, yani ölümünden dört yıl sonra getirildi ve Bursa'da kardeşi Mustafa'nın yanına defnedildi.

Fatih'in Gülşah Hatun'dan oğlu Mustafa, yakışıklı, bilgili, ileri görüşlü, babası tarafından çok sevilen gözü pek bir şehzadeydi ve Otlukbeli'nde Uzun Hasan'a karşı kazanılan zaferde çok önemli bir rol oynamıştı. Ne var ki böbreklerinden rahatsızdı; sefer yorgunluğunun da tesiriyle hastalığı şiddetlendi ve 19 Ağustos 1474'de Niğde civarındaki Borpazarcığı'nda öldü. Bu vakitsiz ölümün Fatih'i çok üzdüğü söylenir. İlk ziyaretimde Mustafa hakkındaki bilgilerim yok denecek kadar azdı, mesela Mahmud Paşa'yla

aralarında ciddi bir düşmanlığın bulunduğunu bilmiyordum. Bir namus meselesi yüzünden Mahmud Paşa tarafından zehirletilmiş olabileceğini, Fatih'in birlikte büyüdüğü ve çok sevdiği vezirini bu yüzden öldürttüğünü çok sonraları öğrendim.

Şehzade Mustafa için yaptırılan türbe, Muradiye'nin en güzel türbesidir. Daha meşhur bir şehzade olduğu için Cem'in ismiyle tanınan bu altıgen planlı türbe, türbe değil, zarif bir pırlanta sanki. Duvarlar pencere üzençilerine kadar altıgen firuze çinilerle kaplı. Çinilerin üzerinde, baskı tekniğiyle yapılmış altın yaldızlı rûmiler ışıltıyor. Duvarlardaki ve kubbedeki eşsiz kalem işçiliğine bakılırsa, meçhul sanatkârlar burada apaçık bir yeryüzü cenneti tasavvur etmişler. Terkibindeki esrârı hâlâ koruyan nefis kırmızı, türbeye büyüleyici bir derinlik katıyor. Kubbedeki hâkim renk ise lâcivert. Eteklerde bir kuşak halinde *Besmele* ve *Âyetelkürsî*, kubbe kaidesinin altında ise kûfî hata "Esmâü'l Hüsnâ", yâni Allah'ın güzel adları yazılı Kasnak eteklerinde palmet motifleri, kemer içlerinde hatâî sarkmalardan zincir, mihrabın üstünde serpmeye çiçekler... Belli ki tam bir zevk inkırazı yaşayan Batıcılar bile bu türbedeki klasik süslemelere kıyamamışlardı. Acaba diğer türbelerde de bir zamanlar, bu türbedekine benzer tezyinat var mıydı? Kim bilir!

Muradiye'nin mütevazı türbelerinden birinde Mustafa'nın annesi Gülşah Hatun yatıyor. Girişte ufacık bir eyvan, mermer kapı sövesinin üstünde dokuz dilimli bir taç. İçeride iki mermer lahit var; birinde Gülşah Hâtun, diğerinde ise İkinci Bâyezid'in oğlu Şehzade Ali uyuyor. O gün, yani Muradiye'yi ilk ziyaretimde, Fatih'in mütevazı türbelerde yatan kadını Gülşah ve gelini Gülruh, belki de güllü isimlerinden dolayı beni çok etkilemişti; türbeleri birkaç defa daha ziyaret ettikten sonra "Muradiye'de Gül Devri" isimli uzunca bir şiir yazmıştım. Maalesef kaybettiğim bu şiirde Fatih'in âdeta bir gül yağmuruna tutulduğunu, meşhur minyatüründe kokladığı gülün o güllerden biri olabileceğini söylüyor, şiir diliyle "Acaba Gülşah Hâtun, Mehmed'ini üstüne gül kokluyor diye kıskanmış mıdır?" diye soruyordum. Fatih'in Gülbahar adında bir kadını daha var, İkinci Bâyezid'in annesi. Muradiye'de, dört tarafı açık sevimli bir türbede yatan ebesinin adı da Gülbahar değil mi? Ebe Gülbahar belki de Mehmed'i doğar doğmaz gül sularıyla yıkamış, gül yapraklarıyla belemişti. Büyük büyük dedesinin vasiyetine uyarak *İstanbul'u açıp gülzâryapan* da o değil miydi? Bunun için Fatih demişlerdi ona, Gül Fatih'i de diyebilirlerdi. Şiir böyle devam edip gidiyordu.

Şehzade Cem'in annesini az kalsın unuttuyordum: Çok uzaklarda, Kahire'de ölen ve orada toprağa verilen Çiçek Hatun... Farsçada gül, çiçek demek.

*

Muradiye Camii'nin güneydoğusundaki sekizgen planlı türbede, taht kavgalarının başka bir kurbanı yatıyor: II. Bayezid'in büyük oğlu Şehzade Ahmed... Devlet-i Aliyye'nin geleceğiyle ilgili ideallerini gerçekleştirmek için babasıyla bile savaştıktan çekinmeyen Yavuz, tahta geçtiğinde, ağabeyleri Şehzade Korkut Manisa, Şehzade Ahmed de Amasya valisiydi. Harekete ilk geçen Ahmed olmuş, fakat yeniçerilerin isyanı yüzünden bu emeline kavuşamamıştı. Fırsatı kaçırmayan Selim, şiddetli kışa aldırmaksızın üç bin süvari ile Kefe'den hareket ederek İstanbul'a geldi ve babasının elini öperek 25 Nisan 1512'de tahta oturdu. Oğlu Alâeddin'le birlikte Selim'e karşı harekete geçen Ahmed'in bütün gayretleri boşa çıkmıştı. 24 Nisan 1513'te uğradığı yenilgiden sonra yay kirişiyle boğularak idam edildi. Selim, kendisiyle taht mücadelesine giren çok sevdiği ağabeyi Korkut'u da Antalya'dan Bursa'ya getirterek 17 Mart 1513'te boğdurtmuştu. Gerçekten çok değerli bir Şehzade olan Korkut, büyük dedesi Orhan Gazi'nin Tophane'deki türbesinde yatıyor.

Selim sadece ağabeylerini değil, Şehzade Ahmed'in beş oğlunu ve daha önce ölen kardeşlerinin oğulları olan beş şehzadeyi de yay kirişiyle boğdurtarak idam ettirdi. Bunlar arasında Şehzade Şehinşah'ın oğlu Mehmed Şah gibi çok küçük şehzadeler de vardı. Mehmed Şah, babası Şehinşah, annesi Bülbül Hatun, Şehzade Ahmed'in kızı Kamer Sultan ve İkinci Bâyezid'in kızı Sofu Sultan, hepsi Muradiye'de mütevazı bir türbede yatıyorlar. Selim'in öldürttüğü şehzadelerden üçü, Orhan, Emir ve Mustafa ise, babaları Şehzade Mahmud'un türbesindeler. İkinci Bayezid'in oğullarından Mahmud 1506'da 31 yaşındayken Manisa'da ölmüş ve bu türbe annesi Bülbül Hâtun tarafından onun için Mimar Yakup'a yaptırılmıştı. Bâyezid o sırada Bursa'daki Pirinç Han'ını yaptırmakla meşguldü. Şehzade Mahmud türbesi, çinileriyle Muradiye'nin en zengin kümbetlerinden biridir.

Muradiye'de birkaç türbe daha var. Mesela Şehinşah'ın kadını Mükrim Hâtun'un türbesi. Mükrim Hatun, türbesini Âlemşah'ın kızı Fatma Hatun'la paylaşıyor. Biraz ileride birbirine benzeyen kare planlı iki türbeden birinde II. Bâyezid'in kadını Gülrüh Sultan yatıyor. Yanında kızı Kamer

Sultan, Âlemşah'tan torunları Osman ve Âyinşah Sultan... Diğer türbe ise, yine İkinci Bâyezid'in kadınlarından Şirin Hatun'a ait; yanında oğlu Şehzade Abdullah'ın kadını Ferahşah Sultan ve kızı Âyinşah Sultan uyuyor. Muradiye'yi ilk ziyaretimde Âlemşah, Şehinşah, Âyinşah, Ferahşah gibi isimler taşıyan şehzade ve sultanların bende bir ara *Binbirgece Masalları*'nın içinde olduğum duygusunu uyandırdığını söylemeden geçmek istemem. Kapısından içeri adım atarken hazırlandığımız trajedi hissi, Muradiye'nin sırrını açıklamaktan zorlandığım büyüleyici atmosferinde tuzla buz oluyor. Bunda galiba bu *panteonun gül'lü ve şah'lı* isimler taşıyan sakinlerinin de azımsanamayacak bir payı var.

*

Muradiye'nin saltanatı, Kanuni'nin oğlu Şehzade Mustafa'nın defin merasimiyle sona erdi. O günden sonra Bursa, gözden düşen vezirlerin, kazaskerlerin vb. sürgün yeri olacaktı.

Mustafa'nın yattığı türbe o kadar güzeldir ki, ilk ziyaretimde, "II. Selim, bu türbeyle kardeşinden özür dilemiş!" diye düşündüğümü çok iyi hatırlıyorum. Meçhul sanatkâr, II. Selim adına, devrin çini sanatının en nadide örneklerini Mustafa'ya sunarak bu korkunç trajediyi sevimli bir cennet masalına dönüştürmek için çalışmıştı sanki. Duvarlar pencere üzengilerine kadar beyaz üzerine mavi, yeşil, kırmızı ve lâcivert sümbüller, kabak çiçekleri, lâleler, karanfiller, camgüzelleriyle bezeliydi. Ama duvarların üst kısmı, alt kısmındaki çinilerin estetiğine taban tabana zıt bir anlayışla 19. yüzyılda barok süslemelerle kirletilmişti. Bu süslemelerin Barok üslûbunda olduğunu o tarihte bilmesem de, İznik çinilerinde zirvesine ulaşan klasik zevke aptalca bir meydan okuma niyetiyle yapıldığını fark edecek kadar iz'anım vardı.

Kanuni'nin büyük oğlu Veliahd Şehzade Mustafa, tıpkı dedesi Yavuz Selim'e benzer, bu benzerliğiyle babasını biraz da ürkütürmüş. Acaba bu benzerlik yüzünden Şehzade Mustafa, dedesinin işlediği günahların kefareti mi ödemişti? Anladığım o ki, Hürrem Haseki Sultan, Rüstem Paşa ve eşi Mihrimah Sultan elbirliği ederek Şehzade Mustafa'nın başına kelimenin tam mânâsıyla çorap örmüşlerdi. Rüstem Paşa, iktidarını devam ettirebilmek için hem babası, hem ordu tarafından çok sevilen Şehzade Mustafa'yı ortadan kaldırmayı tek çıkar yol olarak görüyordu; bunun için önce Kanuni'yi Mustafa'nın ihanet içinde olduğuna inandırması lâzımdı. Bir yolunu bulup Mustafa'nın mührünü ele geçirdiğini, bu mührün benzerini

yaptırarak İran şâhı Tahmasb'a sahte bir mektup yazdığını, Tahmasb'ın adamlarını yolda yakalatıp cevabi mektubu ele geçirerek Kanuni'ye ihanet belgesi olarak sunduğunu okuduklarımdan biliyordum. Mustafa'nın 5 Ekim 1553 günü, Konya Ereğlisi yakınlarındaki Aktepe'de başına geleceklerden habersiz olarak Otağ-ı Hümayun'a girişini, birden üzerine atılan yedi dilsizle yiğitçe mücadele ederek can verişini düşünerek ruhuna Fatiha okurken gözlerim yaşarmıştı. Yine okuduklarımdan biliyordum ki, onun içeride boynuna geçirilen kementten ümitsizce kurtulmaya çalışırken duyduğu son sesler, dışarıda kendisi için tezahüratta bulunan ordunun gök gürültüsüne benzeyen uğultusuydu.

*

Bursa'da yaşadığım yıllarda bir roman hayal ederdim. Şehzade Mustafa'nın Muradiye'de toprağa verililişle başlatmayı düşündüğüm bu romanda geriye dönüşlerle burada yatanların hikâyelerini tek tek anlatacaktım. Fakat boyumu çok aşan bir proje olduğu için yirmi otuz sayfa yazdıktan sonra altından kalkamayacağımı anlayarak bırakmıştım. Muradiye hakkında sadece "Muradiye, Ölüm ve Gül" adlı bir belgesel metni yazabildim ve bu belgesel 1980'lerin başında TRT tarafından çekilerek yayımlandı. Dostlarım bilirler; 1985 yılında ayrıldığım Bursa'ya ne zaman yolum düşse, önce Muradiye'ye uğrar, türbeler arasında dolaşarak şehzadelerin ve şüphesiz onlardan daha büyük acılar yaşayan annelerinin, Gülşahların, Gülruhların, Mâhıdevranların trajik hikâyelerini düşünürüm.

Muradiye'ye son ziyaretimi -külliye restorasyon sebebiyle kapalı olmasına rağmen- Büyükşehir Belediyesi'nden bazı dostlarımla 2014 yazında gerçekleştirdim. Gördüğüm kadarıyla drenaj çalışmaları tamamlanan türbeler, cephe derzleri sökülerek çimento sıvalardan arındırılmış, çatlaklar tamir edildikten sonra duvar yüzeyleri temizlenmiş, daha da önemlisi, tavanlarda ve alt kısımlarında dedelerimizin bir zamanlar kapıldıkları aşağılık duygusunu bas bas bağırarak süslemeler kazınarak on beşinci yüzyıldan kalma zarif kalemişleri bütün güzelliğiyle ortaya çıkarılmıştı. Bu restorasyondan sonra, yüzyıllardır sessizce uyuyan Muradiye sakinlerinin güzel rüyalar görmeye başladıklarından eminim. O kadar sevinçliyim ki, 1980'lerde hayal edip de yazamadığım romana bakarsınız bu sevinçle önümüzdeki günlerde yeniden başlarım.

İhsan Deniz

ÇEKİRGE-KAYHAN GÜZERGÂHI

Şimdi hatırlıyorum da, ilk gençlik yıllarımda, o zamanki ismiyle Bursa Yüksek İslâm Enstitüsü'nde okumayı ve Setbaşı-Çekirge arasında yolcu taşıyan dolmuş taksilerde şoförlük yapmayı hayâl etmiştim bir süre. O yıllarda Çekirge'de mukîm olmaya da özenirdim doğrusu. Yüksek öğrenimini İslâm Enstitüsü'nde yapmayı istemenin veya bunu hayâl etmenin anlaşılabilir, izah edilebilir yönleri varsa da, neden dolmuş taksi şoförlüğünü istediğimin bugün için bir cevabı yok bende. Ancak, neden bir başka hat değil de Setbaşı-Çekirge hattını seçmiş olduğumun cevabı çok açık-seçik ve net: Evet, Çekirge'yi, o semti tüm dokusuyla seviyor, tüm güzelliklerini yaşamaktan ve içimde yaşatmaktan büyük bir zevk alıyordum. Bu anlamda o semt, benim için başlı başına bir mutluluk kaynağı oluyordu. Neden peki, neden? Bunun rasyonel bir izahını bulamadım bugüne kadar. Yok çünkü, ondan. Sevginin rasyonalitesi mi olurmuş?

Çekirge'ye yayan gitmenin ayrı bir coşkusu vardı benim için. Yeşilin baskın olduğu yol boyunca 'aylak gezmenin' doyasıya tadını çıkarırdım. Özellikle Atatürk Stadyumu sonrası güzergâhı çok sever, sık sık arşınlardım o yolu. Hâlâ öyle. Çok sever ve hemen her gün arşınlarım. Zira yıllar yıllar sonra Çekirge'de ikâmet nasip oldu. Oysa ne İslâm Enstitüsü, ne dolu şoförlüğü.. Nasip değilmiş...

Çekirge o yıllarda (1970'li yıllar) Bursa'nın en mutena semtiydi. Benim açımdan Çekirge hâlâ öyle de, doğrusunu söylemek gerekirse, Bursa genel karakteri bakımından çok değişti/dönüştü, dolayısıyla Çekirge ve çevresi de bundan payına düşeni fazlasıyla aldı. Lâf aramızda, Bursa'da eski zamanların tadını, atmosferini, iklimini, sıcaklığını barındıran kaç semt kaldı ki? Bursa en temelde insan hırsının, tamahkârlığının birer numunesi olan pek çok oldu-bittiyle karşı karşıya bırakıldı ve biz bu güzelim şehri çoktan yitirdik. Allah'tan Çekirge'deki kimi yer ve bölgelerde o eski tılsımın flu da olsa

izlerini bulabiliyoruz. Örneğin I. Murad Hüdavendigâr Camii ve etrafı, içinde şifalı su kaynağı barındıran birkaç otel, dağ yolu, çay bahçeleri...

70'li yıllarda geceleri I. Murad'ın medfun bulunduğu türbenin avlusundaki çay bahçesinden aşağılara, ovaya baktığımızda kopkoyu bir karanlıkla yüz yüze gelirdik. Ova, bize âdeta bir denizmiş hissi yaşatırdı. O karanlığın karşısında ne hayâller, ne hayâller kurardık. Gündüz ise bahçe ve tarlaların oluşturduğu yemyeşil zemin, gözümüzün pasını silerdi. Ya şimdi? Hadi geceleri karşı yamaçlara kadar uzanan ışık seli, nispî bir güzelliğe kapı aralamakta. Oysa gündüz gözüyle bakıldığında, bir zamanların o güzelim ovası boyunca karşılaşılan ne acaba? Ne olacak; ovanın geniş bir coğrafyasını yutmuş görünen beton mezarlığı! Önce, adına sanayileşme dedikleri canavar ovadaki bütün şeftali ve elma bahçelerini yedi-yuttu.. Fabrikaların kirli dumanları hem havayı kirletti, hem de insanın ufuk hissini köreltti. Sonra, oraya-buraya serpiştirilen çirkin yapılar yamaçlardan ovaya bakan insanın tüm hayâl kurma yeteneğini kuruttu.. Esasen, yalnız ova değil hiç kuşkusuz, bütün bir Bursa, mâteessüf, yıllar içinde kemirildi, yıpratıldı, örselendi, orasından-burasından çekıştırıldı ve başka bir şehre dönüştü. Artık günümüzün pek çok şehri gibi ayırıcı vasfını, kendine ait kimliğini büyük oranda yitirdi. Kim ne derse desin: Bursa var, ama "Bursa" yok artık!

Ben her gün sabahın erken bir vaktinde Çekirge'deki evimden çıkıyor ve (eğer hava şartları müsaitse) yaklaşık bir saatlik bir yürüyüşten sonra, yöneticiliğini yaptığım Bursa Araştırma Kütüphanesi'nin Kayhan semtindeki binasına geliyorum. Sabah yürüyüşünün insan bedenine ve rûhuna ziyadesiyle ferahlık/dinçlik katan bir özelliği haiz olduğunu söylememe gerek yok sanırım. Yürürken, sabah sabah yollara düşmüş insanların özellikle kimi hatlardaki otobüslerde balık istifi hâllerini görüyor, onlara acıyor ve üzüliyorum. Biliyorum oysa, başka çareleri yok, uzak mesafelere gidiyorlar. Ne var ki bildiğim bir şey daha var: Bizim insanımız yürümeyi pek sevmiyor. En kısa mesafeler için bile yürümeyi değil, araca binmeyi tercih ediyor. Yürüyenlerin pek çoğu da bu işi 'spor' adına yapıyor. (Eh, o da bir şeydir; hiç yoktan iyidir!) Oysa insan fizyolojisi yürümeye ayarlı, hareket odaklı olarak yaratılmış, araca binmek üzerine değil. "Hep daha fazla yürüyemediğimiz için üzülen Hanna'ya" ithaf ettiği, ilk cümlesi "Yürüyüş dünyaya açılmazdır." olan ve "Yürüyüş dünyayı duyumsamaya götürür, inisiyatifi insana bırakan eksiksiz bir etkinliktir" şeklinde devam eden "Yürümeye Övgü" başlıklı o enfes kitabında David Le Breton, deyim yerindeyse bir 'yürüme felsefesi' yapmaktadır. Bu kitap ve hiç kuşkusuz

daha başkaları, yürümeyi sevdirmenin yanında, yürüyüşe ontolojik anlam katan bir çerçeve sunarken, kim bilir, belki de bizleri yürüme hissine yaklaştırır ve bedenimizin harekete geçmesine vesilesi olur.

Son 13 yılımı bu kütüphaneye verdim. Bilenler bilir: Bursa Araştırma Kütüphanesi, Kayhan semtinde, Mehmet Ali Deniz Kültür Vakfı bünyesinde kurulmuş Bursa'nın ilk özel kütüphanesidir. Kütüphanemiz, faaliyete geçtiği zamandan bu yana hayli aşama kaydetti. Kendine ait 5 katlı binasına geçeli 7 yıl oldu. Kitap sayısı, kullanım imkânları, hitap ettiği okur profili bakımından yaşayan Bursa kültürüne katkıları günden güne pozitif bir seyir gösterdi. Hiç kuşkusuz alacağı veya alması gereken mesafe de göz ardı edilemez. Örneğin, Bursa Araştırma Kütüphanesi'nin artık bir 'kurumsal kimlik'e sahip olmak bakımından atması gereken adımlar var.

Günümün 9 saati bu kütüphanede geçiyor. Pazar hariç haftanın altı günü, tabir caizse bir 'kitap deryası' içinde yüzmek şans ve imkânı bulduğum için, doğrusu pek bahtiyar addediyorum kendimi. Daha önce de yazmıştım: Kapıdan içeriye adımımı atar atmaz beni her sabah kuşatan o his ve düşünce bir kez daha diriliyor: Daha okumam gereken ne kadar çok kitap var! Buna insan ömrü mü yeter?

Söylemek bile fazla: Bizim insanımız kitaba ve kütüphaneye uzak.. Çeşitli nedenler sayılabilir elbette. Bilindik bir sürü neden.. Ama yeri burası değil. Öte yandan sıralanacak nedenler ve dahası alt alta konacak bir takım çözüm önerilerinin, sonucun değişmesine herhangi bir katkısı olmayacağını biliyorum. Bu konuda umutsuzum açıkçası. Kendi kendine gelişen, doğal bir okuma ihtiyacı söz konusu değilse eğer, ne yapsanız, neyi önerip dile getirseniz, boş. Boş, evet! Ama bizim kütüphanemiz de, Bursa'daki diğer kütüphaneler de okur için kapılarını her gün yine de bir umutla, beklentiyle açıyor. Bu gündelik ritmin hiç bozulmaması, en büyük dileğimiz.

Akşam saatlerinde yine yola koyulur, sabahki güzergâhımı tersinden takiple hiç acele etmeden, ağır adımlarla Çekirge'nin sakin sularına atarım kendimi. Bazı akşamlar, küçük bir molaya hayır demeyip, Seyyid Usûl Dergâhı'nın iç huzuru veren, gönül hoşluğu kazandıran mekânına uğrarım. Harika bir yerdir benim için orası. Eski mezar taşlarıyla bezeli küçük bahçesi, zaman zaman metafizik bir akım taşır içime. O taşlara bakarım bakarım bakarım... Mola uzun sürmez, toparlanır, yürümeye başlar, kendimle konuşa konuşa Mevlid nâzımı Süleyman Çelebi türbesi

önünden, Karagöz ile Hacivat'ın mezarları karşısından, Lâmii Çelebi Camii yanından geçerek, I. Murad'a uzaktan selâm vererek eve gelirim. Yıllardır bu ritmim hiç değişmez. Seviyorum bu ritmi ben...

Metin Önal Mengüşoğlu

ORTA HALLİ BİR MAHALLE NAMAZGÂH

Namazgâhta Var Bir Dere

H a l kelimesi ile m a h a l kelimesi arasındaki akrabalık öteden beri ilgimi çekmiştir. Arapça olan bu kelimeler birbirine akrabadır. Hal kişinin durumunu, konumunu bir başka deyişle zihnen, ruhen bulunduğu yer ve vaziyeti bildirir. Mahal ise aynı şeyi mekân üzerinden niteler. Mekânın konumu, durumu da mahaldir. Mahalle ise besbelli bir hal üzere yaşayan kimselerin yerleşip konumlandığı mekânın adı olmalıdır. Nitekim yakın geçmiş zamanlara kadar hepimiz mahallelerde yaşamaktaydık. Şimdiki gibi ne rezidanslar, apartlar, ne siteler ne de gökdelenler mevcuttu. Her mahalle, orada yerleşmiş insanların karakteri, ahvali, kabilesi, mesleği, hülasa kimliği hakkında bize bir şeyler söylerdi. Konuşurdu yani. Maalesef şimdi bizimle konuşan, bizi şefkatle kucaklayan, koruyan ve kimliğimiz, kişiliğimiz, halimiz hakkında yabancılara ön bilgiler sunan mahallerimiz yani mahallelerimiz kalmamaktadır.

Sosyologların yeni zamanlarda unutulmuş bulunan bir kavramı tekrar gündeme soktuklarını iyi hatırlıyoruz hani: mahalle baskısı. Neydi adına yanlış biçimde baskı denilen bu kavramın içeriği. Bu sahiden bir baskı mı idi yoksa yine sosyolog ağzıyla söylersek bir otokontrol sistemi miydi? Mahallenin bir yönetimi/ denetimi hiç mi olmamalıydı? Sevimli muhtarlarımız kimlerdi peki? İhtiyar heyeti niçin vardı? Ve niçin onları ille de ihtiyarlardan seçerdik. Çünkü mahallelerimizin en zengin hatıra birikimi onların hafızasındadır diye değil mi? Ve onlar birer itibar abidesi gibi aynı zamanda mahallenin ahlak damarını da temsil etmezler miydi? Buna niçin baskı deniliyor da otokontrol denilmiyor?

Kalmadığını biliyorum ve şimdi kalmayan bir şeyden söz etmek mecburiyeti, aczi ve kederi ile yazıyorum.

Umurbey Namazgâhı olarak bilinen açık mekânın inşa tarihi 1439 diye kayıtlara geçmiş. Bursa'da otuz yılı aşkın ikametimin değişen bütün mahalleleri bu Namazgâh civarındaydı. Zeyniler, Şible, Karamazak, Yeni Mahalle ve nihayet yirmi beş yıldan bu yana mesken tuttuğum Umurbey Mahallesi. Bu bölgede dönüp dolaşmam elbette bir rastlantı değildi. Özellikle bir seçimdi. Yalnızca merkezinde Namazgâh adlı bir mekânın bulunuşu değildi tercihim körukleyen. Onunla beraber Bursa'da ikamet eden herkesin ovaya değil dağa yaslanarak durması, tarihin, kaliteli su ve havanın da yakınında bulunmak anlamına geliyordu. Bunun daha deruni bir anlamı da yok değildi. Bursa ovasının tahribatı ortadaydı. Bunda benim en ufak bir kabahatim bile yoktu. Yoktu ama ovayı tahrip edenlerin komşusu olmayı da yedirememiştim kendime. Gerçi Namazgâh bölgesi tarihî Bursa şehrinin sur dışına tekabül ediyordu. Ediyordu lakin bu hususta da ben kendimi dar bir alanla sınırlamaktan sürekli kaçmışımdır. Kişisel hürriyetime aşırı düşkünlüğümün rolü vardır belki de bu tercihimde.

Sur içinde yaşamak bir kısıtılmışlık hissi aşılar insana, en azından ben böyle düşünüyorum. Surun dışı sanki bütün dünyaya açılmış gibi görünmüştür bana daima. Şunu bilir şunu söylerim ki surun dışına çıkmış bir toplum, çeperlerini yırtmış demektir. Namazgâhların tamamı zaten kadim şehirlerin sur dışında olmak durumundaydı. Zira Namazgâhların kullanılma sebebi evet belki başlangıçta seferlerdi. Ne var ki bu mekânlar, seferlerin haricinde mesela Yağmur Duası, büyük Cenaze Namazları, ordunun harekâtından önceki buluşmalar, Cuma Namazları, Bayram Namazları, kalabalık yolcular karşılanır ve ağırlandırken de hem namaz hem de önemli toplanışlara cevap vermekteydi. Cami kelimesi zaten toplanma anlamına geliyor, Namazgâhlar bir nevi açık hava camii hüviyetini taşıyordu. Namazgâh'ın Arapça karşılığı muhtemelen Musalla'dır. Musalla kelimesi Türkçede cenaze namazı kılınırken tabutun konulduğu, genellikle mermerden yapılmış yanlılıkla tenesir de denilen yüksekçe yerin de adıdır.

Namazgâh ifadesinin zihnimdeki ilk çağrışımını hiç unutmadım. Hemen İslâm coğrafyasına dönük meşhur Haçlı Seferleri düştü hatırıma, Namazgâh ismini iştince. Bir alakası var mıdır yok mudur, çok fazla üzerinde düşünmedim. Ama şunu her zaman düşündüm ki, sefere çıkan Müslüman ordular, sefer boyunca Allah'tan başkasına boyun eğmemenin en muhteşem manifestosu saydığım ezan ve namazı, muhtemelen hep böylesi mekânlarda eda etmişlerdi. Rivayete göre, 1396 yılında Yıldırım Beyazıt komutasındaki Niğbolu Zaferi'nden önce Sultan, Musalla Mahallesi

diye de anılan, benim bu mahalleimde yani bildiğimiz şu Namazgâhta toplanıp son Cuma namazını eda etmiştir. Malumdur ki Tuna Nehri kıyılarında bir kasaba olan Niğbolu'da, Batı Avrupa'nın o zamanki bütün kavimlerinden oluşan son Haçlı ordusu Osmanlıya yenilmiştir.

Namazgâh Caddesi'nin şimdiki yerinde semtin doğusuna düşen Karınca Dere'ye benzer bir dere daha vardı. Zamanla üzeri örtülerek bu cadde var edildi. Ne zaman bir derenin üzeri örtülmüşse, hangi şehirde olursa olsun, oradan akıp giden sulara içim acımıştır. Burada da böyle oldu. Yeni Mahalle'nin hemen girişindeki kiralık evimde otururken, dairemin batı yakası, bahsini ettiğim bu derenin vadisine bakıyordu. En üst kattaki evimin balkonu, dere ile beraber Bursa ovasını tahrip etmiş bulunan mahallelere doğru, nereyse Ovaakça nahiyesine kadar, görsel bir manzara sunmaktaydı. Öyle ki bir Ramazan Bayramı sırasında, Diyanet takvimi ile Suudi Arabistan takvimi arasında çelişki doğmuştu. Ben o balkondan Suudi takvimini onaylayan Şevval'i müjdeleyen kameri gözetleyebilmiştim.

Namazgâh Meydanı merkez olmak kaydıyla, civardaki bütün mahalle ve semtlerin Setbaşı Köprüsü'nden yukarıya doğru yürüyüş yolunda, hatırı sayılır yokuşları vardır. Yeni zamanların insanları böylesi yokuşlara pek de tahammüllü gözüküyorlar. Ama ben belki inanmayacaksınız, bayılıyorum yokuşlara, yokuş tırmanmaya. İnsana alıp verdiği nefeslerin kıymetini anlatır yokuşlar. İpekçilik yokuşundan Eşrefiler Caddesi'ne doğru zaman zaman tırmanırım. Olmadı Maksem yokuşundan Temenyeri semtine doğru uzanırım. Yol ve yollar boyunca metruk eski evler vardır. Çok fazla büyük olmayan bu ahşap köşk ve konaklar, tevazu ile ihtişamı beraber taşımaktadırlar. Yeni yapılarla karşılaştırdığımda içim sızlar. Gücüm yetseydi de bu ahşap yapılardan birisini restore ederek oralarda yaşasaydım diye düşünürüm. Hele bu yapıların ön ve arka kısımlarındaki küçük bahçeciklerde rastladığım ıhlamur, ceviz, Trabzon hurması ve artık ürün vermeyen şeftali ağaçlarına karşı kendimi suçlu hissederim.

Semtimin sakinleri arasında Bursa'nın yerlisi diyebileceğim birilerini elbette arayışım boşunadır. Çünkü benim nazarımda Bursa Yerlisini Yitiren Şehir sıfatıyla şöhret kazanmıştır. Ne var ki özellikle Hamzabey, Pınarbaşı, Muradiye, Çekirge ve Namazgâh semtlerinin sakinleri kendilerini Bursa'ya ait ve mensup hissetmede, diğer semtlerde yaşayanlara nazaran sanki daha bir hak sahibi görünürler. Tatar ve Boşnak kökenlilerin ağırlıkta olduğu Namazgâh bölgesi insanları arasında, Türkiye'nin doğusundaki muhtelif şehirlerden gelip -tıpkı benim gibi- yerleşmiş yarı yerliler de mevcuttur.

Teferrüç bölgesine doğru Kars, Artvin, Erzurum, Tunceli göçmenleri neredeyse bütün özelliklerini Bursa'ya taşımışlardır. Romanya, Trakya ve Bulgaristan'dan gelen en eski göçmenlerin bir kısmı da bu mahallede yaşamaktadır. Bu ve benzeri göçlerle taşınan kültürler, taşındıkları şehrin kültürleriyle sahih bir akrabalık kurduğunda, ortaya yepyeni ahlaki ve estetik değerler çıkmaktadır. Bursa'nın hemen bütün temel aktivitesi ve cazibesi bence bu çoğul kültürel dokudan kaynaklanmaktadır. Tarihin tek başına bir takım değerler bütünü olduğu görmezden gelinemez. Ne var ki yaşanan her yeni zamanın eklentileriyle beraber değerlere yeni değerler katılır. Bursa kültürlerin harman yeri olması bakımından da farklı bir ehemmiyet taşır.

Karincadere'yi, Gökdere'yi ve Namazgâh Caddesi'nin altından geçen dereyi Uludağ'dan, ilk çıkış kaynağından ovaya doğru yol boyunca izlediğinizde, tabiatın bütün mucizeleriyle yüzleşmiş olursunuz. Namazgâh sanki bu mucizelerin birleşme, bütünleşme noktası gibidir. Emirsultan, Yeşil, Setbaşı, İpekçilik, Umurbey, Çobanbey ve Mollaarap Mahalleleri, merkezi Namazgâh olan semtlerdir. Hatta arada bir Teferrüç ve paralelindeki mahalleleri katarak şunu söylemek mümkün, bunların tamamı kendilerini Namazgâhlı olarak görürler. Namazgâhlı olmak Bursa'da bir ayrıcalık gibidir. Mesela Çekirge, şimdi eski itibarını kısmen yitirmiş olsa da deyim yerindeyse, biraz üst gelir grubu insanların muhiti olarak bilinirken, Namazgâh bütünüyle orta halli insanların bölgesidir. Bugün de aynı özelliğini korumaktadır.

Namazgâh Güzellemesi

Mahallemizin hatırı sayılır yokuşlarından söz etmiştim. Mesela Maksem Caddesi üzerinden Temenyeri'ne doğru tırmandığınızı düşünün. Yukarıda sizi karşılayacak, kucaklayacak, dinlendirecek çınar ve ıhlamur ağaçlarının altına konumlanmış, geniş alanlar bulacaksınız. Orada rahatlıkla bol oksijenli havayla teneffüsünüzü tamamlayacaksınız ve sonsuz rahatlayacaksınız demektir. İpekçilik Caddesi üzerinden çıktınız diyelim. Sizi çok eski yapılar, minik konaklarla beraber eski İpekçilik Mektebi'nin muhteşem mimarisi karşılayacaktır. Artık bir düz hat boyunca biraz yürüyüp Talimhane'de top koşturan minikleri seyre dalebilirsiniz. Olmadı, iki adım yokuşu bir yeni solukla tırmanarak Molla Arap Camii kuzeyindeki geniş mıntıkada, Çoban Bey'e komşuluk yaparak da tarihin hazineleri arasında yitip gidebilirsiniz.

Susadığınızı hissettiğinizde, hayıflanmanıza gerek yoktur. Teferrüç'e doğru Bursa'nın hatta dünyanın en tatlı suları arasında ismini iştittirmiş bulunan, meşhur Devrengeç Suyu'nun Fransızlar tarafından yapılmış

deposu mevcuttur. Oradan mahallemizin muhtelif bölgelerine Devrengeç Suyu'nu akıtan çeşmeler kondurulmuştur. Kana kana içebilir ve susuzluğunuzu giderebilirsiniz.

Gökdere üzerine kurulu Setbaşı Köprüsü'nden bizim mahalleye gelmek isteyenler, bu köprü üzerinde biraz daha aşağıya doğru kurulmuş bulunan ikinci köprüyü yani Irgandı Köprüsü'nü seyrederek yol alırlar. Irgandı Köprüsü de bize aittir. En azından Namazgâhlıların her zaman üzerinden geçmek zorunda kaldıkları onların ayaklarına en aşına bir mekândır. Özelliğini anlatmaya gerek var mı? Dünyada sadece bir benzeri olan bu köprü, üzerindeki minik dükkânlarıyla bir mimari şaheserdir.

Irgandı Köprüsü'nü aşarak Namazgâh Meydanı'na ulaşanları bekleyen dinlenme, soluklanma mekânı da zaten bizzat Namazgâh'ı da içerisinde barındıran geniş alandır. Orada da şimdilerde suyu karışmış olsa da vaktiyle saf Devrengeç Suyu'nu akıtan çeşme vardı.

Lodos rüzgârıyla meşhur bir şehirdir Bursa. Otuz yıl kadar önceleri bu rüzgâr şimdikilerden çok daha şiddetli esirdi. Ilık okşayışıyla kim bilir hangi çöllerden sıcak havalar taşırdı bize. Kapıları, bacaları, çatıları muhkem tutmadığınızda tamamını uçurabilecek bir kudretteydi. Ne var ki lodosun ardı illa da ya yağmur yahut kar ile gelirdi. Rüzgâr, yağmur ve kar elbette dünyamızın bereketidir. Ama bu bereket yalnızca hava ve su ile sınırlı değildir asla.

Bizim mahalle bakımından bu her üç tabiat unsuru, aynı zamanda tabii bir mahalli temizlik anlamına gelirdi. Sokaklarımızın, caddelerimizin, yaşama mekânlarımızın zaman içerisinde birikmiş tozunu, toprağını, çerini, çöpünü alır aşağıya, ovaya doğru sürükler götürürdü. Lodos sabahı yahut yağmur ve kar sabahlarında gözlerini Namazgâh'ta açanlar, artık son derece temiz bir ortamda bulurlardı kendilerini. Her taraf, her yer tertemizdir. Hava ise misk kokusuyla dolmuştur adeta.

Eğer başka hemşerilerimiz ovamıza yerleşmiş olmasalardı, rüzgâr, yağmur ve kar sularının dağdan ve bizim mahalleden alıp ovaya taşıdığı alüvyonlu yani son derece verimli taş ve topraklar, oadaki ürünleri bir kat daha artıracak besinlerle dolardı. Ne var ki şimdilerde o bölgelerdeki insanlar, bizden onlara doğru akan çerin, çöpün, çakılın, taşın ve sel sularının tahribatına maruz kalmaktadırlar. Bunda bizim şuncacık evet şuncacık bir kabahatimiz bile yoktur, bilirsiniz.

Akçağlayan, Karınca Dere ve Gökdere'ye bir mersiye olsun diye ozanlar şiirler söylemişlerdir. İçinden dereler akan şehirler ne muhteşemdir bilseniz. Ne var ki şehirleri kent ile değiştirmek isteyenler maalesef bu derelerin vadisini kumla doldurarak, suyunun önünü ve ömrünü keserek yahut üzerini beton veya asfaltla örtterek, onların atmosferinden insanları mahrum bırakmaktadırlar. Bu sebeple ozanın birisi şöyle bir şiir söylemişti:

*Namazgâhta var bir dere
Toprağa su vere vere
Söyle en son menzil nere
Gözüm yolunda kalmıştır*

*Setbaşı'nın gümüş süsü
Güneş aynasının yüzü
Irgandı'nın son örtüsü
Şimdi uykuya dalmıştır*

*Suyun kurumadan önce
Üstünü örttüler bence
Umurbey semti güvence
Besbelli senden almıştır*

*Molla Arap'tan taşırırsın
Taşır bize ulaşırsın
Bin bir renge bulaşırsın
En çok pembeye çalmıştır*

*Mahallemizin muhtarı
Çobanbey'in türbedarı
Gökdere'deki suları
Akça Ova'ya salmıştır*

*Namazgâh deresi sustu
Asfaltla örtüldü üstü
Sularda mı bize küstü
Zulmün ömrü kısalmıştır*

Mustafa Armağan

ŞEHİR VE ÇOCUK¹

“Diyorum ki hayatı bir rüyaya benzetmek ve onun bir rüya gibi geçtiğini söylemek az gelir. Çünkü hayat rüyanın benzeri değil, kendisidir. O geçmedikçe, yani ömrümüz devam ettikçe, rüya da baki demektir. Bu rüyamız belki bizden evvel geçmiş olanların bir mahsüldür. Zira kendimiz de öyleyiz; biz de rüyalarımız gibi, onların eseriyiz.”

Abdülhak Şinasi Hisar, Boğaziçi Mehtapları

Bir mekânı insan için anlamlı, çekici, hatta vazgeçilmez kılan esrar nedir? Mekân insanın içi âleminde tahtını nasıl kurar? İçinde yaşadığı ev, sokak, mahalle ile sempati nereden kaynaklanır? Şehirlerin de birer mizaç ve ruh taşıdığı yollu bir açıklama ne kadar geçerlidir? Yoksa şehirler, daha kurulurken bizatihi belli bir ‘tavır’, ‘karakter’ yahut ‘ruh’a hamile olarak mı doğuyorlar?

Sorular yeni sorulara davetiye çıkartıyor ister istemez. Ama bu soruların tüketici veya yetkin cevaplarının olmayışı, cevap anahtarlarına ancak kişinin kendi fitratının katmanları arasında yıpratıcı, yıpratıcı olduğu kadar da verimli bir yolculuğun sonucunda ulaşabileceği gerçeğini ört bas edemiyor. Her insan kendisi cevaplamak durumunda bu soruları: Elbette kendi macerası içinde. Cevaplamasa bile “doğduğu yer” ile “doğduğu yer” arasında yaptığı kısmen sezgisel ayırım bile, bu soruların bir kısmına farkına varmadan ‘takıldığı’ yeterince göstermiyor mu zaten?

Zaman zaman hepimiz bu tür ‘takılma’ ya da ‘takıntılar’ yaşamışızdır. İçinde ömür sürdüğümüz coğrafyaya nasıl yapay bir zorunlulukla tıkıştırıldığımızı, ancak böylesi bir ‘takılma anında’ farkederiz. Ardından da, vatanın, çocukluk yıllarının, çoktan hafızamızın unutulmayla terkedilmiş ücra bir köşesinden tütsülenerek yanibaşımıza kurulduğunu hissederiz. İlk gençliğimizin geçtiği

1 Osmanlı’yı Kuran Şehir-Bursa’ya Şehrengiz-Timaş Yay. 2012

mahallede bir yürek yangınından nasılsa artakalıp üstü küllenmiş bir közün buzdan sahilimize dokunup yüreğimizi burktuğunu veya belki de, o yıllar boyu her insanın içinde büyüttüğü ‘yitik cennet’in ‘şeb-i yelda’sının hiç ummadığımız biranda bizi suçüstü yakaladığını duyumsarız. Böylece gövdemizi vatanımızla kucaklaştıramasak da, vatani içimizde yeniden inşa ederek, kendimize yeni bir oyun, oynarız yalan olduğunu bile bile.

Şaşıracaksınız belki ama “Bir şehri en iyi anlayanlar hemşehrileridir” diyenlerin yanıldığını söyleyeceğim. Ben bir şehrin öyküsünü sürgünlerin daha derinden algılayabileceği kanaatini taşımışımdır öteden beri. Hemşehrî’nin kör ve sağır kaldığı bir çok oluşum, gözünden kaçmaz sürgünlerin. Gerçi onların da bildikleri, anladıkları biraz yarım yamalak, biraz sonradan görme ve acemice olur ya, bakmayın siz. Şehri daima mevcut perspektiflerin boyutlarını aşarak daha bütüncül ve bir yanıyla da daha ‘hurda teferruatı’ ile birlikte değerlendirme şansları vardır onların. Bu yüzden ‘yerliler’ biraz da sürgünlerin yüzü suyu hürmetine şehirlerindeki değişimin ölçüsünü kavrayabilirler.

Sürgünler şehirle açtıkları veya kapattıkları mesafeye göre ikiye ayrılır: Birinciler, şehirde doğup büyümüş, fakat sevk-i kaderle başka bir diyara yolları düşmüş olanlardır. İkinci gruptakiler ise şehre sonradan gelip yerleşenlerdir. Birinciler, o şehrin sihirli meyvesini çocukluklarının rüya kokulu âleminde iştahla ısırılmış olanlardır; ikinciler ise o meyveyi başka bir şehirde tattıktan sonra daldıkları rüyadan uyanarak, ikinci şehrin kabuğunu delip derûnuna nüfuz etmeyi başaranlardır. Kuşkusuz ikincisi, çelikten bir iradeye muhtaçtır.

Ben de çocukluk ve ilk gençliğimin sihirli meyvasını tattığım şehir olan Bursa’yı, Anatole France gibi “sevgili gölgelerin resm-i geçit yaptığı güzel kokulu bir toz tabakası” ardından görmeye başladım bir süredir. Bursa’nın çocukluk günlerimde beni nasıl farkına varmadan kendisine zebûn ettiğini, dolayısıyla bu iki payitaht (Bursa ile İstanbul) arasındaki bocalamamın sebebini bir nebze olsun ifşâ etmek istiyorum.

Galiba ortaokula yeni başlamıştım. O yıllarda eski Bursa’nın en karakteristik mahallelerinden birinde, Yeşil ile Emirsultan semtleri arasında tatlı bir kavis çizen çukurda, her iki tepeye, dağa ve ovaya nâzır Hoca Taşkın mahallesinde oturuyorduk. Malum, tipik Bursa mahalleleri daima bir yatır,

türbe yahut mezarlık ile cami etrafında öbeklenmiş evlerden teşekkül eder. Hoca Taşkın Camii ve yanındaki yatır (halk arasında “Taşkın Hoca” diye anılır, kandillerde mezarının başında çocuklara sıcak lokma dağıtılırdı²), caminin bulunduğu setin hemen altındaki akar çeşme ve yanbaşındaki ulu çınar ağacı, mahallenin kuruluşunda çekirdek işlevi görmüş birimler olmalıydı.

Suyu Uludağ’dan gelen dere (Karınca Deresinin adının ona neden verildiğini hâlâ bilmiyorum) mahallenin tam ortasından geçer. (Yazık ki şimdilerde artık üstü kapatılıp asfalt bir yol olduğu için susmuş bir vaziyettedir). Çevresindeki yeşillikler arasından, yazın kısık, kışın coşkun sesiyle, munis şelaleleriyle mahalle sakinlerini ve tabii biz çocukları tabiatı temaşa zevkinden mahrum bırakmazdı. Caminin kuzeyinde ve derenin hemen üstünde, mahalle halkı tarafından “Medere” diye anılan bir yapı grubu yer alırdı. (Sonraları buranın Çelebi Mehmed’in vezirlerinden Bayezid Paşa’nın Medresesi olduğunu öğrenecektim.) Yer yer harap vaziyetteki bu bina, ihtiyaca göre dokuma tezgâhlarının bulunduğu atölyelere veya hanelere gelişigüzel bölünmüştü. Medrese bahçe duvarlarının yanbaşındaki mahalle çocuklarının saklambaç, çelik-çomak ve körebe (zira futbol henüz şimdiki çocuklar kadar tutkunu olduğumuz bir oyun değildi) oynadıkları avuç içi kadar bir alan uzanırdı.

Dere mahalleyi doğu-batı aksında kalın bir hatla tam ortasından ikiye ayırmıştı. Oturduğumuz ev, köprüye paralel olarak kurulmuş olan çıkmaz sokağın üzerinde yer alıyordu. Tek katlı, kerpiç ve kâgir karışımı bir binaydı. Arkasındaki bahçede, mürdüm eriği ağacı ile çardağın altında oturur, Uludağ’ın bereketli göğsünden emzirdiği bu derenin nazenin şırıltısı ile gönlümüzü yıkar, babamın dostlarının bu sakin ortamda gitgide koyulaşarak buruklaşarak çayın kıskırttığı sohbetleri tılsımlı bir havaya bürünürdü. Sanki çok eski zamanların, üstûreler devrinin hiç bitmeyen bir destanını durmaksızın okuyan bir kaside-han gibi gece gündüz dağın bereketini, yatağının rastladığı sokaklara yaya yaya ovaya karışan bu dere, mahallenin durağan çehresine tasviri mümkün olmayan bir hareket katardı.

Mahalle çocuklarının kafalarını sürekli kurcalayan iki olayı ise unutmam mümkün değil.

2 Ekrem Hakkı Ayverdi, Hoca Taşkın’ın Molla Hüsrev’in talebelerinden olduğunu ama sonradan tasavvuf yolunu seçtiğini ve “Taşkın Sûfi” namıyla şöhret bulduğunu nakleder. Minaresi yakın zamana dek, kaidesine kadar yıkık duran bu camide kendi eseri olup burada vaaz ve irşadlarını devam ettirmiştir. II. Beyazid devrinde vefat etmiştir.Bkz. Osmanlı Mimârisinden Fatih Devri, s 98

Birinci olay, Medrese'nin yanbaşıda uzanan şiirin ve ufak düzlüğün bir meyille birlikte aniden kesildiği tepecikte oynarken, ara sıra toprağın içinden bazı kemiklerin çıkmasıydı. Bir defasında, çocukça bir gayretkeşlikle ciddi bir hafriyata girişmiş ve topraktan çıkarttığımız kemikleri yanyana getirmeye uğraşmıştık. Halbuki o yaşlarda mahallenin etrafını kuşatmış olan mezarlıkların yanından “üç Kulhüvallahü, bir Elham”la zor geçer, cesaretimizin tükendiği noktada ise tabana kuvvet koşardık. Bize bu cesareti veren şey, her halde ölümün mahalle içinde o kadar munis, bizden bir parça haline gelmiş olmasıydı. Diyebilirim ki, “Koca Mustâpaşa” şiirinde Yahya Kemâl'in dile getirdikleri bizim sokakta aynıyle vâiydi:

*Âhîret öyle yakın seyredilen manzarada,
O kadar komşu ki dünyaya, duvar yok arada,
Geçer insan bir adım atsa birinden birine,
Kavuşur karşıda kaybettiği bir sevdiğine.*

Vakıa o yıllarda bu toprak tepede bir mezarlık görüntüsü yoktu ama oranın, vaktiyle mahallenin mezarlığı olduğunu (şimdi artık “hazîre” diyebiliyorum) çocuk aklımızla da olsa az çok sezebiliyorduk. Zaten yaz ve sonbaharlarda ikinci gölgesi tepeye düşer düşmez mahallenin kadınları, “mezarlığa çıkmak” tabir ederek bizim evin karşısına birer ikişer kilim yayıp oturur, böylece hem çevrelerinde koşuşup oynaşan çocuklarına göz kulak olur, hem de kocalarını beklerken dedikodularını yaparlardı.

Neden sonra, 1950'li yıllarda çekilmiş bazı resimlerden burasının gerçekten de bir mezarlık olduğunu, medresenin haziresi olması gereken bu tepecikte bir selvi ağacının o yıllara kadar geldiğini, hatta bazı mezar taşlarının dahi görülebildiğini fark edince dehşete kapıldığımı hatırlıyorum. Bu çıkmaz sokağın dip taraflarında, yerlerde yatan bazı mermer sütunların Sadrazam Bayezid Paşa'nın kendi medresesinin yanı başına yaptırmak istediği türbesinden arta kaldığını, gelin görün ki, Düzmece Mustafa'ya karşı gönderildiği seferde mağlup olup idam edilince Amasya'ya defnedildiğini ve bu yüzden de türbesinin 'sahipsiz' kaldığını öğrenince doğrusu çocukluğumda üzerinde oynadığımız alanın altında yatan kişilerin ruhlarından ve rahatsız ettiğimiz kemiklerinden helallik dilemek zorunda kalmıştım. (Bugün bu “mezarlık” tamamen asfaltlanmış ve mahalle halkının otomobillerine park yeri haline getirilmiş durumdadır. 2005)

İkinci esrarengiz hadisenin ise bugün bile sırrına âğâh olabilmiş değilim.

Sözünü ettiğim ve Teferrüç'ten kaynayıp Işıklar Askeri Lisesi'nin arkasından Namazgâh'ın üzerine, oradan Şible'ye inen, daha sonra da Davutkadı yolunu kat ederek Yıldırım Camii'nin altından ovaya kavuşan Karınca Deresi'nin yatağında şiddetli yağmurlar yağıp seller patlak verdikten sonraki ıtırılı toprak kokusunun burnumuza vurduğu sükûnet saatlerinde mahalle çocukları hep birden, bir ganimet sandığına üşürür gibi dereye inip bozuk para toplardı. O her defasında dereye bulduğumuz bozuk paralar nereden gelirdi sahiden de?

Bir yandan bu sorunun cevabını ararken, öbür yandan da kendi kendimize çocukluğun sınır tanımaz muhayyilesini işleterek yığınla efsaneler icad ederdik. Mesela, bir açıklamaya göre, derenin yukarılarında bir yerlerde ak sakallı, hayırsever bir ihtiyar, çocuklar sevsin diye her yağmur yağdığına dereye avuç avuç bozuk para saçıyor olmalıydı. Yahut dere yatağında gizlenmiş bir hazine vardı da, suyun sür'atı ve şiddetiyle her defasında o hazineden sellere bir miktar para karışıp bizlere kadar geliyordu!

Her ne hal ise, bu yağmur sonralarında, kumlara yarı yarıya gömülmüş 25 kuruşları bulan çocuklar sevinçle haykırır, cebini dolduranlar ise doğruca arkadaşımız Sedat'ın babasının çalıştırdığı Kanaat Bakkaliyesi'ne koşup o günlerin gözde şekerlemelerinden biriyle yahut üzerinde o meşhur kalın dudaklı, iri gözlü Afrikalı zenci kadının resminin yer aldığı Zambo sakızıyla ağzını tatlandırır, o meçhul hayır ve hasenat sahibine içten, gizli bir minnettarlık duyardı.

Her insanın, şahsî macerası içinde, şehri yeni baştan yaşadığını söyleyenler haklı galiba... Çocuklar büyüklerin yanibaşında, şehrin onlar tarafından hiç bilinmeyen, hissedilmeyen bir boyutunda kendi başlarına yaşıyorlar sessiz sedasız...

Cemil Kavrukçu

BURSA'YA GİTMEK

Bursa'yla ilgili en eski anım sararmış bir fotoğraf. Bir elimden annem, bir elimden halamın kızı Nezahat ablam tutmuş, Heykel'de yürüyoruz. İki ya da üç yaşlarında olmalıyım. Rüzgâr annemin mantosunun eteğini hafifçe kaldırmış. Benim minik beyaz paltomun önü de havalanmış. Mevsim sonbahar ya da ilkyaz başı olabilir. O fotoğrafın çekildiği günle ilgili belleğimde hiçbir iz kalmayacak kadar küçüğüm. Aramızda üç yaş olan kardeşimin doğumundan sonra Bursa'ya gitmek, daha doğrusu kaçmakla ilgili söylediklerimi de anımsamıyorum. Annem sık sık anlatırdı. Çenemi avuçlarımla arasına almış dalgın dalgın pencereden sokağa bakıyormuşum. "Ne düşünüyorsun Cemil?" demiş annem. "Bir tane koğno (Boşnakça at demek) alıcam, binip Bursa'ya halamın yanına gidicem, bir daha da hiç gelmiycem," demişim. "Olur mu," demiş annem, "biz sensiz ne yaparız". "Sizin bebecikiniz var ya," demişim. Yolculuğu ne tür bir araçla yapacağım fikrini tahta oyuncak atım vermiş olmalı. Bursa ile ilgili ilk anımsadıklarım ise, Kayhan Keresteciler sokağında, önceleri otel olarak işletilmiş halamın konak gibi büyük evi, evin kokusu, taş merdivenle inilen beton zeminli, yüksek taş duvarlarla çevrili kocaman iç avlusu, serin ve karanlık bodrumdaki kocaman karpuzlar ve eniştemin İnönü Caddesi'ndeki müstakil Anadolu Lokantası idi. Her gidişimizde eniştem mutlaka bir gün elimden tutup beni lokantaya götürürdü. İzmir köfte yiyeceğimi bildiği halde garsonu çağırır, "Say bakalım neler var," derdi. O da, bir yetişkinmişim gibi, büyük bir ciddiyetle, hiç teklemeden hızla sayardı yemekleri. Cam raflara dizilmiş büyük rengârenk komposto ve turşu kavanozları oyuncakçı dükkânını çağırırtırdı. Bursa denince beni heyecanlandıran nedenlerden biri de, her gidişimizde çarşıdan mutlaka aldığımız ve iç avluda ipinden çekerek dolaştığım rengârenk boyanmış tahtadan oyuncak kamyondur. Biraz büyüyünce bu oyuncakın yanına bir de gazete bayilerinde satılan çizgi romanlar eklenmişti. Kapalı çarşayı çok

severdim. Ama oraya gidince annemin elini sıkı sıkı tutardım. Çünkü bir kaybolsam beni kimse bulamazdı. Bir kuyumcu dükkânının vitrininde, bağdaş kurarak oturmuş, gülerek başını yukarı aşağı sallayan şişman bir zenci kadının büyükçe bir oyuncak boyutundaki maketini anımsıyorum. Onun karşısında o kadar uzun süre kalırdım ki, annem kolumdan çekiştirip 'hadi artık' demek zorunda kalırdı.

Çocukluğumda Bursa'ya gitmek bir masal ülkesine gitmek kadar büyüleyiciydi. Anneme ne zaman gideceğimizi sorduğumda, özellikle kış aylarında, havalar biraz ısınınca demezdi de, evlerin saçaklarından havuçlar gibi sarkan buzları gösterip, onlar eriyince derdi. Ben de sabırla buzların erimesini beklerdim. Yolculuk ıstıraplı geçerdi çünkü benzin kokusu (çocukluğumda İnegöl-Bursa arasında Austin marka benzinli otobüsler çalışırdı) midemi bulandırırdu. Kazancı rampalarından sonra Aksu köyüne inince bazen motoru soğutmak için mola verildiği olurdu. Adamlar inip kahvede çay içerken kadınlarla çocuklar otobüste kalırdı.

İlkokul üçüncü sınıftayken okulun düzenlediği günübirlik Bursa gezisine katılmıştım. Beni ve kardeşlerimi bir an bile gözünün önünden ayırmayan annemin bu geziye nasıl izin verdiğini bir türlü anlayamamıştım. İlk kez sınıf arkadaşlarımla bir otobüse binip İnegöl'ün dışına çıkıyorduk. Yeşil türbesini, Ulu Camiyi, Merinos fabrikasını gezmiş, en son Tophane'ye çıkmıştık. Hem Orhan ve Osman Bey'in türbelerini ziyaret edecek hem de ağaçların altında evlerimizden getirdiğimiz kumanyalarımızı yiyecektik. Ancak, türbedeki büyük sandukalar beni korkutmuş, iştahımı kaçırmıştı. Orada dev gibi insanlar yatıyor olmalıydı ve İnegöl'e döndüğümde, gece her biri rüyalarımı girecekti. Bundan anneme söz etmemeye karar verdim, çünkü beni bir daha hiçbir geziye göndermezdi. Ama o gezinin en unutulmazı Tophane'deki gazozcu olmuştu. Çünkü şişelerin kapaklarını hiç görmediğimiz bir biçimde testere ile açıyordu. Şişeyi dibinden kavırıyor, öbür elindeki testerenin tırtıklı olmayan yanını aşağıdan yukarı doğru hızla kaydırıyor "pof" diye bir sesle şişe açılırken kapağı da ağacın dallarına doğru yükseliyordu. Öyle eğlenceliydi ki, kapağın nereye kadar fırladığını görmek için hepimiz gazoz almıştık.

İlkokul dördüncü sınıfa geçtiğim yılın yaz tatilinde, Kültürpark'ta ilk kez çarpışan otomobile binmiştim. Gaz pedalına basınca gidiyor, direksiyonu çevirdiğim yöne dönüyordu. Oyuncak otomobiller, tahta kamyonlar, telden arabalarla oynayan benim için gerçeğine çok yakın muhteşem bir oyun aracıydı. Çarpışmak değil, çarpışmamak için sürüyordum otomobilimi.

Artık Bursa, Kültürpark; Kültürpark da çarpışan otomobil olmuştu benim için. Büyüdüğümde otobüs şoförü olmayı d şl yordum ama bu hayalim çarpışan otomobillerle sınırlı kaldı. Sonraki yıllarda motorlu araç sürmeye hiç istek duymadım, öğrenmedim. Hâlâ bir sürücü belgem yok.

Dayım Bursa Erkek Lisesi'nde okumaya başlayınca dedemle anneannem Bursa'ya taşınmış, Setbaşı'na yakın bir yerde, tek katlı, iki odalı, i  avlusu olan küçük bir ev kiralamışlardı. Böylece yeni bir kapı daha açılmıştı bize. Bir seferinde Tayyare Sineması'na götürmüştü dayım beni. Ineg l'deki sinemaya hiç benzemiyordu. Salon tertemizdi, rahat geniş koltukları vardı. Hepsinden önemlisi de onca kalabalığa rağmen kimseden çıt çıkmıyordu. Kalın kaşlı Sıtkı Bey'in derslerindeki sınıf gibi, cami gibi sessizdi. Jerry Lewis'in bir filmini izliyorduk. Çok komikti ama ben belki kızarlar diye (aynı camide ve sınıfta olduğu gibi) sesli g leliyordum.

Artık ne halamın konak gibi evi, ne eniştemin lokantası ne de Tayyare sineması var; ama Bursa'yı şimdi de çok seviyorum. Belki de  ocukluğ mdaki Bursa'nın izlerini az da olsa hâlâ bulabildiğim için.

İnci Aral

BURSA, ÇOCUKLUĞUMUN SEVECEN KUCAĞI³

Çocukluğumu ve ilk gençlik yıllarımı Bursa'da geçirdiğim için kendimi daha çok Bursalı sayarım. Dokuz yaşıma kadar bir memur çocuğu olarak değişik kentlerde yaşadım. Sonra Bursa evimin bulunduğu kent oldu. Yatılı okullarda özlediğim, uzun tatillerde geldiğim, kışını, yazını, havasını suyunu bildiğim yer. Gençliğe adım attığım, ilk yaş bunalımlarımı geçirdiğim, ilk aşık olduğum, ilk şiirimi yazdığım, sonra bırakıp gittiğim ve ne yazık sevdiğim insanların yattıkları, gömüldükleri yer.

Bursa'ya ilk kez 1953 'ün yağmurlu bir şubat sabahında annem ve kardeşlerimle birlikte, eski bir kamyonun şoför mahallinde zorlu bir yolculukla geldim. Orman Mühendisi olan babamı, Manisa'da çok genç yaşında kaybetmiştik. İkisi de öğretmen olan halam ve eniştem Bursa'da oturuyorlardı ve bizim onlardan başka sığınacak yakınımız yoktu. Eş dost eşyalarımızı ve bizi bir kamyona yüklemişler yola salmışlardı. Annem öylesine acılı ve şaşkın bir haldeydi ki kamyonun brandası bile olmadığını Sındırgı Dağları'ndan geçerken başlayan şiddetli yağmurla öğrenmiştik. Yolculuk sonunda o yılların bir memur ailesinin portatif, kırık dökük eşyası bu insafsız yağmurla iyice işe yaramaz hale gelmişti.

Dokuz yaşındaki bir çocuğun belleğinde, yeni bir kentin imgesiyle içiçe geçen kayıplardı bunlar. Baba ölmüş, bir ev dağılmış, başka bir kente, bilinmezliklere göçülüyor, dağılan yuvadan kalanlar da göç sırasında eksiliyor, telef oluyor. Dikiş makinesinin ayağı kırılmış, ceviz sandalyelerle masanın cilası kabarmış, kitap kolileri hamur yığınınına dönmüş, sandık eşyası ve halılar akıp boyamış, cam eşya ve porselenler paramparça..

3 Bu yazı yazarın "Anlar İzler Tutkular" adlı kitabından alınmıştır.

Belki bu yüzden, on dört yaşımdayken sevdiğim bir yün eldivenin tekini kaybettiğimde günlerce ağlamıştım da arkadaşlarım çok şaşırmışlardı. Bunca yanmanın yaşım dolayısıyla farkına varamadığım önceki büyük kayıplarımın bir eldiven tekinde simgeleşmesi olduğunu çok sonraları anladım. Çünkü Bursa'ya adım attığım sabahın erken sessizliği içinde ne islanan, kırılp dökülen eşyalarımızın ne de annemin ağlamaktan şişmiş gözleriyle babamın artık geri dönülmeyecek bir yere gitmiş olmasının anlamını tam olarak kavrayabilmişim. Ama heyecanlıydım. Yeni bir hayata başlıyorduk. Annem, on beş yaşındaki ortaokul öğrencisi ağabeyim ve altı yaşındaki kız kardeşimle ben.

Eniştem bizi karşıladı, bir arabayla Setbaşı Köprüsü'nden geçtik. Aşağıda tertemiz gürül gürül bir su akıyordu. Derenin iki yanı ağaçlarla, bitkilerle doluydu ve çıplak dallarını suya eğmişlerdi. İpekçilik Caddesi'ne saptık, yukarı çıktık, Karaağaç Sokağı'na girdik, ilerledik. Giriş kapısı Dere Sokağı açılan Balçı apartmanı önünde durduk. Altı yılım, yeni kayıplarla, aralıklarla bu evin ikinci katında geçecekti. Sonaki iki yıl içinde babaannemle annemi de kaybedecek, kızkardeşimden ayrılmak zorunda kalacaktım. O öteki halama, Muğla'ya gidecekti.

O sabah Bursa'yla ilgili ilk izlenimim yağmurun şarkılı sesi ve kış ortasında bile yemyeşil olan kentin yağmur altındaki pırıltılı, uslu ve görkemli görünümü oldu sanırım. Çünkü çok sonraları, artık uzaklarda bulunduğum zamanlarda, Bursa dendiğinde böyle bir esinti yalar geçerdi içimi. Bir zaman sonra onun görmüş geçirmiş, ağır, bilge yanını da keşfettim kuşkusuz. ama o ilk sabah bize cömertçe kucak açtığı anda çabucak sevdim.

Bursa ile ilgili anılarım kentle, kentin türlü görünüşleri ve işleyişi ile ilgili olmaktan çok kişiseldir. Bursa bende bir çağrışımlar, izlenimler kenti olarak yaşar. Belleğim orada yaşadığım yılların Bursa'sına ilişkin eşsiz görüntüler ve imgelerle doludur. Bugünkü Bursa'yla ilişkilendirmekte güçlük çektiğim bu resimleri hep saklayacağım. Çünkü bunlar benim Bursa'da yaşadığım zor yılların avuntusu oldular. Güzel kentlerin bu yanı vardır bence. Manevi zenginlik ve büyümlü güzellikleriyle sizi sarıp sarmalarlar, alçak gönüllülük ve sevecenlikle kucaklarlar. Benim bu duyguyu en yoğun yaşadığım kent Bursa'dır. Kayıplar ve yalnızlıklarla geçmiş yıllarımın Bursa'sı benim köksüzlük duygumu onaran bir yerdir. Tarihi kimliğiyle, hem doğa hem de doku olarak kendine özgü oluşuyla etkileyicidir. Bana geçmişle gelecek arasında bir yere ait olduğumu en iyi duyuran yerdir. Böylece beni geleneğin göreneğin, özgünlüğün ve köklülüğün bir parçası olduğum yolundaki iyileştirici duyguyla kuşatır.

Belleğimdeki ilk Bursa imgelerinden biri de çinko bir balkona hızlı tıptırtılarla yağın bir yağmur, pencere içlerinde ıslak kanatlarını dinlendiren güvercinler, ortaya doğru su meyilli taş döşeli sokaklardan akan yağmur suyu, kararmış beli bükük ahşap evler, çift kanatlı büyük kapıların ardındaki taşlık ve tahta merdivenlerdir. Ama Bursa dekorunun başlıca motifleri o ulu çınarlar o güzel, ıslak kış ağaçlarıdır. O günün Bursa'sı Emirsultan, Işıklar, Yeşil Türbe, Ulucami, Muradiye, Temenyeri, evet ama benim için en çok berrak dev bir akvaryumun saydamlığı içinde solunan mis gibi bir toprak, çürük kabuk, yaprak ve kükürtlü su kokusudur. Kokular kentidir Bursa benim için. Şeftali, çilek, zambak, kar kokusudur.

Zaten o zamanlar adı bir renkle birlikte anılıyordu. "Yeşil Bursa". Gerçekti bu. 1964 yazında Samsun'a gitmek üzere ayrıldığımda bile büyük ölçüde hala öyleydi. Sonraki yıllarda benim için daha çok bir geçiş yolu olan, otogarından başlayan sefalet ve arabesklığı ile içine girme, yaşadığım yerleri yeniden görme isteğimi körelten, soluğumu daraltan kent, bu süreçte adına eklenmiş rengi yitirdi mi, çaldırdı mı yoksa duygusal bir yanılsama sonucu ben mi öyle yaşıyorum bilmiyorum ama şimdi Bursa dendiğinde içimi yeşilden çok gri, boz bir duygu kaplıyor. Uludağ'ın, mavinin yeşilin ve morların binbir tonuyla bulutlara yükselen silüeti bile solmuş sanki. Gemlik körfezi gri, ürkütücü bir renge dönüşmüş. Ovada yükselen fabrika bacaları havaya öldürücü dumanlar salıyorlar. Karacaali'de denize girmenin tehlikeli olduğu söyleniyor. Oysa o zamanlar, bir yaz sabahı Çekirge'den ovaya doğru baktığınızda sisler içinde, suluboyamsı, kımıldayan bir deniz görürdünüz. Öyle yeşil, öyle hülyalı maviler içinde bir düzlük ki işte su ve hayat orada derdiniz. Sonra güneş alçalırken gökyüzünün eflatuna kesen rengine son parlak ışık çizgisi çizilirdi ve ova deniz olmaktan çıkıp ördek başı, kadifemsi, hareli bir yeşilliğe dönüşürdü. Bu benim Bursa'yı en çok sevdiğim andı. Hemen ardından da yavaşça gece gelirdi. O uzak karanlığa asılmış ıssız, tek tük ışıklar hayal bir körfezin karşı kıyılarından yansıyorlarmış gibi görünürdü.

İpekçilik Yokuşundaki Yirmiüç Temmuz İlkokulu'nda matematiği kötü bir dördüncü sınıf öğrencisi olarak başlayan Bursa günlerim, Çelebi Mehmet Orta Okulu'nun ihata duvarının dibindeki bir sokakta kiraladığımız evde sürdü. Annem Orman İdaresi'nde «katibe» olarak çalışmaya başlamıştı. Ben aile düzenimizdeki köklü değişimlere uyum sağlama çabasının yarattığı içe kapanmayla çekingen, arkadaşsız, yaşına uymayan ev sorumlulukları yüklenmiş küçük bir kızdım. O ilk Bursa yazımızdan en çok anımsadıklarım

yıkanacak bulaşıklar, süpürülecek odalar ama en çok, evimizin kocaman arka bahçesindeki metruk küçük hamamın içine atılmış kitap ve dergi yığınlarıydı. Yeni bir hazineydi bu. O yığınları deşerek okumaya daldığım ya da mahalleli çocuklarla oyuna kapılıp ev işlerini aksattığım için annemden sık sık dayak yiyor, haksızlığa uğradığım duygusuyla mutsuz oluyordum. Ama gene de güzel bir yazdı o. Zeki Müren birden ünlenmişti. “Baharın Gülleri Açtı” şarkısını öğrenmiştim ve hamamdaki kitaplarla yeni dünyalar keşfediyordum. Pol ve Virjini’yi, Tom Sawyer’i, İki Sene Mektep Tatili, Aya Yolculuk ve Jules Verne’nin başka kitaplarını o yaz okudum. Ne var ki yaz sonunda annem bir beyin kanamasıyla felç geçirdiğinde bu ev de dağıldı ve o biraz iyileşip hastaneden çıkana dek aylar geçti. Sonra bana uzak, yabancı hasta ve yorgun annemle bu gün, kırksekiz yıl sonra hala ayakta duran başka bir eve taşındık. Karaağaç Caddesi ile Dere sokağının kesiştiği köşedeki eski eve. Daha o yıllarda, kararmış ahşapları, tavanları ile çok eskiydi. Onun bugün hala bir apartmana dönüşmemiş olması şaşırtıcı, dahası inanılmaz.

1955 Ocak ayında nedense yeniden ev değiştirip Sakaldöken’deki eski, kara, Bursa evinin üst katına taşınmamızdan bir kaç ay sonra annem öldü ve ben uzun yıllar kalmak üzere yeniden halamın evine döndüm. Dört yıl o evde yaşadım ve acı tatlı sayısız anı biriktirdim.

Yaza gelen ramazanların uzun oruç günlerini anımsıyorum şimdi. Sokakta uzun uzun durup mani söyleyen davulcuları: “Ulucami direk ister / Benim canım börek ister... Alt katımızda oturan kocası veremli Nazire Ablâ’yı yazdım, anlattım ilk öykü kitabımda. Kokusuna dayanamayıp taze pideyle bozduğum oruçları ve altın rengine kesmiş akşam göğüne karışıp ezilen hoparlörsüz ezan seslerini hiç unutmadım. Bence çığrından çıkmamış, canlı okunan ezan sesinin en çok yaraştığı kent Bursa’ydı. Mekanın, mimarının doğal bir uzantısı, şehrin bir tür yankısı, kimliğinin bir parçasıydı ezan sesi. Bu seste yalnızca ibadete değil ama, geçmiş zamanlara, toplumsal dayanışma ve iyiliğe, korkutma ve dayatma yerine güzellik ve adalete hoşgörölü, yumuşak bir çağrı vardı.

Tekir o evde geldi bize, on altı yıl yaşadı. Komşu kızları Aygöl ve Sevgül’le doyamadığımız evcilik oyunları kurduk evin önündeki kaldırımda. Bahçede erkek çocuklarla çığlık çığlığa dokuz kiremit oynadık. Ağaçlara tırandık, kavgalar ettik. O bahçede bir de kamyon hurdası vardı hiç unutamadığım. Bunu “Ölü Erkek Kuşlar” adlı romanımda anlattım. Ön camını ikiye bölen metal pervazın ve kocaman kırmızı burnunun altından kör bakan oyuk

farlarıyla, alınlığındaki koyu mavi kırık dökük harflerle yazılı 'Mahzun Garip' adıyla ve hemen onun altında daha küçük, eğik bir yazıyla 'İssiz gecelerin garip yolcusu' alt başlığıyla ölü yatan, patlak tekerleri toprağa gömülü bir kamyon. Üzerinde oynadığımız, şoför mahallindeki yay ve saman karışımı koltuğa çıkıp indiğimiz bu eski kamyon, adından mı, bu acıklı adı kendimle özdeşleştirdiğimden mi yoksa o ad bana dayanılmaz ıssız geceleri ve bütün mahzun yolculukları çağrıştıran bir romantizm içerdiği için mi kimbilir neden, o kamyon çocukluğumun en dokunaklı, en sevimli motiflerinden birini oluşturur. Bazen Mahzun Garip canlı biriymiş gibi duyarım. Yaşayan bir çocukluk arkadaşımı gibi.

Çelebi Mehmet Ortaokulu'nda okurken eniştem rahmetli Kadir Çağal hem Türkçe öğretmenim hem de okulun müdürüydü. «Örnek olma» görevim yüzünden olduğumdan daha ciddi, çekingen bir öğrencilik dönemim oldu. Yandığını öğrendiğim okul binasını çok severdim. Eşsiz bir Bursa görünümüne açılan üst kat pencereleri ile tertemiz ağırbaşlı bir binaydı. Döşeme tahtalarının mazot kokusu hala burnumda. Balkonlu güzel bir sinema salonumuz vardı. Çarşamba öğleden sonraları şiir, edebiyat saatleri yapılır ya da belgesel filmler gösterilirdi. Kültüre, edebiyata, şiire, yaratıcılığı geliştirecek etkinliklere öğrenimin eğitim boyutu olarak o yıllarda çok önem verilirdi, çok iyi öğretmenlerimiz vardı. Yozlaşan kentlerimiz, yaşamlarımız, değerlerimiz gibi eğitim öğretim de yozlaşmamıştı henüz. Evet, bugüne göre ilkeldi yaşam, pompalı bir gazocağını yakmak bile oldukça zordu. Yemekler sıklıkla gaz kokardı bu ocaklar yüzünden. Cam karaborsaydı, evler sobalıydı, taş kömür yakılırdı. Mutfaklar izbe, eviyeler kara, kaba mozaik, tencere tava kalaylı bakır, giyim yerli malı, çamaşır ve pijamalarımız ev dikişiydi ama şiir önemliydi. Türkçeyi doğru kullanamayan sınıf geçemezdi. Öğrencilerin yaptığı resimler panolara asılır, her hafta değişirdi. Okulun giriş holündeki tahtaya bir kaç günde bir, renkli tebeşirlerle güzel bir elyazısıyla bir özdeyiş yazılırdı. Öğrenci şiirleri okul gazetesinde yayımlanır, ödüllü yarışmalar düzenlenirdi. İlk şiirlerim duvar gazetesinde yayımlandı, ilk ödülümü o zaman aldım.

Okulun yoldan epey yukarda, teras biçimindeki bahçesi güllerle sık ağaçlar ve bitkilerle yemyeşildi. Bazı yaz geceleri ailece okul bahçesine gidilir, fısıkiyeli havuzun başında oturulup mehtaba bakılırdı. Belki bugün için inanması güç ama bülbüller vardı bu bahçede. Onlar sustuğunda som bir sessizlik olurdu. Sonra bir gece kuşu hüznle öter, bir tırtılın kemirme sesleri duyulurdu. Ateş böcekleri yanıp söner halamın küçük oğulları koşup oynamaktan yorgun sandalyeler üstünde uyuya kalırlardı.

Temenyeri'ni anımsıyorum bir de. O zamanlar mesire yeri idi. Uçsuz bucaksız bir çimenlik, çeşitli kır çiçekleri, salıncakların kurulduğu ulu ağaçlarıyla bulunmaz bir oyun bahçesi. Buraya ağabeyim ve onun arkadaşlarıyla giderdik. Ağabeyimin özene bezene yaptığı harika uçurtmaları rüzgara salar, dizlerimiz yaralı bereli, ölesiye yorgun dönerdik eve.

Atatürk'ün naaşının Anıtkabire naklini ve Stalin'in cenaze törenini naklen yayımlayan radyo salonun en gösterişli köşesinde dururdu. Orhan Boran'ın yarışma programlarıyla Selçuk Kaskan'ın Uğurlugil ailesi dinlenirdi pazar akşamları. Valinin eşi Firuzande Çağlayangil'in halamın kabul gününe iade-i ziyaretinin neden olduğu telaşı anımsıyorum. Sonra gökyüzünün saatlerce kızıla kestiği o korkunç, tarihi kapalıçarşı yangını gecesini.

Bayramlar. Lunapark kültürparktan önce nerede kurulurdu anımsamıyorum. Ama bir kaç kez gittik. Ortası delik iki buçuk kuruşlar. Bir gümüş liranın bir dolar olduğu günler. Bursa'da Alman teknolojisiyle Tamek Fabrikaları kuruluyor. Eniştemler açılışa davetli. Gidip geziyoruz. Kocaman tahta fiçılarda güneşte pişmeye bırakılmış vişne reçelleri şaşırtıcı. İlk sanayi atakları. Tolon Fabrikası kuruluyor ve çok geçmeden ikide bir bozulan koca kazanlı bir çamaşır makinesi geliyor eve. Santrfüşlü.

Her yaz Mudanya'ya, ya da Kumla'ya kampa giderdik. Orada bir zeytinlik kiralanı, portatif tuvalet ve yıkanma düzenekleri yapılır, on onbeş aile çadırlarını kurup yerleşirlerdi. Öğleye doğru çıkan lodosdan önce denize girilip çıkılırdı. Ağustos böceklerinin çılgınca öttükleri, rüzgar, deniz ve zeytin kokan güzelim kamp günleri. Kıyıların yazlık, çirkin evlerle dolmadığı, doğa kurallarına uygun, doğayla uyumlu tatillerin yaşandığı, disko ve barların arsız çığlıklarıyla, davullarıyla dolmamış sessiz yörelerde havada yüzermiş gibi bir rahatlıkla, duyuşsal bir dinginlik ve doğal bütünlenmeyle dolu yazlar.

O zamanlar paranın dar olduğu, emekle zor kazanıldığı dönemlerdi. Marshal yardımıyla gelen süt tozları, teneke kutularda koyu sarı, yağlı bedava peynirler pek makbule geçmişti. Kolay yıkanıp temizlenen naylon soket çoraplar da o zaman çıktı. İlk ses alma cihazını babası Kore'de ordu ahçısı olan bir arkadaşımda gördüm, kulaklarıma inanamadım. Şah Rıza Pehlevi ve Kraliçe Süreyya'nın Bursa'ya gelişlerini ben mi uyduruyorum? Yok hayır. Yeşil Türbe'ye gitmek üzere açık bir otomobille Setbaşı'ndan geçtiler elbette. Ama o kadar kalabalıktı ki pek göremedim onları. Toplumsal dertlerimizden biriydi Süreyya. Bir veliaht doğuramıyordu çünkü.

Bir karton kutu içinde ipek böceği tırtılları büyütüyoruz. Bahçedeki dut ağacının yapraklarıyla besleniyorlar. Kozalarını örüyorlar çalışkanlıkla. Sonra kelebekler... Bu bir hayat dersi seziyorum. Hızla büyüyorum. Küçük sevinçler, kırgınlıklar, beklenti ve düş yıkımları ile. İlk aşk, ilk şiirler, ilk bezginlik ve yalnızlıklar, yaşamı sorgulama çabaları... Ama hep kitaplar...

Kent yaşamı, ulaşım yalındı. Temel hat Emirsultan Çekirge arası uzanan otobüs güzergahıydı. Setbaşı, Maviköşe, Heykel, Tayyare Sineması, Ulucami, postane, Çatalfırın, Altıparmak. Çelikpalas...Çekirge.

Eniştem Mutlu Evler yapı kooperatifinin kurucusu ve başkanıydı. Orman idaresiyle, belediyeyle sorunlar aşılamıyor ne davalar ne de evler bitiyordu. Onun geceler boyu dosyalarla uğraşması gözümün önünde. Bu bir yeşil alan, hayır değil davası... Sonunda çözülüyor, inşaatlar başlıyor. Sık sık gidip görüyoruz gelişmeyi.

1959 baharında Çekirge'ye, Mutlu Evler'e taşındık. Burası iki katlı, bahçeli evlerden oluşan bir mahalleydi ve hemen herkes birbirini tanıyordu. Çizakça'lar, futbolcu Coşkun'un teyzesi olan tarih öğretmenim Hikmet Hanım, Matematikçi Ali Çakır -ki orta ikide tahtanın önünde bir tokat atmıştı bana bu yüzden hiç bağışlamadım- Resim öğretmenin, örneğim Belkis Hanım... Coşkun'un mahalleye gelişi olay olurdu, bir de Yıldız Tezcan gelirdi bir yakınına, o yıllar çok ünlü bir türkücüydü...

Evin arkasındaki bahçede sebze yetiştiriyordu halam. Fasulyeler, domatesler. O yıl ilk deterjanla tanıştık. Adı, "Amerikan sabun tozu"ydu. Bu arada ben ortaokulu bitirmiş Manisa Kız Öğretmen Okulu'nda yatılı okumaktaydım. Bursa'ya ancak tatillerde geliyordum. Bu evden Çekirge'yi, Hüsnügüzel ve Adapalas'ı, seyyar satıcıların küfelerle kapı kapı dolaştırdıkları her biri neredeyse yarım kilo çeken şeftalileri anımsıyorum. O tad, bir daha hiç bulamadığım o nefis tad şimdi ağzımı sulandırıyor. Gemlik'te bir yazı anımsıyorum. Arkadaşım Zühal'in inanılmaz incelik ve güzellikteki iki katlı eski Gemlik evinin serin tahta sofalarını. Çınarlı kahveyi... Küreklerimiz kırılıp da denizin ortasında kalakalışımızı, o paniği. Çakılları saydığımız deniz diplerini. Gemlik neresi şimdi bilmiyorum. Tanıdık ne kaldı emin değilim. Boyalı apartman bloklarının sahile acımasızca duvar ördüğü bu garip yer bana niye hiç umut vermiyor?

Öğretmen olarak ilk atanma yerim Gürsu idi. O sıralar Bursa Kız Öğretmen Okulu müdürü olan eniştem torpil yaptırmıştı bana ama oraya hiç gitmedim. Gazi Eğitim'de sürdürdüm öğrenciliğimi. 1961 de Ankara'ya

gidişim Bursa'dan ilk kopuşum oldu. Ağabeyim evlenip ev bark sahibi olduğundan ikinci bir evim oldu o sıralarda ve halama daha az gider oldum.

Resim Bölümü bitirme tezi olarak Bursa Havluculuğu konusunu seçtim. Araştırmalarım sırasında atölye ve fabrikaları dolaştım. Örnekler topladım. Tarihçesi ve gelişimi ile el yazması çok ilginç bir tez oldu. Bu çalışma seksenli yıllarda Gazi Eğitim'in tez kütüphanesinde hala duruyordu.

Anılarımızın acı ya da tatlı oluşunda kentlerin suçu yoktur. Sosyo ekonomik çevrenin, zamanın ve zeminin koşulları belirler bunu. Ben çocukluk acılarımı yetişkinliğimde daha derinden duydum ve beni onların ben yaptığina inandım. Gene de dayanılmaz olanlarını unutmak, hiç değilse daha az anımsamak için çaba gösterdim, belleğimin derinlerine ittim. Bu arada Bursa'ya karşı da bir kayıtsızlık, daha doğrusu uzaklık duygusu gelişti bende, zamanla. Ama aslında bu uzaklığın duygusal değil daha somut nedenleri olduğunu şimdi anlıyorum. Artık benim olmayan, bana ait olduğuna inanmakta zorlandığım bir kente dönüşmüştü Bursa. Her geçişte, Bursa'nın kimliksizleştiğini, kirlendiğini, tuhaflaştığını görüyordum. Plansız ve yağmacı sanayileşmenin, özensiz, ranta dayalı betonlaşmanın ve kontrolsüz nüfus artışının yarattığı çirkinlik, kargaşa ve kirlenme Bursa'ya çok zarar verdi. Bir kaç kez Mesken denilen bölgede oturan bir arkadaşımızı ziyaret ettim. Şehrin bu yeni yerleşim bölgelerinin akıl almaz derme çatmalığı, en ufaklık güzellik kaygısından uzaklığı, yapısal başıboşluğu yoksulluk yönünden acıklı ama zevksizlik bakımından iğrençti. Kuşkusuz bu yalnızca Bursa'ya özgü bir olumsuzluk değil. Ama ülke genelinde yaşanan kolaycılığın, ucuzculuğun görenek yoksulluğunun, yerel dokusu ve özgünlüğü nedeniyle Bursa'da daha bir çürük ya da çekilmiş dişler gibi sırtması söz konusu. Yani Bursa bu çirkinlikleri kaldıramıyor, bir potada eritemiyor, kabullenmiyor, tükürüyor!

Son bir kaç yıldır Bursa'yla daha çok ilgiliyim. Sorunların üstesinden gelinmeye çalışıldığını, korumacılığın, geçmişe sahip çıkma bilincinin canlandığını görüyorum ve umutlanıyorum. Ayrıca onca yıl sonra Bursa'da geçmişimin izlerini sürmek beni çok duygulandırıyor.

Yazmak, çoktan unuttuğunuzu sandığınız bir çok şeyi, içinizde birikmiş acıları, yenilgileri, aldanişları, keşkeleri uygun dille kağıda dökmek, başkalarıyla bölüşmektir. Edebiyat insan olmanın trajediğini derinden bir kavrayışla anlatabilmektir. Bir yazar yarattığı kahramanlar yoluyla kitaplarında kendi acısını, mutsuzluk ve yoksunluklarıyla küçük

mutluluklarını kısaca kendi öyküsünü parça parça aktararak yaşamının değişik dönemlerini göz önüne serebilir. Bir dergideki söyleşimde “ Hep kendimizi yazarız aslında ” demiştim. Doğrudur bu. Şunu demek istiyorum: Ben Bursa’ da geçen çocukluk günlerimi, o günlere karışmış evleri, yerleri, insanları bugüne kadar yazdığım öykülerde ve romanlarda fazlasıyla anlattım. Ağda Zamanı’nda, Ölü Erkek Kuşlar’da, İçimden Kuşlar Geçiyor’da, Hiçbir Aşk, Hiçbir Ölüm” de yoğun olarak anlattım. Setbaşı Köprüsü’nün dibindeki bir evi, büyük, eski bir konak olan o üç katlı binanın ikişer üçer odalık dairelere bölünüp kiraya verilmiş halini, yüksek, doğramaları kararmış, dereye bakan ve suyun şırlıtlısını evin içine taşıyan pencerelerini, içinde yaşayan roman kahramanları ile birlikte anlattım.

Dikkatli bir araştırmacı ilerde bunları eleyip ayıklayabilir isterse ama bu pek de kolay olmaz. Bir dedektif gibi iz sürmesi gerekebilir. Çünkü yaşam gerçeği yazınsal gerçeğe dönüşür, evrilirken kimlik, kılık hatta bazan cinsiyet değiştirir ve bir kitabımda dediğim gibi yazar, orada “Ameliyat masasında kan içinde, çırlıçıplak yatan birini tanımlamada yetersiz kalan bir dipnot ” gibi görünebilir.

Bursa’da bir yaz öğlesi yaşıyorum şimdi. Birbirine yaslanmış evlerin arasından, güneşin taşlık, dar sokağa düşürdüğü ışık gölge lekelerinin içinden geçiyorum. Ben geçerken el örgüsü tavuslu perde rüzgarımdan ürperip sallanıyor usulca. Bir an belli belirsiz bir ev içi serinliği yalıyor yüzümü. Etli biber dolmasına karışmış uçucu bir çilek kokusu duyuyorum. İçerdeki radyodan sokağa taşan buğulu, hüznü dolu kadın sesi bildiğim bir şarkıyı söylüyor. “Yıllar ne çabuk geçti o günler arasından...” Birazdan öğle ajansı okunacak.

O şarkı, o ses olanca canlılığıyla belleğimde yaşıyor hala. Yaşıyor ve bütün geçmiş zamanların üzerine dökülüyor.

Müslim Coşkun

RUHANİYETLİ ŞEHİR: BURSA

Sabahın erken saatleri, güneş kızılıkların arasında doğum sancıları çekiyor. Arabalı vapurdayız ve Eskihisar'dan Topçular'a geçiyoruz. Vapur, sırtındaki ağırlığa aldırmadan suları devirerek ilerliyor. Martılar ise vapurdan gelecek kismetlerine doğru kanat çırpıp duruyorlar. Seyir zevki yüksek bir noktadayız. Deniz, güneş, martılar bir gösteri sunuyorlar. Biz de denizin üstünde çayımızı yudumlarken bu gösteriyi keyifle izliyoruz. Topçular İskeleyi'nde arabalı vapurundan iniyoruz. İbrahim Tenekeci ve Ali Oturaklı'yla birlikteyiz. İstikamet Bursa.

Yalova-Bursa yoluna 'zeytinlik yolu' dersek abartmış olmayız. Çünkü dağ-taş zeytin ağaçlarıyla kaplı. Yalova'yı geçince zeytin bölgesine dahil oluyoruz. Yolun her iki tarafı da zeytinliklerle dolu. Sadece yol kenarları değil, dağların yamaçları da 'zeytin ormanı'na dönüşmüş. Bu, en azından beton yığınlarına yenilmekten iyidir. Yol boyunca zeytin ağaçları bize eşlik ediyor. "Önde zeytin ağaçları, arkasında yar / Sene 1946, mevsim sonbahar." Biz Bedri Rahmi'nin şiirine eşlik ederken, yol boyu karşımıza çıkan ve en güzel toprakların üzerine kurulmuş olan fabrikalar, beton yapılar neşemizi kaçırıyor. Gördüğümüz bu manzara sadece gözlerimizi değil, kalbimizi de yoruyor. Üzülüyoruz ve yol boyu üzüntümüz katlanarak büyüyor.

Bir süre sonra Bursa'nın girişindeyiz. Yani Bursa ovasının üzerindeyiz. Toprak aradan çekilmiş, yerini beton binalar almış. Kıymetli topraklar insanın ihtirasına yenik düşmüş. Şehir, yaklaştıkça adeta bizden uzaklaşıyor. Yolculuğumuz bu noktadan sonra çekilmez oluyor. 'Beton ormanı'nda yol almak bizi yoruyor. Üzerimize bir kasvet çöküyor. Keşke bu verimli ovada beton yığınları değil de, toprağın şarkısını terennüm eden meyve, sebze bahçeleri olsa. Keşke... Ahmet Hamdi Tanpınar, Beş Şehir'de Bursa Ovası'ndan övgüyle bahseder: "Bursa Ovası'nın en sevdiğim tarafı, Muş ve Erzurum ovası gibi sonsuz uzamamasıdır. Gözün lezzet alabilmesi için

yetecek derecede büyük ve geniş, o kadarla kalıyor. Onun için daha ziyade bir sanat eserine benzer.” (Sayfa 117)

Şehrin merkezi, Bursa ovasından farksız değil. Toplu Konut İdaresi şehrin göbeğine büyük konutlar yapmış. Konut değil, sanki ‘kibir kuleleri’ dikmiş. Şehrin kalbine saplanmış bir hançer gibi duruyorlar. Sadece bu konutlar değil, şehrin belli noktalarına yapılan yüksek binalar, bütün tarihi yapıları nefessiz ve manzarasız bırakmış. İnsan eli kalbe değil de, akla dokunduğunda böyle biçimsiz bir durum ortaya çıkıyor. Uludağ’ın eteklerinden aşağıya doğru bakıyoruz. Cinayetin boyutları daha net görülüyor. Üzüntümüz kederlenerek büyüyor. Bir serinlik bulmak için Bursa sokaklarında tarihin peşine takılıyoruz.

İşte zamanın durduğu yerde, Bursa’dayız. Şehrin her köşesi tarihten bir işaret taşıyor. Üç kıtaya yayılmış bir devletin ruhunu özünde toplamış. Hemen her sokağına Osmanlının mührü kazanmış. Camiler, hanlar, hamamlar, türbeler, çarşılar canlı şahitler gibi tarihe tanıklık ediyor. Nilüfer, Yeşil, Muradiye, Emir Sultan bir gergef gibi işlenmiş yapılarıyla Bursa’nın kalbine nüfuz etmiş, tarihin ve talihin musikisini birlikte terennüm ediyor. Evliya Çelebi, Bursa için “ruhaniyetli bir şehirdir” der. Bunun ne anlama geldiğini görmek için, şehrin eski sokaklarını dolaşmak ve tarihi yapıların kalbine dokunmak gerekir. Biz de öyle yapıyoruz. Dolaştıkça tarihin içinde kayboluyoruz. Manevi bir hava bizi kuşatıyor

ve alıp asırlar öncesine götürüyor. Belki de bir rüyanın içindeyiz. Bir şehir ancak bu kadar güzel olabilir. Osmanlının ilk başkenti olmak Bursa’ya çok yakışmış. Hemen her noktasında tarihten bir iz var. Gelin bu izlerden birkaçını takip edelim.

Zamanın durduğu yer: Tahtakale Çarşısı

Bursa güne daha yeni uyanıyor. Aracımızı bir sokağa park edip, Bursa’nın bize hazırladığı sürprizlerin peşine düşüyoruz. İlk uğradığımız yer Tahtakale Çarşısı oluyor. Burası küçük ve şirin dükkânlardan oluşan tarihi bir bölge. Bütün dükkânlar küçük bir meydana bakıyor. Meydanda açılmış olan sebze ve meyve tezgâhları, sadece göze değil, kalbe de hitap ediyor. İnsan kendini küçük ve dokunaklı bir rüyanın ortasında hissediyor. Tezgâhlarda sonbaharın bütün sebze ve meyveleri görücüye çıkmış. Kanlıca mantarı, dağ armudu, köy elması, kestane ve kışlık olarak hazırlanmış onlarca marmelat. Her şey doğal akışı içinde. İnsanlar oldukça rahat ve telaşsız.

Gün burada adeta durmuş ve sanki “yaşıyor sihrini geçmiş zamanın.” Yan yana duran iki çayocağı var; Seher Yeli Türkü Çayocağı ve Yeni Aşıklar Çayocağı. Tercihimizi Yeni Aşıklar Çayocağı’ndan yana kullanıyoruz. Sadece çay içmiyor, tarihi de çayımıza dem ediyoruz. İçerden gelen eski bir müzik namesi bizi alıp başka diyarlara götürüyor.

Bir süre, tezgâhların başında huzurlu ve sade insanları seyrederiz. Zaman kavramını unutmuşlar ve hiç aceleleri yok. Sabırla, gelen misafirlerini ağırlıyorlar. Anlaşılan ‘müşteri’ kavramını pek bilmemişler. Tahtakale Çarşısı’nın tarihi oldukça eskiye dayanıyor. 15. yüzyılda Çelebi Mehmet döneminde Beyazıd Paşa tarafından yaptırılmış, onlarca küçük dükkândan oluşan tarihi bir yapı. ‘Köylü pazarı’ da denilen bu yerde, asırlardır, köylüler yetiştirdikleri sebze ve meyveleri burada insanlara ulaştırıyorlar. Sadece sebze-meyve satmıyorlar, bir de sanat icra ediyorlar. Çünkü gördüğümüz şeyin başka türlü bir izahı yok.

Çarşıda zaman duruyor, kalkmak istemiyoruz. Fakat daha görmemiz gereken çok yer var. Çarşıdan ayrılırken sokağın köşesinde Cahit Çollak Ağabey’le karşılaşırız. Günün bu saatinde manevi bir iklim tutuluyoruz. Cahit Ağabey, “insanlar rüyada yalan söylemezmiş” diyerek bizi kucaklıyor. Sadece kucaklamıyor, adeta bağrına basıyor. Hakikaten bir rüyada gibiyiz. Kısa bir selamlaşmadan sonra ‘ağır misafir’e veda ederek, Bursa’nın kalbine doğru yürüyoruz.

Bursa’nın Kalbi: Ulu Cami

Her mekânın taşıdığı bir ruh, bir mana vardır. Tarihi mekânlarda bu daha belirgindir. ‘Mekânın ruhu’ denilen bu hal, Ulu Cami’nin sınırlarına dahil olduğumuzda kendini hemen hissettiriyor. Camiye adımımızı atar atmaz manevi bir koruma çemberine dahil oluyor ve bütün varlığımızla bunu hissediyoruz. 1399’da Bursa’nın kalbine yerleşmiş olan Ulu Cami’nin dizinin dibine oturuyoruz. Bir süre kalbimizin sesini dinliyoruz. Başka bir âleme taşınmış gibiyiz. Huzur böyle bir şey olmalı. Tanpınar’ın dediği, “Bursa’da ikinci bir zaman daha vardır” sözü, Ulu Cami’de daha da anlamlı hale geliyor. Caminin tam ortasında, yere postunu sermiş olan şadırvanda insanlar abdest alıyor. Bu, bir huzur beldesine yolculuğa çıkmak için yapılan ilk hazırlığa benziyor. ‘Su azizdir’ sözü belki de zemzemden sonra en çok bu şadırvandan akan suya yakışıyor. ‘Huzur akan’ yerden biz de abdest alıyoruz. İçimiz kıpır kıpır, bir çocuk sevinci kaplıyor benliğimizi ve caminin asırlık duvarlarında yankı buluyor. Kul olmak, onun bilincine

varmak, burada ete kemiğe bürünüyor. Bir süre huzura duruyoruz. Yüce Allah'a şükrumüzü ifa ediyoruz. Hafifliyoruz ve Bursa'yı saran manevi havanın nereden kaynaklandığını da kavramış oluyoruz.

Sultan Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılan cami, şehrin tam merkezine kurulmuş. Caminin minberi bir sanat eseri, abanoz ağacından yapılmış ve ağaç işlemeciliğinin en güzel örneklerinden birini teşkil ediyor. Abanoz ağacı çürümeyen bir ağaç olduğu için, minber ilk günkü gibi sağlamlığını korumuş. Ceviz ağacından yapılmış olan kapılar, oyma sanatının inceliklerini gösterir nitelikte. Ulu Cami'nin sol ön tarafında Kâbe kapısının örtüsü aslı durmakta. Bu örtü Mercidabık ve Ridaniye Seferleri'nden sonra Yavuz Sultan Selim tarafından getirtilip camiye astırılmıştır. 408 x 332 cm ölçülerinde olan bu örtü, Kâbe'nin manevi havasını buraya taşımış. Kalbe dokunmak işte böyle bir şey.

Bursa Ulu Cami; Mekke, Medine, Kudüs ve Şam'dan sonra İslam'ın beşinci makamı olarak kabul edilir. Böyle bir camiye sahip olmak, her şeyden önce bir şükür vesilesidir. Ulu Cami'nin manevi havasını bolca teneffüs ediyoruz ve eseri bizlere emanet bırakan ecdadımızı hayırla anıyoruz. Huzurdan hafiflemiş olarak ayrılıyoruz.

Muradiye Türbeleri

Osmanlının ilk yıllarını daha iyi anlayabilmek için, mutlaka Muradiye ve Yeşil Türbeleri'ni görmek gerekir. Biz de öyle yapıyor ve yönümüzü Muradiye'ye çeviriyoruz. Muradiye semti merkezin dışında kaldığı için fazla bir değişikliğe uğramamış. Tarihi doku kendini korumuş. İnşallah hep böyle kalır. Muradiye Külliyesi, cami, medrese, hamam, darüşşifa ve türbelerden oluşuyor. Bursa'yı "Osmanlı Türbeleri Şehri" gibi gösteren Muradiye Türbesi ise on iki türbeden ibaret. Sarayın hanımları ve şehzadeleri burada yatıyor. En dikkat çekici iki türbe girişte yer alıyor. Bu türbeler Fatih'in annesi Hüma Hatun ve ebesi Gülbahar Hatun'a ait. Sarayın hanımı ve sarayın ebesi aynı karede yer alıyor. Osmanlı inceliği bu olsa gerek. Burada devletin iki yüzünü görüyoruz. Bir tarafta 'devletin bekâsı' için kıyılan şehzadeler; diğer tarafta buna izin veren padişah, aynı yerde yatıyor. Ölene de, öldürülene de aynı özen gösterilmiş. Bahçe içindeki hazirede yer alan mezar taşlarını inceliyoruz. Ölümün güzelliği yahut sessizliği bu olsa gerek.

Türbelerin üzerine kasvetli bir hava çökmüş, ağırlaşıyoruz. Hafiflemek için ana girişteki İkinci Murat Cami'sine geçiyoruz. Manevi havayı teneffüs

ediyoruz. Çıkışta caminin bahçesinde yer alan üç asırlık servi ağacına selam veriyoruz. Servi ağaçları Bursa'nın her köşesinde karşımıza çıkıyor. Muradiye'den ayrılıyor. Önce Emir Sultan'a selam veriyoruz. Önünde yer alan mezarlıkta her dönemden bir kare var. Cumhuriyet dönemine ait mezar taşları farklılık arz ediyor. 1950'ye kadar olan mezar taşlarında tek parti döneminin izlerini görmek mümkün. Tanrı lafzı çok kullanılmış. 1950 sonrası kullanılan mezar taşları ise günümüzü yansıtıyor.

Yeşil Külliyesi'ne uğruyoruz. Külliye oldukça kalabalık, adım atacak yer yok. Rehberler insanlara bir şeyler anlatıyorlar. Sürekli aynı şeyleri anlatan bu rehberleri dinlemek nasıl bir şeydir? Hiç anlam veremem. İnsan gittiği yerin ruhuna kendi kalbiyle dokunmalı, başkalarının sözleriyle değil. Ezbere bağlanmış bir anlatım şeklinin kimseye bir faydası dokunmaz. Küçük bir tepenin üzerine kurulmuş olan Yeşil Türbe, çok zarif bir duruş sergiliyor. İmrenilecek bir güzelliği var. Duvarları İznik çinileriyle süslenmiş olan türbe, Selçuklu

mimarisinin özelliklerini taşıyor. Türbenin içinde yer alan ve başlarında isimleri yazılı olan sandukalar semboliktir ve içlerinde kimse yatmamaktadır. Esas kabirler alt kısımda yer almaktadır. Bu, Selçuklu mezarlarında görülen bir durumdur.

Şimdi kısa bir mola zamanı. Tarihi hanlardan birinde, Koza Han'dayız. Burası Bursa'nın birçok tarihi hanından birisi. "İpekçiler Çarşısı" olarak da bilinen Koza Han'da her türlü ipekli ürünler ve kumaşlar satan dükkânlar mevcut. Han içindeki bir çay evinde biraz soluklanıyoruz. Çaylarımızı yudumlarken, tarihin içinden süzülüp gelen ve asırlar öncesine ait anlama dokunuyoruz. Tarihin ruhu hanın duvarlarına sinmiş ve bunu hissedebiliyoruz.

Bursa'ya ait bir hatıramız olsun istiyoruz. Yapmamız gereken şey bıçakçılar çarşısına uğramak. Sayıları azalmış olan dükkânları dolaşıyoruz. Dükkân sahipleri el işçiliğini sanata dönüştüren ustaların kalmadığından dert yanıyorlar. Seri imalat devreye girince, her meslekte olduğu gibi bıçakçılık sanatı da bitmek üzere. Manda boynuzundan yapılmış Bursa işi birkaç bıçak alarak, koleksiyonumuzu genişletiyoruz.

Türk-İslam Eserleri Müzesi

Yeşil Külliyesi içinde yer alan ve daha önce medrese olarak kullanılan, şimdi ise Türk-İslam Eserleri Müzesi olarak faaliyet gösteren tarihi binayı

ziyaret ediyoruz. Burası belki de görülmesi gereken yerlerin başında geliyor. Fakat içerde bizden başka kimse yok. Dışarda rehberler eşliğinde dolaşan kalabalıkların aklına nedense burası hiç gelmemiş. Halbuki tarihin kalbi müzelerde atar ve millete dair en canlı örnekler burada karşımıza çıkar. Küçük odacıklardan oluşan binayı dikkatli ve rikkatli bir şekilde dolaşıyoruz. Selçuklu-Osmanlı dönemine ait sikkeler dikkatimizi çekiyor. İznik işi el emeği, göz nuru fincanlar, cam eşyalar görülmeye değer. Tekkelerde kullanılan giysiler, el yazması kitaplar göz alıcı. En dikkate değer eserlerin başında ise el yazması iki adet Kur'an-ı Kerim geliyor. Kur'an-ı Kerim'lerden biri 14. yüzyıla ait ve Memlûk Sultanı Berkok tarafından Yıldırım Bayezid'e hediye edilmiş. Diğeri ise II. Murad dönemine ait. Müzenin bahçesinde ise Osmanlı dönemine ait kitabeler ve mezar taşları sergileniyor. Her biri tarihten bir sayfayı anımsatıyor. Eserleri dikkatli bir şekilde inceleyerek, yeni bilgiler ediniyoruz. Müzeden ayrılırken duvarların üzerinde yer alan işaretler dikkatimizi çekiyor. Ne anlama geldiğini bilmiyoruz. Belki de duvarı yapan ustalar dikkat çekmek istemiştir. En azında bizim dikkatimizi çekmeyi başarıyorlar.

Yunus Emre Altuntaş

HİSAR'DA YAĞMURLU BİR GÜN

Yağmurun yakıştığı şehirler vardır. Bir de yağmurun alabilesiye mekân edindiği ve huzurla aktığı mahalleler. Bursa ve özellikle Hisar Mahallesi bu mahallelerdendir. Çünkü beton ve asfalt yağmura yol vermez, onu önemsemez, göstermez günün aydınlığına. Yirminci katta topladığı yağmur damlalarını biriktirir ve şehre dokunmaya fırsat vermeden mazgallara ulaştırır. Oysa şehrin çocukları saçaklardan akan yağmuru, çatılara değen sesini işitmek; damla damla gözlerinin önünden akıp gidişini hissetmek ve her biriyle tanışmak isterler. Bursa buna imkân veren şehirlerden biri olma özelliğini henüz yitirmedi. Tıpkı Hisar'da olduğu gibi. Bunu da elbette tarihi bir Osmanlı şehri olmasına borçlu. Bilge Mimar Turgut Cansever Osmanlı şehri isimli eserinde Osmanlı şehirlerini anlatırken bu şehirleri bina eden zihniyetin insana ve doğaya olan hürmetinden bahseder. Bunun da temel kaidesi sadelik ve kullanışlılıktır. Bursa'mızın medeniyet âşıklarından Safiüddin Erhan(Eşrefoğlu) da bir sohbetlerinde Osmanlı Şehirlerinde sokakların batı şehirlerinin aksine kıvrımlı ve çoğu zaman da inişli/çıkışlı olduğundan bahseder. Bunların da temel sebebi insanı şehre uyarlamak değil şehri insana uyarlamak zihniyetinden gelmesidir. Osmanlı bir sokak bina ettiğinde eğer ki orta yerde bir ağaç kalıyorsa onun kenarından dolanmayı ve sokağı kıvrarak başka yöne almayı tercih etmiştir. Bu şehirlerde yaşam alanları diğer insanların ve özellikle de komşuların mahremine özen gösterilerek inşa edilirler. Örneğin bu şehirlerde balkon geleneği yoktur. Balkon denilen alışkanlık bizlere batıdan ithal edilmiş özümüze aykırı bir alışkanlıktır. Bunun yerine Osmanlı'da eyvanlı ev denilen bahçeli ev anlayışı yaygındır. Bu da yine değerlerini merkeze almış ve mahremiyete riayet eden medeniyetimizin göstergelerinden biridir. Şehrin ve mahallenin yapısı aslından temelden tüm insan ilişkilerini de belirleyen bir özelliğe sahiptir. Yapılan her müdahale bir taraftan insanlara yeni bir hayat anlayışı ve yeni bir medeniyet anlayışını da aşılar. İnsanların birbirine

bakışını, kendi iç dünyalarını, tüm yaklaşımlarını da etkiler. İşte Osmanlı şehrinde bu özelliğe dikkat edilerek kaynağını dinden alan binalar vücuda getirilmiştir. Coğrafyanın özelliğine göre kimi yerde ahşap, kimi yerde taş ve kimi yerde de kerpiç bina malzemeleri tercih edile gelmiştir. Bursa özelinde ele aldığımızda ormanlık bir alan olması hasebiyle ecdadımızın daha çok ahşap evleri tercih ettiklerini, bu ahşap evleri kimi zaman taş ile muhkemleştirdiklerini gözlemleriz. Mahalleler genellikle tarım alanlarından uzakta ve tepelerde konumlanmıştır. Bunda güvenlik önceliği olduğu kadar ovaya ve dolayısıyla da tarım alanlarına olan hürmeti de sebep olarak gösterebiliriz. Tüm bunları anlatmamızın sebebi Hisar'a doğru yol alırken sokaklarında gezineceğimiz bu mahallenin nasıl bir zihniyet tarafından inşa edildiğinin ipuçlarını vermektir.

Hisar'a Doğru

Bursa'da Tophane'ye doğru çıkan yolu tırmandığınızda tarihi surları da göreceksiniz. Biraz ileride hemen surların bittiği yerde Saltanat/Hisar Kapısı vardır. İşte bu kapı aynı zamanda tarihi Hisar Mahallesi'nin de girişidir. Bu girişin haricinde iç kalenin Yerkapı, Kaplıca Kapısı, Pınarbaşı, Zindankapı adında dört kapısı daha vardır. Bunlardan ikisi restore edilerek gün yüzüne çıkarılmıştır. Şehrin tüm zamanlarda nüvesini teşkil eden bu mahalle bir zamanlar iç kale olarak da şehrin kalbi konumundaydı. Şimdi yıkıntıları bulunan Bey Sarayı, Osmangazi ve Orhangazi Türbeleri, yine yıkıntıları bulunan Mevlevihane, Üftade Camii, tarihi Tophane(top dökümhanesi), Şahadet Camii, Okçu Baba Türbesi, Lala Şahin Paşa Medresesi, Çakırhamamı, Pınarbaşı mesire alanı ve mezarlığı ile pek çok mescid, aşevi, imareti ile mikro ölçekli bir Osmanlı şehrinin gözlenebildiği bir mahalledir Hisar. Bu denli küçük bir alanda yer alan tarihi eser sayısını ele aldığınızda göreceksiniz ki Osmanlı neredeyse her sokağa her evin yanı başına bir eser inşa etmekle şehri Bizans geçmişinden sıyrarak bir İslam Şehri haline getirmeyi başarmıştır. Bursa, Sultan Orhan tarafından fethedilene kadar Bizans'ın en gözde şehirlerinden biriydi. Bir rivayete göre Bursa'nın haberini ölüm döşeginde alan Sultan Osman gözlerini huzur ile dünyaya kapamıştır. Çünkü uzunca zamandır fethine çalışılan Bursa her bakımdan korunaklı ve muhkem kalesiyle fethi zor gerçekleştirilen şehirlerden birisi olmuştur. Tarihi Hisar Semti bu fethin tüm sahnelerine şahit olmuş Bursa'nın yegâne mahallesidir. Sultan Orhan'ın Hisar Kapı'dan girişi emin olun Fatih'in İstanbul Edirnekapı'dan girişinin habercisi bir

mahiyette tecelli etmiştir. Bursa'nın Hisar'dan fethiyle birlikte yoğun bir inşa ve ihya faaliyetini görmekteyiz. Bu durum bir yıkımın değil tam aksine Bizans geçmişiyle birlikte tarihin yeni fatihinin anlayışına uygun olarak eskiyle yeninin birlikte ayakta tutulduğu yeni bir dönemi işaret etmektedir. Nitekim bugün Sultan Orhan ve Sultan Osman'ın mezarlarının bulunduğu türbelere gittiğinizde yerdeki Bizans mozaiklerini de göreceksiniz. Eski bir manastırın kalıntıları olan bu binalar Osmanlı'nın Sultanları tarafından türbe yapılarak korunmuş ve bugünlere kadar ulaşmaları sağlamıştır.

Doğal Bir Kale;Hisar

Hisar'ın kuzeye bakan dik yamaçları şehre doğal bir koruma sağlamakta olup Yıldız Kahve'ye kadar devam eden bu yamaçların akabinde yine eski surların kalıntılarıyla karşılaşmaktasınız. Şehrin tam ortasındaki bu tepelik ve suyu bol bölge her bakımdan ikamete uygun bir görünüm arz etmektedir. Arkasını iki yönden tepelere yaslayan, bir yönden de yüksek yamaçlarla çevrili bu tepe şehre bakan tarafını sur ve burçlarla tahkim ederek binlerce yıl pek çok medeniyetin gözdesi olacak bir yerleşim halini almıştır. İşte bu şehrin sekiz asırdır hadimi olan bizler gördüklerimizin, okuduklarımızın ve yaşadıklarımızın izinden giderek bu şehri daha nice asırlar yeni nesillere hakkıyla teslim etmekle de mükellefiz. Hisar'ı teneffüs etmek, her haliyle Hisar'ın farkına varmak ve Hisar'ı yaşatmak aynı zamanda koskoca bir tarihin de ihyası bakımından önemli bir göreve işaret eder.

Sükûnet ve Huzur

Kırk Merdivenlerden sabırla çıkılan bu mahalleye girdikten itibaren şehrin tüm gürültüsünden azade kılınmış ve zaman tüneline girmiş hissine kapılırsınız. Hemen yanı başındaki modernleşen ve kalabalıklaşan şehre inat bu mahallede sükûnet ve sadelik ile karşılaşırsınız. Daracık sokaklarına araçların girmesi zor olduğu için şehrin yoğun trafiğinden uzaktır. Bursa'da bu kadar çok çıkmaz sokağın bulunduğu bir başka mahalle bulamazsınız. Çünkü Hisar bir baştan diğer başa birbirini tanıyan ve birbiriyle iç içe geçmiş bir evin odalarını andırır. Eskiden bu mahallede Bursa'nın yerli köklü aileleri ikamet ederlermiş. Halen de bu durum kısmen de olsa devam ediyor. Ancak modern mahalleleri tercih edenlerin boşalttıkları yerlere yerleşen ailelerin de itina ile seçildiklerini gözlemliyoruz. Özellikle komşuluk ilişkileri ile ön plana çıkan mahallede sıkı bir birliktelik göze çarpar. Birbirini tanıyan mahalle sakinlerinin arasına bir yabancı olarak

yerleşebilmek, gerçek manada mahalleli olabilmek için uzun bir yoklama sürecinden geçirilirsiniz. Bunu yirmi yıldır bu mahallede yaşayan biri olarak söylüyorum. Özellikle ilk yerleştiğim dönemde karşılaştığım bazı olaylar bu mahallede kolaylıkla kabul edilmeyeceğim endişesine sevk etmişti beni. Her nereden gelmiş olursam olayım bir yabancıydım ve mahallenin doğasını tanıyıp kurallarını içselleştirmedikçe tam olarak bu mahalleden olamayacağım izlenimine kapılmıştım. Bunu doğrudan kelimelerle dize getiren bir otorite veya bir muhtar yoktur elbette. Bu tamamen Hisar'ın sizden isteğinin türlü şekiller ve yollarla size ulaşmasından ibarettir. Geçen yirmi yıldan sonra edindiğim komşular, binlerce kez arşınladığım sokaklar, çeşmelerinden içtiğim suların ardından artık kendimi bu mahallenin bir ferdi saydığımı rahatlıkla söyleyebiliyorum. Zaten bu satırları yazma cesareti bulmuş olmam da bunun nişanesi değil midir?

Gümüşlü Kümbet

Gümüşlü Kümbet ismiyle de bilinen şimdiki Osmangazi/Orhangazi Türbesi 18.yüzyıldan önce tek parça halinde iken deprem ve yangınlardan sonra ikiye ayrılmıştır. Şimdi her iki türbede Osmanlı'nın ilk kurucuları ve aile fertleri yatmaktadır. Orhangazi'nin eşi Nilüfer Hatun, Şehzade Korkut, Musa Çelebi, Kasım Çelebi gibi yaklaşık yirmi mezar da bu türbede yer almaktadır. Gümüşlü Kümbetin hemen kuzeyinde yamacın kıyısında bir zamanlar Orhan Mescidi varmış. Fakat şimdilerde bu kalıntıların üzerinde farklı binalar bulunuyor. Orhan Mescidi Kitabesi de Şahadet Camii'nde muhafaza ediliyor. Bu bölgede yine Sultan Abdulhamid Han tarafından yaptırılan saat kulesi ve İbtidai Mektebin(İlkokul) betonarmeye dönüşmüş halini de görebilirsiniz. Hisar Mahallesi'nde bulunan otuz civarındaki sokak, isimlerini çoğunlukla o bölgede bulunan bir camii, imaret veya türbeden almıştır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi neredeyse her sokakta bir tarihi eser ile karşılaşrsınız. Kavaklı, Üftade, Şimşirli, Turgut, Oruçbey, Kırkodalar, Tahtalı, Yerkapı, Zindankapı, Alaaddin, Nakkaş Ali, Dibekli, Satı, Çırağbey, Güranlı, Yaniçoğlu, İsabey gibi isimler bunlardan bazılarıdır. Şimdilerde bazı modern şehirleri gezdiğinizde cadde ve sokak isimlerinin numara ile yazıldığını müşahade edersiniz. Bu anlamda her sokağında bir ismin izini taşıyan böylesi şehirlerin önemini daha iyi anlarsınız. Çünkü Hisar'ı gezdiğinizde aynı zamanda bu insanların da ömürlerine şahitlik etmiş olursunuz.

Hisar ve Yağmur

Hisar'ı gezecekseniz mümkünse yağmurlu bir günü tercih etmelisiniz. Hafiften bir yağmur... Bu sayede sokakların olabildiğince tenhalaştığını ve Hisar'la baş başa kaldığınızı hissedeceksiniz. Hisar'ı gezecek kişi öncelikle Saltanat Kapının hemen karşısında yer alan İl Kültür Müdürlüğünden bir harita temin etmekle işe başlamalıdır. Bu haritada Hisar Mahallesi'nin de bir krokisi bulunur. Bu harita sizin sokakları daha sağlıklı şekilde gezmenize ve kaybolmamanıza yardımcı olacaktır. Çünkü Hisar girift ve dar sokaklarıyla, çıkmazlarıyla halen ayakta olan en önemli açık hava müzelerinden birisi durumundadır. Bu bilgileri verdikten sonra Hisar'ı gezmeye başlayabiliriz. Hisar'da ilk önce gidilecek yer Osmangazi türbesidir. Osmanlı'nın kurucusu olan Sultan Osman'ın huzurunda destur alarak geziye başlamak lazımdır. Hemen yanındaki Orhangazi'ye de Fatihalar okuyarak devam ederiz. Türbelerin hemen arkasında bulunan seyir terası Bursa'yı seyredebileceğiniz en güzel yerlerden birisidir. Bursa'ya üç yönden hâkim olan bu tepe şehrin nabzını hissederek seyre dabileceğiniz ender mekânlardan birisidir.

Orhangazi Türbesinin hemen altındaki Orhan Çıkmazı'nda bulunan Sümbüllü Bahçe Konağı da hem çay içmek hem de seyir için mükemmel ortamlardan birisidir. Ramazan ayında Tophane Parkı'ndaki topun patlatılmasını görmek de ayrı bir heyecandır. O vakitte topun patlatılmasının ardından şehre yayılan ezan sesi ve yankılanan o muhteşem tekbirler sizi bambaşka bir âleme götürecektir. Tophane'de türbeleri ziyaret ettikten sonra Kavaklı Caddesi'ne doğru yol alabiliriz. Burada Saltanat Kapı restore edilmiş son haliyle karşınıza çıkacaktır. Caddenin hemen girişinde sağda binaların arasında sıkışıp kalmış Köpüklü Dede'nin haziresini görebilirsiniz. Daha önceleri bitişiğinde bir de zaviye bulunduğu rivayet edilir. Hisar'ı gezerken bolca Fatiha okumak durumundasınızdır. Çünkü her adımınızda bir büyük zata ait bir mezar veya imaret ile karşılaşacaksınız. Onların hizmetlerini hayırla yâd etmek adına biz torunları da elbette Fatiha okuyarak minnetimizi dile getiririz. Bu türbenin hemen yanı başında caddenin girişinde Lala Şahin Paşa Medresesi vardır.

Bu medrese de son haliyle Çocuk Kütüphanesi olarak hizmet vermeye devam etmektedir. Caddeye adını veren Kavaklı Camii'nin hemen aralığından burçların üstüne doğru giderek oradan da şehri seyretme imkânı bulabilirsiniz. Burçların hemen üstüne inşa edilen tarihi evleri arkanıza alarak Yeşil'e ve Emir Sultan'a doğru dalıp gidersiniz. Kavaklı Camii'ni takiben hemen ileride solda bu kez Haraçcioğlu Medresesi karşınıza çıkar.

Bahçeli ve oldukça sakin olan bu mekânda da çay içerek tarihi teneffüs etme imkânı bulursunuz. Medresenin bahçesinde bulunan hazirede burayı yaptıranların da mezarları bulunur. Zamanında zengin bir kütüphanesi de olduğu rivayet edilir. Şimdilerde bu kütüphanedeki eserler İnebey Yazma Eserler Kütüphanesine nakledilmiştir. Henüz on yıl öncesine kadar virane haldeki bu medrese de restore edilerek bugünkü haline getirilmiştir. Asıl işlevine uygun olarak Mesnevi Okumaları, Bursevi Okumaları ve farklı türde etkinliklerin de düzenlendiği bir kültür merkezi halini almıştır. Haraçcioğlu Medresesinin hemen ilerisinde Üftade Hazretlerinin kabrinin, camisinin ve haziresinin bulunduğu bölgeye ulaşırsınız. Burada aynı zamanda Darül Kurra'nın da yıkıntıları bulunmaktadır.

Aynı bölgede daha önce bir çeşme ve tekkenin de bulunduğu rivayet edilmektedir. Türbenin hemen arkasındaki merdivenlerin altında da Tabaklar Mescidi bulunmakta imiş. Üftade Hazretleri tıpkı Emir Sultan ve Somuncu Baba gibi Bursa'da yaşamış olan büyük velilerden biridir. Aziz Mahmud Hüdayi'nin de hocası olan bu zât kurduğu tasavvuf yoluyla da Bursa'nın manevi imarında büyük etkisi olmuştur. Üç Kuzular mevkiinde bulunan dergâhı şimdilerde tekrar ayağa kaldırılarak halkın hizmetine sunulmuştur.

Dolayısıyla Üftade hazretleri halen Bursa'yı ihya etmeye devam etmektedir. Ulu Camii'nin minarelerinin hemen hizasında bulunan Üftade Türbesi'nin arka kısmı aynı zamanda okunan ezanların en güzel şekilde dinlenebildiği mekânların başında gelir. Çünkü hemen arka kısımda bulunan Nilüfer deresi ve Maksem'den yankılanan ses muhteşem bir atmosfer ortaya çıkarmaktadır. Türbenin yanı sıra camiinin hemen yanında bulunan Hazirede pek çok tasavvuf ehlinin mezarı bulunmaktadır. Üftade Camii'nin hemen yanı başında tarihi Yerkapı bulunur. Bu kapı mahalleye giren beş kapıdan birisidir ve son restorasyonlarla ortaya çıkarılmıştır. Hemen karşıda ise servi ağaçları ile kaplı Pınarbaşı Mezarlığı yer alır. Bu tarihi mezarlıkta pek çok âlim, fazıl ve devlet adamının mezarı bulunur. Mahalle sakinlerinin neredeyse tamamının yakınları da bu mezarlığa defnedilmiştir. Fakat son zamanlarda yer kalmaması sebebiyle zorluklar yaşanmaktadır. Aile mezarlıkları ise pek çok nesilden ismi aynı mezarda buluşturması bakımından ayrı bir örnek sunmaktadır. Çünkü mahallenin sakinleri genellikle bu mezarlığa defnedilmeyi arzulamaktadır.

Dua Fısıldayan Sokaklar

Yağmur hafiften yağmaya devam ediyor. Karşıda Kuştepe var ve yağmurun saçaklardan inişini, sokakta yol alışıni rahatlıkla görebiliyorsunuz. Geçmişte Arnavut taşı ile kaplı sokaklar şimdilerde ya parke taşlarıyla ya da asfalt ile kaplı. Üftade'ye giden yol bu bakımdan şanslı, çünkü cadde bir baştan diğer başa taş ile kaplanmış. Keşke sokak araları da aslına yakışır şekilde bu taşlarla kaplanabilse. Nitekim asfalt mahalleyi boğuyor adeta. Yağmur çiselerken şemsiye kullanmayı pek tercih etmeyenlerdenim. Islanmak bu anlamda beni daha mutlu kılıyor. Hele ki bu yürüyüşler böylesi bir mahallede gerçekleşiyorsa her bir damla adeta seyrinize ortak oluyor. Üftade Camii'nde yağmurun altında abdest almanın, iki rekat namaz kılmanın esenliği de işte bundan kaynaklanıyor. Şükür ki bu duyguları yaşayabileceğimiz ortamlar halen var. Bunları da yitirmeden doyusıya yaşamak ve yaşatmak için geç kalmamak lazım. Camiiden çıktıktan sonra Üftade'ye giren sokağın hemen karşı aralığı Yerkapı sokağı olarak adlandırılır. Sokak ismini hemen köşede bulunan Yerkapı Mescidi'nden alır. Hemen yanbaşında Üftade Camii bulunmasına rağmen ecdad buraya da mescid yapmayı fazlalık görmemiş. Mescidin hemen yanında ise mis gibi kokuların geldiği simit fırını yer alır. Şeref ve Mehmet Seymen isimli mahalle sakinleri tarafından baba mesleği olarak devam ettirilen fırında sabahın ezanından akşama kadar halis muhlis Bursa simidi çıkar. Sıcak bir simidi aldığınızda hemen bir bardak çayla yağmurun serinliğinin de verdiği keyifle küçük bir ziyafet çekebilirsiniz. Emin olun bu mütevazı sofrayı pek çok saray sofrasına değışmezsiniz. Yerkapı sokağını takiben Çırağbey Sokağı'na ulaşırsınız. Bu sokak da ismini Çırağbey Mescidi'nden alır. Bu ve bunun gibi mahallede bir imaret yaptıranların pek çoğu ilk dönem Osmanlı komutanları olup savaşlarda edindikleri ganimetleri bu şekilde halka ve hakka hizmet yolunda harcamışlardır. Savaşlarda gösterdikleri kahramanlıkları dillere destan olan bu isimleri tüm yaşam öyküleriyle ortaya çıkarmak ve yeni nesillere aktarmak için daha ne kadar bekleyeceğiz acaba? Niğbolu'da, Kosova'da, Mohaç'da, Ankara Savaşı'nda yer alan bu komutanların ömrü neredeyse savaş meydanlarında geçmişken şimdi bir sokak veya camii ismi olarak aşinalık duyuyoruz. Buna da şükür demek lazım belki. Hamzabey, Oruçbey, Doğanbey, Çırağbey, Yaniçoğlu, Alaaddin Bey bu isimlerden sadece birkaçıdır.

Mescidlerin İzinde Hisar

Çırağbey Sokağı bitişinde hemen sağa döndüğünüzde yine küçük bir mescidle karşılaşacaksınız. Bu mescidlerin temel özelliği ters T planlı, taç kapılı ve oldukça sade olmalarıdır. Osmanlı mimarisinin bir nevi gelişme ve kendini gösterme dönemine ait eserlerdir hepsi de. Nitekim buralardan edinilen tecrübe İstanbul'da ve diğer Selatin şehirlerinde muhteşem ve görkemli eserler halini alacaktır. Küçük adımlarla ayağı yere basan bir medeniyet yürüyüşünü andırır bu durum. Buradaki eserlerin diğer bir özelliği ise çoğunlukla 13. ve 14. Yüzyıla ait eserler olmalarıdır. Yani Süleymaniye'den veya Selimiye'den neredeyse iki yüzyıl önce bina edilmiş eserlerdir. Yaniçoğlu(Veledi Yaniç) adını taşıyan bu mescid de yine bir Osmanlı komutanına aittir. Bu mescidin diğerlerinden ayrılan özelliği ise hemen kuzey tarafında çan kulesini andıran bir minaresi olmasıdır. Mescidden tamamen ayrı inşa edilen bu minare beş basamakla çıkılan küçük bir minaredir. Bursa'da ve dahi ülkemizde bunun benzeri bir minare bulunmamaktadır. Mescidi yaptıran Yaniç Bey'in Kıpçak boyundan ülkeye sürgün gelmiş ve Osmanlı ordusunda Sırp seferlerine ve Ankara Savaşı'na katılmış bir komutan olduğu rivayet edilmektedir. Özellikle yaz aylarında cuma namazlarında ekseriyetle bu küçük mescide gitmeyi yeğleyenlerdenim. Ara sokakta kimsenin fark etmediği bu mescidin doğal serinliğini o yaz sıcağında hiçbir camide bulma imkânı bulamıyoruz. Klimalar veya vantilatörlerle serinletilmeye çalışılan camilerin aksine taş yapıların doğasında bulunan kışın sıcak yazın serin olma özelliği bu küçük mescidlerde halen kendisini muhafaza ediyor. Yaniçoğlu Mescidi'ni geçip kible tarafından sağa doğru devam ettiğinizde sokağın köşesinde Satı Mescidi'ni ve hemen karşısında ise Orhan Bey'in Bursa'da yaptırdığı ilk hamam olan Oruçbey Hamamı'nı görürsünüz. Caddeye ismini veren Oruçbey'in türbesi ise biraz daha güneyde yine yol üzerinde restore edilerek gün yüzüne çıkarılmıştır. Aynı yerde Oruçbey'in yaptırdığı camii, medrese ve hamamdan ise sadece yıkıntılar kalmıştır. Muhtemelen yolun altında bu yapıların temelleri bulunmaktadır. Bu cadde üzerinde bulunması hasebiyle zaman içerisinde hemen berideki ayakta kalan hamamın Oruçbey Hamamı ismini aldığını tahmin ediyorum. Çünkü Orhan Bey tarafından yaptırıldığına göre ismi muhtemelen geçmiş zamanlarda farklı şekilde anılıyordu. Oruçbey Hamamı'nın hemen sol aralığından devam ettiğinizde sağda hemen fırının yanında Nakkaş Ali Mescidi bulunur. Bu mescid geçtiğimiz yıllara kadar virane bir haldeyken yine Belediyemiz

tarafından restore edilerek gün yüzüne çıkarılmıştır. Mescide ismini veren Nakkaş Ali, Yeşil Camii'nin nakkaşı olup bu mescidi yaptırmış ve kendisi de bu mescidin haziresine defnedilmiştir. Aynı hazirede Osmanlı'nın en meşhur şairlerinden Lamii Çelebi'nin de mezarı bulunur. Bu mescidin hemen batısında bu kez Dibekli Mescidi yer alır. Bu mescid de 2013 senesinde yenilenerek hizmete açılmıştır. Çok önceleri minaresi yıkık iken şimdi aslına uygun olarak ihya edildiği görülebilir. Turgut Sokağı'na ismini veren Turgut Mescidi ise şimdilerde kayıptır. Helvacı Sokağı'na ismini veren Helvacıoğlu Mescidi'nin de sadece yıkıntıları vardır. Alaaddin Caddesi üzerindeki Alaaddin Camii ve Hamamı diğerlerine göre daha büyük bir yapıda inşa edilmiştir. Alaaddin Bey Osmangazi'nin büyük oğlu olup pek çok savaşta bulunduktan sonra Biga'nın fethi esnasında şehit olmuştur. Şimşirli Sokağı'na ismini veren ise Şimşirden yapılmış mezardır. Burada da zamanın velilerinden Muharrem isminde bir ermişin yattığı rivayet edilmektedir. Sürmeli Mescid ise şimdilerde Tophane Meslek Lisesi'nin avlusunda kalmıştır. Burayı yaptıranın da Bursa'nın fethinde burçlara çıkıp ilk ezanı okuyan Ahi Hasan'dır. Yine Devlet Hastanesi'nin hemen bahçe kısmında da Abdal Murad lakaplı Buhara'dan gelen bir velinin mezarı bulunduğu rivayet edilir. Bu veli zat Buhara'dan Bursa'ya gelerek pek çok muharebeye iştirak etmiş, menkıbeleri dilden dile dolaşmıştır. Hastanenin karşısında şimdilerde yolun ortasında öylece öksüz gibi duran mescid ise İmaret İsabey Mescidi olarak bilinir. Mescidin kuzeyinde eskiden Ahmet Vefik Paşa tarafından yaptırılan hastane var imiş. Çok daha önceleri ise bu bölgede hem Osmanlı hem de Bizans saraylarının kalıntısı şimdilerde ortaya çıkarılmaya başlanmıştır. Orduevinin hemen karşısındaki muhteşem eser ise Şahadet Camii adıyla anılır. Mahallenin en büyük camisi olup I. Murat zamanında yapıldığı ve depremde sonra sil baştan ayağa kaldırıldığı bilinmektedir. Şahadet Camii'nin doğusundan aşağı inen sokak ise kale sokağı olarak bilinir ve pek çok fotoğrafta Ulu Camii'nin minarelerinin eşsiz görüntülerinin çekildiği tarihi Arnavut kaldırımlı sokaktır. İki yanında tarihi ahşap evleri bulunan bu sokak kısmen de olsa aslını korumaya devam etmektedir. Geçmiş yıllarda tüm Hisar'daki evleri dolaşan bir Atana Suyu varmış. Pınarbaşından gelen bu su her evden geçen arklarla taşınır ve her ev hanesi suyu kirletmeden ihtiyacını bu sudan giderirmiş. Anlatılanlara göre su o kadar soğuk olurmuş ki yazın sıcaklığında karpuzu suya koyduğunuzda çatlarmış. Şimdi artık ne Atana'dan iz var ne de soğuk buz gibi suyundan. Şimdilerde musluklardan akan su ise damaklara demirin ve klorun tadından başkasını vaat etmiyor.

Bakın! Akşam oldu bile... Fakat biz daha nice mescidi veya imareti göremedik bile. Pınarbaşı camii, Eski Dede Aşevi, İbrahim Paşa Hamamı, Güranlı Mescidi, Zindankapı Mezarlığı ve Mescidi, Kırk Odalar ve daha nicesi... Hisar Mahallesi bunca güzelliği bağrında yaşatmaya devam ediyor. Akşam olsa da yarın doğacak güne dua niyetine şu mescidlerde okunan ezanlar yetiyor. Ecdadımızın yüce gönüllüğü daha yüzlerce yıl bizleri doyurmaya devam edecek diye umuyorum. Hisar'da yaşamak işte bu mübarekler hürmetine bir ayrıcalıktır bizler için. Yeter ki yağan şu yağmurun ve bizlere bırakılan mirasın hakkını verebilelim. Daracık sokaklarında, ahşap evlerin arasında gezinirken tüm ruhunuzun da kirden pastan arındığını hissedersiniz. Kenardan kıyıda duyulan dua terenn mleri ise halen yaşayan bir şeylerin olduğuna dalalet eder.

Yıldız Ramazanoğlu

BURSA'DA BİR AHİR ZAMAN DERVİŞİNİN NEFESİ

Mefhar-i Mevcudât, Hazret-i Fahr-i Alem, Muhammed Mustafâ râ Salevât!

Her şeyin vakti saati var. Bursa'da o kadar çok ziyaret edilecek yer var ki Süleyman Çelebi'yi ziyaret etmek bir türlü nasip olmamıştı. Birkaç yıl önce yine bir Bursa ziyaretinde Somuncu Baba'yı, Emir Sultan Buharî'yi ve daha nice ecdadı ziyaret sırasında aklıma düşüvermişti Süleyman Çelebi. Çekirge yolunda bir ormanlığın kıyısında Yoğurtlu Baba mezarlığında yüksekçe bir konumdaki türbe mezar yalnız ve mahzun gelmişti bana. 1952'de yapılan anıtsal mezarın eşliğinde maşukun ruhu hemen kuşatıverdi kalplerimizi. Vesiletün Necat (kurtuluş sebebi) adlı mevlidiyle asırlardır Müslümanların kalplerine dokunan her daim yanımızda şimdi ve burada olan şair.

1351'de doğan ve 1422'de vefat eden şair gün batmış devran dönmüş asırlar geçmiş olduğu halde nasıl oluyor da her vesileyle okunan beyitleri vasıtasıyla her zamanda ve mekanda evlerde camilerde gönüllerimizin tercümanı olarak varlığını sürdürüyor? Ruhuna çocukluğumdan beri Fatiha yolladığım kimseydi. Tesadüf eseri karşıma çıkıveren bir sahaftan oldukça eski bir mevlid-i şerif nüshasını alıp gece kaldığım otelde okumaya başladım.

Veladet bölümünü ezberden biliyordum annemle katıldığım mevlid törenlerindeki kadın mevlidhanlardan. Nice kadınlar duygusallığın zirvelerinde titremeye başladılar, gözyaşları peygamberimizin doğduğu anın heyecanıyla sel olup akar.

Susadım gayet hararetten kati

Sundular bir cam dolusu şerbeti

Doğdu ol saatte Sultan-ı din

Nura garkoldu semavat u zemin

Otelim kutlu bir nimet olarak Ulu Camiye bakıyordu. Bazı araştırmacıların ileri sürdüğü gibi Padişah Yıldırım Beyazıt'ın oğlu Süleyman Çelebi miydi yoksa şairimiz. Kimliği hakkındaki sır perdesi nasıl da muhayyileyi harekete geçiriyor. Çok iyi yetişmiş güzel huylu şair ve alim biri olarak yakışır bu şehzadeye mevlidi vücuda getirmek. Kalpten kalbe yol bulan beyitler boş değil ilim ve irfanla bezeliydi, lirizm ve didaktizm büyük bir sanatla iç içe geçirilmiş tartışılmaz bir inandırıcılık ve sahicilik kazandırmıştı esere.

Sultan 1. Murat'ın vezirlerinden Ahmet Paşa'nın oğlu olması daha kuvvetle muhtemel. O da Orhan Gazi'nin kayınpederi de olan Şeyh Edebalı' den geliyor ki Osmanlıya yön çizmiş, müminlere istikamet belirlemiş bir alim. Birçok alimden ders alması ve zamanın kutbu Emir Sultan Buhari'nin de rahle-i tedrisinden geçmesi çok önemli.

Fuzulî'nin Su Kasidesi mesela, su gibi akmakta, daha nice mevlidler, naatlar çağıldamakta ama hiçbir Çelebi'ninki gibi aileden bir parça değil. Ulu camiye taş ustaları nasıl taşları bir bir döşemişse belki aynı ritimle Süleyman da ilimde siyerde şiirde dilde pişmekte ve olgunlaşmaktaydı. Böyle mübarek bir caminin imamlığına hazırlanıyordu belli ki. Bu sıradan bir görevlendirme olmayıp aynı zamanda Divan-ı Hümayûn imamlığıdır. Vefatında da caminin avlusuna gömülmüştür. Türbe yapıldıktan sonra nâş buraya taşınmış ve orijinal mezar taşı Muradiye külliyesinin bahçesinde bırakılmıştır.

Mesnevi tarzında yazılan manzum eserde 732 beyit bir çırpıda çıkmış gibidir, öyle bütünlüklü ve su gibi akıcı. Kaside tarzında yazılan bir bölüm de var. Fakat zamanın aruz vezninin Türklerin ilk vezinleri olan hece vezniyle de mezcedilerek kullanılmış olması sanatındaki mükemmelliğin göstergesi. Failatün failatün failün vezni önemli. Her bölümünden ayrı bir lezzet alınan eserin musikisiyle birlikte söylenmesi ayrı bir ustalık ister.

Münacaat (Allaha yakarış), Veladet (Peygamberin doğumu), Risalet (Peygamberliğin bildirilişi), Miraç (Göklere çıkışı, cenneti cehennemi

temaşası), Rihlet(Peygamberimizin vefatı) ve Dua bölümlerinin her birinin üslubu tonu sesi bambaşkadır. Arap alfabesiyle yazılıp okunan eser Latin harfleriyle ilk kez 1954'te Ahmet Ateş tarafından hazırlanarak TDK tarafından yayımlandı.

İnsan merak ediyor Çelebi kimleri okur hangi eserlerden beslenirdi acaba. Aşık Paşa'nın Garîbname' si, Erzurumlu Darîr'in Siyerün Nebî'si, Ebul Hasan Bekri'nin Siyer'i ve Muhiddin-i Arabî nin Füsûs-ul Hikem'i onu derinden etkilemiş. Tam bir peygamber aşığı olarak kaleme almış şiirini.

Çelebi imamlığı sırasında camide bir vaizin Bakara suresinin 285. Ayetini ileri sürerek peygamberlerin hepsinin aynı ve eşit olduğunu, peygamberimizin de diğer peygamberlerden bir farkının olmadığını söylemesine ziyadesiyle üzölmüş. Ayet şöyle : “Biz Allahu Teala'nın peygamberlerinden hiç birinin arasını ayırt etmeyiz (hepsine inanırız). İştittik ve itaat ettik.” Vaizin sözü Hz.İsa ile Hz. Muhammed arasında hiçbir farklılık ve üstünlük yoktur hükmüyle bitirmesi üzerine cemaatten biri çıkıp bu fikri çürötmüş başka bir ayetle. Bunu mertebeler arasında farklılık olmayacağı şeklinde anlamamak gerektiğini açıklamış. Bakara 253'te “o peygamberlerin kimini kimine üstün kıldık” denilmektedir çünkü. Eşitlik nebîlik ve resullük bakımındandır, yoksa fazilet ve mertebe bakımından değil. Bu tartışmalara müdahil olmayıp içine atan, fetret devrinin yaşandığı zor bir dönemde ehli sünnet itikadına sahip çıkmak isteyen Çelebi, peygamberin gönöllerdeki yerini bütün coşkusıyla dile getirir. Mevlid diye bilinir ama galat-ı meşhur olarak evlerimizde ona mevlüt dendiğini, mevlüt okutmak gibi bir geleneğin bulunduğunu biliriz hepimiz. Edebiyatta Farsçanın çok etkili olduğu bir zamanda şimdi bile anlaşılan saf bir Oğuz Türkçesi kullanması da dili derinleştirmesi bakımından önemli. Elbette Mustafa Kara'nın dikkat çektiği gibi Bursa'da doğup yetişen biri olarak şehirli kimliğini ve böyle bir şiirin şehirde yeşerebileceği gerçeğini de göz ardı etmemek lazım.

Süleyman Çelebi'yi bilenler için onun izini Ulu Cami'de kolayca bulmak mümkün. Burada suyla birlikte çağıldayan hat eserleri göz göz açılıp peygamber aşığıyla yanan bir kalbin sesini ateşini ifşa ediyor. Mevlid-i Şerif'in özel günlerde okunmasına olmazsa olmaz bir kutsiyet atfetmek de, bu okumaları törenleri aşağılamak küçümsemek hatta yasaklamak da o kadar yanlış ve haksız davranışlar.

Hayatımın en güzel anlarındandır mevlid törenlerinde Amine Hatun'un

sırtını sıvazlayan meleklerin bahsine gelince hepimizin ayağa kalkıp aynısını tekrarlamamız. Annemin ve bütün sevdiğim kadınların birbirlerinin ve benim sırtımı sıvazlama anı benim de küçük ellerimle kadınlara dokunmam günahlarımızın dökülüp gitmesi müstesna bir haldi.

Maşukun Nefesi

Günümüz gençleri için ne ifade ediyor acaba Çelebi'nin Mevlid'i. Bu konuda bir araştırma yapılmalı diye düşünürken yönetmen Murat Pay'dan 2014'te galasını yaptığı saf duru bir belgesel geldi. Konservatuvarda müzik eğitimi alan genç bir delikanlının(Abdurrahman) mevlidi geleneklere uygun bir formda okumayı meşk yoluyla öğrenmek için verdiği mücadeleyi bu uğurdaki azmini ve sebatını anlatıyordu.

Süleyman Çelebi ölümünün üzerinden 605 yıl geçtikten sonra ismi Abdurrahman olan bir gencin 21. yüzyılda, yazdığı şiiri en güzel şekilde okumak için gösterdiği çabayı görseydi ne derdi acaba.

Belgesel mütevazı bir İstanbul mekanında kanun ve bendir çalan iki genç adamın sohbetiyle açılıyor. Nota bilmeden bestelenen sonra meşk silsilesiyle günümüze gelen eserlerden söz ediyorlar. Bu usul için anlaşılan artık ne hocada ne talebede sabır yok.

Süleymaniye Cami'sinde Regaip kandili programı, mevlidhan olarak âmâ usta Mustafa Başkan hoca. Mevlidi kayda alan azimli genç Abdurrahman evde parkta otobüste her yerde kayıtlarını dinleyip okumanın usulünü inceliklerini öğrenmeye çalışıyor. Mehteran gurubunda çalışan genç adam, usta çırak ilişkisiyle okumayı öğrenerek bu yolla aktarılan bir kültürün taşıyıcısı olmakta, usulüyle okumanın ayrıcalığını tatmakta kararlı.

İstanbul'da olmanın hakkını vermeyi bilen bir genç olarak kıymetli insanlarla buluşabilmenin, onları dinleyebilmenin güzelliğine ney kursuna katılarak bu içli enstrümanı konuşturmanın faziletini de ekliyor. Mesela Zekai Dede'nin uşak makamında bir ilahisini birlikte okurlarken bir caminin imamı olan Hadi hocadan öğreniyor ki, mevlidin Merhaba bahrinden önce bu ilahi okunur.

Hadi hocanın onu Süleymaniye camii müezzini Mustafa Baskın hocaya yollaması, hocanın haftalarca kapıyı açmayıp gelecek hafta gel diyerek onu denemesi, sabrını sebatını ölçmesi çok hoştu doğrusu.

Mevlid metni çoktan şairinin önüne geçti ve müellifi anmak çok kıymetli.

Onun Bursa'da yetiştiğini bile bilmeyebilir çoğu kimse. Abdurrahman küçük mevlidhan adaylarının kayıtlarını yaparken bu geldi aklıma ilkin. Keşke gidip görseler yetiştiği şehri. Hocalarının öğüdünün akıldan çıkması mümkün mü: Bu meslekte gurur kibir haset olmaz en önemli öğrenilecek şey budur diyor. Siz okumuyorsunuz bilin ki sizi okutuyorlar diyerek işin metafizik boyutuna dikkat çekiyor.

Abdurrahman postu olmayan, mütevazi evinde kalbini, kulağını, aklını geliştirmeye bakan bir ahir zaman dervîşi. Modern zamanların, kör karanlık dünyada hâlâ hayatiyet olduğunu göstermek için çarpan kalbi. Dervîşlik hep fedakarlıkla, emekle ilgili ve her zaman zordu, Yunus Emre "Dervîşlik olsaydı taç ile hırka/Biz dahi alırdık otuza kırka derken bilip de söylüyordu. İşte çantasını omzuna asmış şimdiki zamanın iddiasız mütevazi dervîşi dedirtiyor Abdurrahman.

Evin girişindeki lambanın bir yanıp bir bozulması da çok metaforik ve manidardı. Sonunda ışık yandı ve hocası onu kabul etti. Haftaya Hekimoğlu Camii'ne gel de çalışalım, dedi.

Mustafa hoca Kur'an okuttu ilkin bu önemli. Kıraatine edebine baktı. Hangi makamda okuduğunu biliyor musun dediğinde hicaz deyince bir güven geldi. Mevlidin Tevhid ve Nur bahrini okuttu hicaz makamında. Saba makamına geçtiler.

Allah adın zikredelim evvela

Vacip oldur cümle işte her kula

Allah adın her kim ol evvel ana

Her işi asan eder Allah ona.

Abdurrahman'ın öncelikle güfteyi yani 732 beyti ezberlemesi gerekiyordu. Küçük kağıtlara yazdığı bölümleri ezberlemeye çalıştığı günlerde geldi hocasından Mimar Sinan örneği. Şehzadebaşı Cami çıraklığım demişti. Kalfalığım dediği Süleymaniye'yi 65 yaşında yapmıştı. Ustalığı saydığı Selimiye ise 85 yaşının eseri idi. Mustafa hoca yaş durumuna göre ben daha çıraklık dönemindeyim diyordu tevazuyla.

Hadi hoca yolladığı talebenin durumunu sorunca çalışıyoruz diyordu fikrini belli etmeden. 1745 yapımı Hacı Beşirağa camiinden çıkıp gün batarken yaptıkları sohbetler çok etkileyici. Hoca ve talebenin güzel yürüyüşlerinin belgesele kattığı boyut, ciddiyetle yapılan üslup konuşmaları,

müziğin ritmindeki bir elif boyu farklılıklara sapmalara gösterilen dikkat ve duyarlılık. Ölçüdeki inceliklerin kulaktaki tezahürü.

Birden geliyor Sultanahmet'te oruç açılan sahne. Sessiz sakın abartısız bir bakışla çekilmiş bu dinginliğe çok yakışan mahya da hüznle parıldıyor : "Zekat Malı Artırır."

Mustafa hocayla nice ayrıntılar çıktı ortaya. Veladet ve Miraç bahislerini babası ezberletmiştir karşılıklı tekrar usulüyle. Bir meşklerinde "nuru tergîb ettirler" mi deniliyordu yoksa "nura tergîb ettirler" mi tartışması yaparlar, küçük bir ayrıntı gibi görünen harf farkını araştırmaları gerekmektedir ve usta daha da usta olan bir hocanın sesinden dinlemeden geçmez bu bahsi. "Nûri" denmektedir ki bu da "nuru"na tekabül eder. Musiki aslında insanın yetiştiği bir okuldur ve bu ince ayrıntılar, kılı kırk yaran dikkatler bizim kabalığımızı da yüzümüze vurur bir bakıma. Adalet oylumlu bakış açısına sahip, ince insanların işidir ve tam da bu yüzden her şeyi kabaca "bizden ve onlardan" diye iki kategoriye indirgeyerek hak ve adalet duygusundan da insanlığımızdan da giderek uzaklaşıyoruz. Emek verip anlamaya çalışmak yerine, atlıyoruz bizi yoracak ayrıntıları.

Talebe belli bir merhaleye gelip de başarı kaydedince gelenek olarak bir hediye veriliyor ki, bu tescil belge ve teyit demek. Olgunlaşmasını görünce Abdurrahman'a tesbih hediye etti hocası. Bunu saklaması ve sorulunca göstermesi gereken bir emanet olarak kabul etmesi lazım.

Abddurrahman'ın evde yemek yaparken de klasik musikiden şarkılar mırıldanması çok hoştur. "Ayrılık görünmüşken/Yar tutmuyor elimden/ Misafirim bugün ben/Gurbet akşamlarında. Sonra sıra ezana gelir ve Mustafa hoca kendi yerine ezan okumasını ister birgün. Biz segâh makamında okuyoruz sen cüzzam oku bakalım, cemaat dinlesin demesi büyük bir fırsattır genç adam için, Süleymaniye camisinde ezan okumak ne demek.

En etkileyici sahnelerden biri seyircinin bir bestenin ve güftenin doğaçlama çıkışına şahit tutulmasıdır. Mustafa hoca sözle müziği aynı anda mırıldanmaya başlar, hatta bunu kaydet de senin besten olsun der Abdurrahman'a. "Ey gönül bakma cihana/Gün gelir seyran gider/Durma ağla gözlerim gel/Bu kafesten ten gider." Bir seferinde de Hadi hoca yirmi yıldır hiç söylemediği bir ilahiyi kusursuz söylemeye başlar ki bu da meşk usulünün hafızada gönülde ne kadar güçlü bir şekilde iz bıraktığını gösterir. Elbette müzik erbabı olmayan kimselerin modern ya da geleneksel

usulleri tartma imkanı yoktur ve belgeselde eski usuller nota bilgisine karşı savunulmakta. Bunları erbabı konuşmalıdır. Belgele farklı dillerde okunan mevlitlerden örnekler de eklenseydi keşke bir yolunu bulup. Çünkü bu tecrübeyi gerçekten benim gibi merak eden milyonlar vardır.

Abdurrahman'ın olgunlaştığına, mevlidi usulü erkaniyle okuduğuna kani olduktan sonra hocası Bursa'ya gidip Süleyman Çelebi'yi ziyaret edip destur almasını söylüyor. Türbeye gelene kadar geçtiği sokaklarda Bursa'nın sırlarla ilimle terbiyeyle dolu havasını seyirciye hissettiriyor yönetmen. Türbede duasını yapan Abdurrahman Ulu Camide hala ezberlerini tekrarlıyor. İstanbul'a dönünce artık hocasına veda vakti. Bu duru ve engin vakitte her sonun bir başlangıç oluşuna, dostluklarının daim olacağına Mustafa hocanın verdiği örnek çok hoştu.

Hepimizin bildiği şey: Hatim duası için ihlastan aşağısı okunur normalde Felak suresiyle biter. Böyle nihayetlenmez ama, Fatiha ve Bakara'nın ilk ayetlerini okuyarak bitiririz. Başa dönüp yeniden başlayarak bitiririz. Sonlar başlangıçlara açılır çünkü itikadımızda.

Çocukluğunda Süleymaniye Kütüphanesi müdüründen de ders almış hoca ve ona 'kimse okumuyor ama sen oku çünkü gerçekte usulen böyle başlanır' diyerek bir beyti ezberletmiş. "Tanrıdan yüzbin dürr ile selam/Mustafa'nın ruhuna her subhu dem.' Bu çok az insanın bildiği sırrı talebesine öğretiyordu severek. Tesbihi yine sormuştu ve Abdurrahman İstanbul'da 4. Mustafa'nın türbesi içindeki ayak izlerine gitti peygamberimizin. Çünkü sonuçta her şey bütün gayretler ona olan sevgi ve muhabbetini ortaya koymak izinde olduğumuzu göstermek ve hak üzere yaşamayı becerebilmek içindi. Hocasının "taraf-ı acizanemce taraf-ı âlînize bir emanet tevdi edilmişti ne durumdadır. O bir tescildi belgeydi hatıra idi" diye sorduğu tesbihi bir an görür gibi oldu.

Son sahnede onu camide mevlid okurken gördük. Bu içlere işleyen sakın derin yalın kalpten gelen ses ve okumanın arka planını bilmek, bu sese nasıl hangi emekle ulaşıldığını bilmek çok etkileyiciydi doğrusu. Abdurrahman'ın şahsında iyiliği, adaleti, faniliği, bakiliği meşk ettik bir nebze. Maşukun nefesine karıştık. Bursa'dan İstanbul'a oradan dünyaya açılan bir yolculuğun hikayesine karıştık.

Meşkedenler : Mustafa Baskın, Hadi Urdan, Abdurrahman Düzcan, Murat Şahin

Cevat Akkanat

EMİRHANI'NDA BİR NEFESLİK BEY OLMAK...

Bey Hanı... Yani Emir Hanı...

İslam mimarisinin Bursa'ya vurduğu ilk mühürlerdendir. Daha doğrusu, İslam ticaret mimarisinin... Dolayısıyla siyasi ve askerî olanların dışında farklı fetih yolculuklarının miftahı olarak da kaydedilmelidir.

Bursa'nın bir İslam beldesi olarak tasarlanışı sırasında, Bursa fâtihi Orhan Bey zamanında yaptırılan bu han, nasıl oluyor da fetihler medeniyetinin giriş kapısı oluyor?

İsterseniz baştan alalım...

Orhan Gazî'nin rüyasıdır. Bursa'yı kaleden dışarıya taşımak, şehri doğru istikametine doğru genişletmek istemektedir. Bu amaçla Orhan Camii merkezli külliye yapıları inşa ettirir. Bir de Bey Hanı'nı... O yıllarda Bezzaz-i Atik adıyla anılan yapı, Bursa'ya yapılan ilk bedestendir. Yapı, bu işlevini uzun yıllar sürdürmüştür. Mesela bir dönem Bursa'ya gelen kimi tüccarların mecburi konaklama mekânı olmuş. Sicil kayıtlarında sabun satıcılarına ev sahipliği yaptığı da yazılıdır. Hatta şehirde alım satımı yapılan her tür eşyanın ölçülüp tartıldığı, değerinin biçildiği dönemleri de olmuş. Yani Bursa'nın "sükka kantarı" buradaymış. Bu yüzden adına bir dönem "Bahar Kapanı" denmiş...

Şu halde, vaktiyle ticarî faaliyetlerin merkezi olarak tasarlanmış ve bu minval üzere varlığını sürdürmüş bir yapının anlam dairesi içinde bulunuyoruz.

Asırlarca erbab-ı ticarete hizmet veren eser, zannım odur ki sonraki zamanlarda, özellikle de son yıllarda toplumsal hafızayla tekrar yüzleşmek isteyenler için bir tutamak oldu.

Haydi başkalarını bir tarafta tutayım, benim için geçerli bir şey bu; tasarladığım bir mazi yolculuğunun önemli noktalarından birisi Emirhanı...

Bu yüzden olsa gerek, Tanpınar'ın Bursa'da Zaman şiirindeki "Orhan zamanından kalma bir duvar..." dizesini okudukça zihnime ve gözlerimin önüne Emirhanı'nı getiriyorum. Çünkü, Orhan Gazi'nin şehri dışa taşıma girişiminin bir ürünü olan bu yapıyı, aynı zamanda onun Bursa'dan taşma, büyüme, genişleme ve dolayısıyla yeni fetihlere atılma düşünün bir numunesi olarak görüyorum. Yoksa "Orhan zamanından kalma bir duvar..." olmanın başka nasıl bir hikmeti olabilir?

Dediğim gibi, mimarı unutulmuş bu yapının oluşum ve gelişim sürecinden aldığım intiba bu yönde. Bu mekânın bünyesinde gördüklerim, onun kimliğiyle birlikte düşündüklerim beni hep bu yöne sevketti. Bütün bu görüp duyduklarımı bir kenara bırakayım, Emirhanı denildiğinde benim içimden akan sıcak su, böylesi bir kaynağa yaslıyor başını. Bu kaynaktan fışkırıp coşan duygu seli, yavaş yavaş sükûnete sevk ediyor beni. Bu tabii sevk, ona doğru çevirdikçe yönümü, adımlarımı attıkça onun semtine, yaklaştıkça yanına yöresine etkisini göstermeye başlıyor. İçine girdiğimde, yüzümü taşına duvarına sürdüğümde, onun ruhuyla hemhal olduğumda ise, kalbimin atışı zirve yapıyor...

Bu oluş bitiş kendime çok rahat izah edebiliyorum. Zira Emirhanı'nın ilk kuruluş çağına ait diri nefesi hâlâ her bakımdan bağrında taşıdığını düşünüyorum. Bu nefesin sadece manevi bir kimliğe tekabül etmediğini, bunun dışında sözgelimi ticarî işlevinin de aynı çerçevede devamlılık gösterdiğine kaniyim. Mesela hâlâ Emirhanı'nda bir ölçüm tartım işinin sürdüğünü, bunun hiç değilse 'insanlığımızın' ölçüm tartımıyla ilgili olduğunu görüyorum. Oradaki insani ilişkilerin niteliğindeki yüksek rakımla da bunu somutlaştırıyorum...

Emirhanı'nın bu zarafetli halinden ötürüdür ki Bursa'da yaşamaya başladığım ilk günlerden başlayarak, her daim yolumu kendisine düşürmeye çalışmışımdır. Eğer Bursa dışında değilsem bu yüz sürme faaliyetimi aksatmamaya gayret ederim. Ne yapar eder, günümün mutlaka bir vaktini onu ziyarete ayırıyorum. Bu herhangi bir vakit olabilir. Ama en çok ikinci vakti olmalıdır. Özellikle günün bütün hayhuyunu bertaraf ettikten sonra, illa ki eve dönüş seferim öncesinde, ne yapar eder, yolumu onun dünyasına doğru evirir çeviririm. Öyle ki, günlük işlerin hayhuyundan kaynaklanan dalgınlıklar sonucu Emirhanı'nı geçip gittiysem geri döner, bir

ibadeti ihmal etmiş olmanın huzursuzluğuyla, kusurumu tamir etmek için, ona doğru yol alırım.

Hangi aşamalardan geçerek gerçekleşirse gerçekleşsin, Emirhanı'yla olan günlük vuslatım belirli hâl ve hareketlerimle sınırlıdır. Genellikle Ulucami tarafındaki güney kapısından girerim Emirhanı'na. Kayıtlara bakarsanız, bu kapı yapının orijinalinde olmayıp sonraki onarımların birisinde açılmıştır. Ulucami'ye Emirhanı'nı birbirine bağlaması açısından hayli öneme haiz olan bu kapı, kot farkından dolayı, hanın ikinci katına tekabül eder. Özellikle Cuma günleri Cuma namazı saatleri, camiyle han, bu kapı sayesinde, salâta duran insanların bedeni aracılığıyla içli dışlı olurlar. Ulucami'ye sığmayan Müslümanlar, bu kapıdan girerek Emirhanı'nın ikinci kat balkonlarını mistik bir ruha büründürürler. O vakit Emirhanı daha bir caziptir. Sırf bu cazibeden ötürü, Cuma salâtını Ulucami'dense bu balkonlarda ikame ediyorum dersem, söylediğim mübalağa sayılmamalıdır.

Cuma saati dışında, bu güzide mekânımın en çok İkinci vakitlerini severim. İkinci namazı öncesi yahut sonrası, fark etmez. Eğer öncesinde geldiysem, ezanı dinleyip İkinci'ye giderim, Ulucami'ye. Sonraya kaldıysam, zaten salâti ikame edip gelmişimdir. Doğrusu bu durum sadece bana mahsus olmayıp Emirhanı'yla hemhal olan hemen bütün arkadaşlarımın tarzıdır. Bu bakımdan Ulucami ile Emirhanı, birbirlerinin bahçesi konumundadır. Biz ise bu iki bahçede yaşadığımız dakikaları, keyif sürme zamanları sayarız...

Merak eden olabilir, Emirhanı'nda nerede ve nasıl durur, otururum? Neler yapar, ederim? Nedir orada geçirdiğim vakitlerdeki fiiliyatım?

Hemen belirteyim, Emirhanı'nda olun da nerede ve nasıl durursanız durun, nereye otursanız oturun, şırıl şırıl bir şadırvan, merkezdedir. Yönünüz ona dönüktür, gözünüz, kulağınız ondadır. Sonra ıhlamur ağaçları vardır, kendilerini özellikle yaz bahar aylarında iyice hissettiren.

Emirhanı'nda hanın ikinci katında, doğu balkonunda otururum. Uzun yıllar orada, 49 ve 47 nolu dükkânların balkonundaydım. Bursa'nın gönül mimarlarından Cahit Çollak'la, önceleri şair Ziya Aksakal'ın, onu cennete uğurladıktan sonra kitapçı Mehmet Kuzidadaş'ın dükkânları vardı bu balkonda. Bursalı fikir, sanat ve edebiyat erbabı için buluşma noktasıydı balkonumuzun bu noktası. Çaylar içilir, simitler yenir, görüş ve düşünceler alınır verilir, alınıp okunan kitaplar tartışılırdı.

Son yıllarda 49 nolu dükkânını buradan taşısa da Cahit Abi,Emirhanı'nın bu balkonunu kullanmaya devam ediyorum. Adımlarını Emirhanı'na düşürmekten, gölgesini bu hanın bahçesine misafir etmekten vazgeçenler var. Ama bunlar beni ilgilendirmiyor. Ben kendi zihin ve beden ülkemin keyfine bakıyorum. Hemen her gün uğruyor, Emirhanı'nın doğu balkonunda, bir yandan saz ustası Nazmi Usta'nın tepsisinden masama konulan çayları yudumlayıp keyfimi sürerken, öte yandan Emirhanı'nın ruhuna sinen "Fetih günlerinin saf neşesini"hissetmeye çalışıyorum...

Yusuf Yağdır

ABDALA MALUM OLUR

İnsan yaşadığı yere benzer

O yerin suyuna, o yerin toprağına benzer

Suyunda yüzen balığı

Toprağını iten çiçeğe

Dağlarının, tepelerinin dumanlı eğimine

Edip CANSEVER

Ne zaman yitirdik bu benzerliği bilmiyorum. Artık benzemiyoruz lakin. Yetmezmiş gibi, yaşadığımız yerleri de kendimize benzetiyoruz. Kentlerimiz de bizim gibi... Belleğini, ruhunu, dirimini yitirmiş, görkemle(!) yükseliyor. Paranın alabileceği her şeyin bir ederi var ve marka olmakla övünmekten ibaret yaşamın albenisi. Sahi, ne zaman değiştik havayı, suyu, toprağı, balığı, çiçeği, dağı bütün bu safsatayla? Neye benziyoruz şimdi?

Suluk almak epeyi güçleşti. Dört duvarın boğuculuğundan çıkıp da doğaya sığınmak imkânsız neredeyse. Yeşil Bursa diyor ya hemen herkes, söz ordan açıldığında. Gülesi geliyor insanın.

Yeşil Bursa... Kendimi bu sözün güzelliğine kaptırıp yürümeye kalkıyorum; Doğanbey'e varınca tüm iyi niyetimi gömüveriyorum, gökdelenlerin o bitimsiz uzamına. Eve dönmek tek çare sanki derken, Abdal yetişiyor imdadıma. Simit saraylarının, olmadı salonlarının, sen de köşklerinin sardığı kentin *inadına "fırın" kalanı: Abdal Simit Fırını*. Bir, "fırın" sözcüğünün zihinlerinizde harelenen güzelim hatırasını düşünün bir de sarayların, köşklerin, salonların iğreti şaşaaasını. Simit kokusunun hiçbir şeyle ölçülemeyen saflığını, güzelliğini, insanlığını ne çabuk unutmuşuz. Teslim etmişiz tüm güzel hatıralarımızı anamalı düzenin vitrinlerine.

Abdal Camii'nin yanı başında, tüm vakurluğuyla, postuna bürünmüş oturuyor Abdal. Simit kokusuyla yıkıyor kentin günahlarını. Çınar dallarından el alıyor belki, belki su sebilinin güneşte ışıldayan sihrenden. Öylece dem tutuyor zamana. Telaş, haz ve hırs yok oluveriyor. Bursa yeşil oluyor yeniden. Ulu Camii gökdelenlerin gölgesinden çıkıveriyor. Kent insanına benziyor orada ve insan kentine. Irgandı'nın soluğu karışıyor nabzına Keşiş Dağı'nın. Zaman duruveriyor. Baba yadigârı toprakların, yapıların yüklenici firma veya kişi eliyle beton mezarlara dönüştürüldüğü bugünlerde, insanların yaşadığı yere benzeyebileceği son bir sığınak oluveriyor, Abdal. Anımsıyorum da eski yapısının yıkıldığını öğrenince "eyvah" demiştim korkuyla. "Abdal da gitti desene." Korktuğum gibi olmadı neyse. Aslına uygun bir şekilde yeniden yapıldı. Şimdi bir sermaye kovalayıcıya desen ki fırının sahipleri, yapı yeniden inşa edilinceye dek işlerine ara verdiler. Aptallıkla suçlar muhtemelen zavallıları(!). İnsan marka olmuş bir değeri geçici süreyle de olsa piyasadan çeker mi?

Çayımı yudumlayıp simidimi yerken, **Edip Cansever**'in dizeleri düşüyor yine hatırıma:

"Gökyüzü gibi bir şey bu çocukluk

Hiçbir yere gitmiyor."

Soruyorum kendime, soluduğum havaya, evrene... Yetmiyor, yanıt alabilirim hevesiyle fırındaki ustaya: "Gökyüzü nereye gitti be usta?" Atalar sözü diyor ya, malum olurmuş diye, gözlerinden saçılan kalender bir hüznle düğümleyiveriyor boğazımı: "Kaçıvermiştir belki çocukluğuna!"

"Ya biz..?" diyorum sayıklayarak eve dönüş yolunda, "Ya biz..?"

Ekim '14 Bursa

Güray Süngü

HELİKOPTER YAPRAĞI

Koza Han'da bir çay içimi kadar zamanda olmayacak şeyler

Çok şeyden bahsetmeye çalışarak asıl söylemek istediğini unutan insanlar vardır ya, ben de öyleyim çoğu zaman.

Mesela ıssızlık ve yalnızlıktan bahsetmek istiyorum bu yazıda.

İyi dostlardan.

Roman yazmaya başlamamdan.

Askerde alınan bir mektuptan.

Sürekli sevgilileri filan olan ve onlarla sürekli bir yerlere giden uyuz delikanlılardan.

Bir de ateş karıncalarından.

Aslında “onlar”dan.

Neden mi, çünkü Koza Han hakkında bir şeyler söyleyeceksem bunların hepsini anlatmam lazım. Becerebileceğimi sanmıyorum, üstelik böyle bir girişle beklentiyi yükseltmiş bile olabilirim zira ne diyor Sheakspear Kısasa Kısas adlı dehşet verici eserinde; “kişinin kendisini aşağılaması zekasının pırıltısındandır.” Hayır, ben gerçekten becerebileceğimi sanmıyorum. Keşke her şey roman yazmak kadar kolay olsaydı. Hayır, ironi değil.

O zamanlar dünya sadece İstanbul'dan ibaretti. On sekiz yaşındaydım. Üniversiteye başladım. 1994 yılının üç ekim günü açılmıştı okul, hatırlıyorum. Başka da pek çok şey hatırlıyorum. Ankara yolu üzerinde geniş bir evde kalmaya başladım önce. Evde benden başka dört beş kişi daha vardı. Beş ay kadar orada kaldım. Geceleri otoyoldan geçen kamyonların sesiyle

uyudum. Bunu şikayet için söylemiyorum. Ben sessizlikten korkarım. Issızlıktan ve karanlıktan da. Yalnızlıktan da tabi. Güzeldi o ses. Hayat işte bazen böyle bir şeydir dedirtiyor bana bu, kırkıma yaklaşırken. Oysa ıssızlık iyidir. Buna döneceğiz sonra.

Hayatım boyunca şükrettiğim bir şey var, hem lisede hem üniversitede çok iyi arkadaşlarım oldu. Herkesin iyi arkadaşları vardır, mesele bu değil, iyi arkadaşlarım oldu derken, onlarla çok iyi arkadaşlık demek istiyor değilim (tabi ki çok iyi arkadaşlık) demek istediğim o arkadaşlarım hep çok iyi birer insandılar. Yıllar sonra buna eşim şöyle bir açıklama getirdi; sen iyi bir insan olduğun için herkesin iyiliklerini görmeye meyyalsin ve hayata, insanlara güzel bakıyorsun. Tabi eşim beni sevdiği için böyle sözler söylemesi normal.

Arkadaşlara dönelim; Bursa'da yaşıyorduk, hepimiz öğrenciydik, adlarını anmadan olmaz, Engin, Ufuk, Zafer, Murat, bir tane daha Murat, bir tane daha Murat, birisine İnay, diğerine Tabar, ev arkadaşım olanına Çengel diyoruz, sonra Fatih, ona Hoca diyoruz, (tuhaf bir adam Hoca, daha on sekiz yaşında uzun pardesü giyiyor, sakız çiğnemiyor, gazoz içmiyor, üç yıl aynı evde kaldık, beş kere filan pijamayla görmüşümdür, çekirdek yemiyor, Sezai Karakoç okuyor, ama şimdiki gençler gibi değil altını çizerek okuyor. Bir tek modern şiir konusunda anlaşılamazdık onunla, İsmet Özel şiirini anlaşılmas ve fazla hesaplı kitaplı bulurdu, benden dört ay civarı küçüktür de benden beş yaş büyük ağabeyim gibi ağabeylik etmiştir bana,) sonra Orhan, sonra bir tane daha Fatih, sonra bir tane daha Murat, ona bir dönem yatır, bir dönem babuş, bir dönem Hıdır diyoruz, gerçi mahallesinde ona herkes Zeki diyormuş, neler neler, sonra can dostum Kadir, bana okumanın ve yazmanın yolunu işaret eden adam, ilk yazılarımı okuyup da gönlümü genişleten adam. Bunlar güzel adamlar.

Ben galiba Koza Han'dan bahsedemeyeceğim. Çünkü bu isimleri anınca, kabuk değiştiren dünyanın, kabuk değiştiren ülkemin, kabuk değiştiren her şeyin arasında aynı kalan bir şeylerin sızısını duyuyorum inceden. Ayrıca sürekli aklıma başka şeyler geliyor. Tamam, Bursa'yla alakalı bir mekân seçmem gerektiğinde ilk aklıma gelen yer Koza Han oldu ve hemen ona sarıldım. Öte yandan... Aslında seçebileceğim ve benim için epeyce özel başka bir çok yer başka bir çok mekân var, şimdi düşünüyorum da; Bunlardan belki de ilki Hüdavendigâr camisinin avlusundaki çay ocağı. Emirsultan'ı ayrıca anlatmam gerekir. Öte yandan bir süre Çarşamba semtinde is kokulu bir sokakta yaşamıştım. Daha yolları yapılmadan önce

oturmaya başladığım Ataevler de, Bursa için pek önemi haiz olmasa da benim anılarımin yekününü tutan çünkü üç yıl yaşadığım bir yer. Okulun uzatmalarını oynarken sınavlar için Bursa'ya geldiğimde kaldığım Gazcılar caddesindeki oteller de keza. Hatta ilk seferinde Santral Garaj civarında küçük bir otelde kalmıştık, Engin'le, yataklarımızdaki çarşaflar ıslaktı, neden aklımıza gelmemiştii adamı çağırıp bu çarşaflar ıslak demek de, sabaha kadar laflayıp gün aydınlanınca pılımızı pırtımızı toplayıp çıkmıştık otelden, bilmem. O günkü sınavdan kaldık mı geçtik mi hatırlamıyorum. O kadar çok sınavdan kaldım ki, bir yerden sonra hatırlamayı reddediyor galiba insan. Ne diyordum?

Bir yere, mekâna değer kazandıran pek çok şeyden bahsedebiliriz. Özellikle tarihiyle karşımıza anıt gibi dikilen bir şehirde. Ama yaşınsız on sekiz ve yalnızsınız, Dünya'nın size uzak olduğunu düşünüyorsunuz ve kafanız da kalbiniz de karmakarışık. O durumdayken, mekânlara değer kazandıran o kıymetli şeyler aklınıza gelmiyor. O gözle bakacak derinliğe sahip değilseniz hiç gelmiyor. Ben o derinliğe sahip değildim. Dünyanın en büyük kalbi benim göğüs kafesimin içinde sanıyordum. O kalp, sancılıydı. Bu sebeple sadece kendi gözlerimden bakıyordum hayata, şehre, mekânlara, avlulara, camilere, çay bahçelerine, ağaçlara. Bu sebeple söylüyorum zaten, Hüdavendigar da olabilirdi diye çünkü orada salim kafayla çok çaylar içtik. Salim kafa ifadesi ev arkadaşım Fatih Hoca'ya ait, benim kafam pek de salim değildi zira. Ama iyi ki salim kafalı arkadaşlarım vardı.

Yıllar sonra toplanıp evli barklı adamlar olarak Bursa'ya geldiğimizde ilk durağımız Hüdavendigar oldu mesela, orada kahvaltımızı yaptık ve şehre oradan girdik. Bu seçim bile öğrenciliğimiz boyunca oranın bizim için ifade ettiğı anlamın göstergesi. Ama bütün bunlara rağmen Koza'yı anmak istiyorum. Bunu yaparken nelerden bahsetmem gerektiğini bile itiraf ettim üstelik. Mesela roman yazmaya başlamak.

İyi kötü bir şeyler karalamaya çalışan bir genç olmam, Bursa'da beni Mustafa Muharrem'in kapısına götürdü diyerek kafadan gireyim konuya. Bir arkadaşım vasıtasıyla öykülerimi ya da öyküye benzer ama aslında pek bir şeye benzemez metinlerimi Muharrem Bey'e ulaştırdım. Hikâyenin bu kısmını sayfalarca anlatabilirim aslında ama asıl konumuza dönmek gerekiyor, Muharrem Bey, yazdıklarımı okuduktan sonra benimle görüşmek istedi ve sözleştik. Bir akşam vakti İç Koza'da buluşmak üzere.

Daha önce de benzer şeyler oldu mu bilmiyorum, sonrasında çok oldu,

ya da sonrasında olan bu şeyin olduğunu çokça fark ettim; daha önce defalarca gittiğiniz bir yer, orada yaşadığınız ve hatta doğrudan orasıyla alakalı olmayan bile bir olay nedeniyle gözünüzde başkalaşıyor. Bu durumu izah etmek için söylediklerimden başkasına ihtiyaç yok biliyorum çünkü bunu tecrübe edenler hah tam da öyle diyecektir, tecrübe etmeyen için ise metni romantik kılmaya çalışan nafîle bir çaba olarak görünecektir. Öyle bir şey oldu benim için o akşam. Yağmurlu bir akşamdı. İç Koza'da arkadaşım Kadir'le beraber bekledik. O akşam bir aksilik nedeniyle Muharrem Bey'le görüşemedik ama sonrasında buluştuk ve on beş yılı aşkın bir süredir çok şükür ki yollarımız hep bir oldu. Bende emeği çoktur, katkısı hesap edilemezdir. Tabi mevzu Koza olunca bunları kısaca geçiyorum ve diyeceğime geliyorum. Koza ve özellikle İç Koza o zamanlar ıssızdı. İssizlikten bahsetmiş miydiniz?

Bir tane çay ocağı vardı o zamanlar İç Koza'da. Tabure ve sehpa, çay ve Türk Kahvesi. Yıllar içinde bir değişim yaşandı orada, bundan ne kadar bahsetmek gerek bilmiyorum. Çünkü değişim dendiği zaman korkunç boyutlara varan değişimleri de biliyoruz. Orada yaşanan altı üstü dükkânların çoğunluğunun kafeye dönmesi ve ortalık yeri plastik masa, plastik sandalye ve dondurmacı şemsiyelerinin alması oldu. Ama bu bile aslında bir anlamda incitici. Bütün bunlar sadece orasıyla da alakalı olmayan bir hal ve durumun sonucu çünkü. Oraya odaklanmadan bu sonuç üzerinden tartışma yürütmek meselelere ne kadar güdük yaklaştığımızın da kanıtı olur bu sebeple altını çizmek istediğim mesele bu değil. Ben bunlardan değil "onlar"dan bahsedeceğimi zaten başta söylemiştim.

O yıllar, öğrencilik, bir şeyler yazma çabası, dünyanın bana göre olmaması durumu, İç Koza'nın benim ruhuma benzeyen ıssızlığı, Muharrem Bey'le, Kadir'le çay içmelerimiz o ıssızlığın ortasında... bunların bir anlamı vardı. İssizlik. Bu kelimeye döneceğimi biliyordum. İssizdi orası evet. Sakin değil, sakın başka bir şey. Sakinliğin yalnızlıkla bir alakası yok ama ıssızlığın var. İyi insanlar yalnızdır diye düşünürüm eskiden beri. Doğru bir düşünce değil aslında. Arkadaşlar filan dedik o kadar, ne yalnızlığı. Düzeltelim, yalnız insanlar iyidir diyeyim. İssiz yerler mesela, iyidir oralar.

Ama sonra bir kaç yıl içinde bir şeyler oldu orada, o ıssız mekanda. Önce gelen giden arttı. Önceden kimler geliyordu? Sonra kimler gelmeye başladı? Önceden sadece orası ve orası gibi mekânlarda vakit geçirebilen insanlar geliyordu. (Biz) Sonra, her yerde vakit geçirebilecek türde insanlar gelmeye başladı. (Onlar) Bu, sadece orada değil, nerede olursa olsun

bana hep haksızlıkmiş gibi gelir. Turist edası. Otantik bir mekan, gidelim hadi zevk(!)liliği. Yerliliği savunurum. Oralı olmasanız bile, oranın yerlisi olabilirsiniz. Mesela alnınızda secde izi varsa, dünyanın neresinde olursa olsun bir cami size yurttur; öte yandan kökünüz kimliğinize kültürünüze ait olan bir şey, coğrafi olarak sizden ne kadar uzak olursa olsun, oraya gittiğinizde evinize gitmiş olursunuz. Bu sebeple “Önceden sadece orası ve orası gibi mekanlarda vakit geçirebilen insanlar geliyordu. Sonra, her yerde vakit geçirebilecek türde insanlar gelmeye başladı,” diyorum zaten. Belki bazılarına bu bir seçkincilik gibi görünecek, ama değil. Mekân, onlara göre kendisini dizayn ediyorsa, bundan kalbimizin yaralanması kaçınılmaz.

Bu durumu ben, biraz da o zamanların duygu dolu gençlik haliyle mezun olduktan sonra askere giden Fatih’e yazdığım bir mektupta cümleyi tam hatırlamasam da şöyle ifade etmişim; “onlar”, yanlarında kız arkadaşları ve koltuk altlarında içlerinde ne anlatıldığını asla anlayamayacakları kitaplarla geldiler ve “bize” ait bir şeyi daha aldılar. Fatih hislenmiş. Arkadaşlarına da okumuş mektubu. Ben Fatih benim mektubumu okurken Koza’dan ayağımı kesmişim yavaştan. Ara sıra gider gibi yapıp, etrafından dolanıp, içeriden şöyle bir geçip...

Benzer şeyler hep olurdu. İstanbul’da mesela, yıl 2013, doğduğum mahalleye gittim, Kadırga’da, doğduğum evin karşısındaki ahşap konak restore edilmiş ve butik otel olmuş. Çok güzel, çok şirin, aslına uygun, eskiden nasılsa öyle, sadece daha yeni daha pırıl pırıl. Şöyle bir baktım. Baba evimdi oralar, o sokak, babam çok genç öldü, onunla alakalı on anım varsa sekizi o sokakta ya, oturdum, bir çay kahve içelim, bakalım şöyle bir çocukluğumuza diye. Bir menü verdi gençten kavruk bir çocuk. Çay yokmuş, ama Mocca-sı lezizmiş, Türk kahvesi, ha o varmış, kültür şeysi olarak.

Neyse ki, Koza Han’da çay hala var.

Bu tarz bir yazıdan beklenen şeylere pek girmediğimin farkındayım, mesela Koza’nın tarihi, kim yaptırmış, kim yapmış, ne için yapılmış. Ama bu bilgilere ulaşmak kolay zaten. Kitap karıştırarak zaten bulunur da, Wikipedia’da bile bilgi mevcut. Ayrıca Koza derneğinin bir internet sitesi var, orada da tarihçesi ve bu gibi bilgiler yer alıyor ama sayfadaki imla hatalarını görmezden gelmeniz gerekecek. Ayrıca bu bilgileri edinmenin size bir şey kazandırmayacağını da ifade etmeliyim. Bir bahar sabahının serinliğini solumanız lazım orada. Mesela karnınız aç olmalı. Simit almış olmalısınız.

Çay ocağının ilk demliğinin ilk bardak çayını bekliyor olmalısınız. Ya da kış olsun, kar yağmış olsun, akşam vakti olsun, o kadar soğuk olsun ki hava, öyle açıkta, şemsiye altında oturulmaz olsun. Ama oturulsun.

Bu duruma pek uymuyor ama bir romanımda “bazı şeyleri güzel yapan kusurlarıdır” demiştim. Bu duruma uymasa da, ifade iyimser bir bakışla belki bize uyuyordur. Zira öyle yerler var ki, ellerimizin ve arzularımızın yettiğinde uğraşıyoruz oraları bozmaya, ama her şeye rağmen beceremiyoruz bozmayı, bütün eğreti eklemelerimizin altından ruhunu fısıldayan bir şeylerle bakıyor yine bize. Koza da öyle biraz. Kendine dönmek için bizim kendimize dönmemizi bekleyecek kadar da sabırlı üstelik.

Bu yazıda bahsetmeyi düşündüğüm şeylerde fire vermedim galiba. Bir tek yazının başlığıyla alakalı bir şey söylemedim. Ama onu söylemeye gerek yok, Koza’da yarım saat soluklanmak başlığı anlamak için yeterli. Adeta anlam kucağınıza düşüyor.

Pelin Yılmaz

KOZAHAN'DA BİR MASA

Bursa hakkında okuduğum en güzel cümlelerden biridir Hasan Ali Yücel'in "Bursa hakikati hayal yapan kutsal bir diyardır." cümlesi. Yaşadığımız boğucu hayatta bu duygunun tam tersi vaat edilir sürekli. "Hayallerinizi gerçeğe dönüştürüyoruz" der usta reklamcılar. Hayallerimizin gerçek hali olduğu söylenen mekânlar sunarlar inşaat şirketleri, iç mimarlar, turizmciler... Oysa gerçek kaskatı yaşamımızdadır ve asıl ihtiyacımız olan gerçek değil düştür. Gerçekleri düşlere dönüştürebiliyorsa bir şehir, insan başka ne ister!

Gürültü, kalabalık, trafik, koca koca apartmanlar, iş hanları, alışveriş merkezleri arasında gerçeğin ortasında yaşar dururken düşleri özler insan bazen. Kendisine bir koza örüp içinde tek başına oturmak geçer yüreğinden örneğin. Böyle anlarda Bursa imdada koşar. Tophanesi ile, Yeşili ile, Kapalıçarşısı, Hanlar Bölgesi, Çekirgesi ile... Tanpınar'ın "Bursa'da ikinci bir zaman daha vardır" diye düşündüğü, hem yaşadığımız zamana sinmiş hem o zamanın tamamen dışında duran yekpare bir zaman, o sırça kubbeyi çatlatıp çıkıverir ortaya. Değmeyin keyfine o zaman düşbazın.

Ben kozasını örmek için Kozahan'ı seçenlerdenim. İçine kapanıp oturmak, hakikatlerin hayallere dönüşmesini beklemek için Kozahan gibisi yoktur. Hele de mevsim sonbaharsa, hele de sabahın erken saatleriye. Bu saatlerde Kozahan öğle vakitlerinin ya da akşam iş çıkışlarının kalabalığından uzak sakin bir sığınaktır. Çay sıcak bir dostluktur.

Böyle bir sabah işte. Vakitlerden düş vakti. Kozahan akşam yağan yağmurun serinliğini taşıyor. Çayım sıcak. Elimde bir kitap, önümde bir defter, kafamda yeni öyküler. Neler yaşandı kim bilir burada, neler yaşanacak daha. Aklımdan geçmiş zaman isimleri geçiyor Kozahan'ın. Acem Hanı, Beylik Hanı, Beylik Kervansarayı, Cedit-i Amire, Han-ı Cedit, Han-ı Cedit-i Evvel, Şimkeş Hanı, Sırmakeş Hanı, Yeni Han, Yeni Kervansaray.

Bazen canlanıverir öykü kahramanları. Yalnız başınıza otururken yanınızda biterler. Sanki bin bir emek yetiştirdikleri kozaları çuvalara doldurmuş, eşeklerine atlamış, bir günlük yoldan gelmişler. Kozalar satılsa da çarşıya gitseler. Köydeki çoluk çocuklarına ufak tefek hediyeler, evin ihtiyaçları... yaklaşan düğün için alışveriş... Oysa 10-15 yıldır koza satışları yapılmıyor Kozahan'da. Öyle de olsa hakikatten bana ne, ben bir düşün içine girmişim bile.

Otursa yanıma kahramanım bir çay içse diye geçer içimden. Anlatsa uzun uzun. Kozaları, dut ağaçlarını, ipekböceklerini. Feride'yi tanır mı acaba? Çalığışunu canım, ipekböceğini yani. O bana köyünü anlatsa. Ben onu sessizce dinlesem. Ne dedikodu varsa saysa dökse. Kim kimin yavuklusuymuş. Bu muhtar da sıkılmış artık, kaç yıldır aynı adam aynı adam, artık devirmeliymiş de nasıl etmeliymiş. Tarlalarda neler dönüyormuş. Kimin kime ne borcu kimin kimden ne alacağı varmış. Kime haciz gelmiş. Kahvede kim zar tutarmış. İmam bu Cuma neler anlatmış.

Bazen de hayallerden değil kitapların içinden çıkıp otururlar yanıma. Olsun o kadar, değil mi ki şehir Bursa'dır. Refik Halit'in, ölümü sus payına kapatılan Fotika'sının ruhu dolaşır belki gece gündüz bilmeden ipek eşarpların arasında. Sait Faik'in sevdiğine vermek için çaldığı ipek mendili avucundan fışkırırken can veren genç kahramanının ruhu Fotika ile karşılaşır üst kattaki dükkanların birinde. İkisi de bir öyküde ölmüştür ve okurların düşlerinde yaşamaya devam etmektedirler. Adalet Ağaoğlu'nun Aysel'i Nazım Hikmet'i ziyarete gelir de görüşemez ya şairle belki de Orhan Kemal'in bir kahramanı geçip gider yanından haberi olmaz Aysel'in. Ben Nazım'dan dizeler okurken Bursa topraklarında yatan şairler de boş durmazlar bu düş sabahında. Süleyman Çelebi, Lami Çelebi, Şair Ahmet, Cem Sultan, Atai... masama doluşuverirler, sırayla şiir okurlar bana. O zaman bir çay daha söylerim ben keyfimden.

Bazen de seyyahlar ziyaret eder masamı. Evliya Çelebisiz düş olur mu? Oturur yanıma başlar anlatmaya. Acem Hanı der Evliya Çelebi Kozahan'a. Develikten, ahırdan, kat kat odalardan söz eder. İpek tüccarlarından gümrük alan ipek eminini anlatır. Simeon lafa karışır o ara. İstanbul'dan gemiyle Mudanya'ya, oradan da bir buçuk günde kara yoluyla Bursa'ya gelmiş bir Polonyalıdır Simeon. Bursa'nın çok latif ve bol meyveli bir yer olduğunu anlatır. Kaplıcalardan, Keşişdağı'ndan söz eder. Yedi Uyurların mezarlarını anlatırken başka bir seyyah atılır, dağda geçirdiği bir günü ballandıra ballandıra anlatır. İngiliz Richard Pockocke'dur bu adam. Çoğunun adını

bilmediğim bir sürü yabancı seyyah daha sarmıştır çevremi. Ne hikayeler vardır ne hikayeler bu seyyahlarda. Sanırsınız binbirgece masalları. Derken tanıdık bir çehre seçerim masamın ziyaretçileri arasında. Ahmet Vefik Paşa'nın torunu Fatma Fahrunnisa Hanım'dır bu genç kadın. Hanımlara Mahsus Gazetede tefrika edilen Bursa yolculuğunu 1895 yazında yazmıştır. O da pek çokları gibi İstanbul'dan gemiyle Mudanya'ya oradan trenle Bursa'ya gelmiş köylerine kadar Bursa'yı gezmiş ve sonra da izlenimlerini kaleme almıştır. Bursa'yı bunca değişik insandan dinlemek, sonra kendi yaşadığım Bursa'yı düşünmek iyi gelir bana.

Ben böyle düş insanlarıyla sohbetleyen güneş yükselir, masalar dolmaya başlar. Artık gitmem gerektiğini hissedirim. Hasan Ali Yücel'di beni bu düşlere sürükleyen yine onun bir sözü ile kalkarım düşler masamdan. Doyumsuz Kozahan sabahımı özetler bu cümle: "Bursa'nın ölüleri insana diri gelir" Hayale dönüşen hakikatler ve bana diri gelen ölülerle dağılıveririr hüznüm. Cümlelerim devrili devrili verir. Kozamı delip usulca çıkarım Han'dan dışarı. Bursa'ya doğru uçuveririm.

Hilmi Haşal

KALBİMİN BAŞKENTİ BURSA

Bir kent - bir insan - bir hayat, sacayağı üzerinden, herkes kendi yaşantısına ayna tutabilir. Kentinve kişisel tarihinin aynasından yansımalar okuyabilir, konuşabilir, yazabilir... Başkasının kentle, zamanla bağına, ilişkisine bakabilir. Kent ve insan odaklı bitmez tükenmez soru, serüven, ders cevheridir çünkü söz konusu alan... İnsan-hayat-kent "sacayağı" merkezli deneyim/birikim izleği doğurgandır, cömerttir. İnsanın, duygudüşünce ırmağını her daim dolu ve akar halde gösterir. Evet, akan, duyuydüşünüş hali, dirimin varlığına, yani kişinin yaşadığına dair kanıttır. Kentten ve hayattan geriye kalanlar, adı geçen kanıtın izleridir; yazılmış, çizilmiş, kaydedilmiş zaman dilimleri... Enstantaneler... Her katresi paha biçilmez değerde yaşam ve birikim belirtisidir. Kent içlerinin, damların, saçakların, duvarların, sokakların, ağaçların ve kavşak lambalarının üzerine sinmiş hayatlar, gizem, anlam yumağıdır. Bu herkes için geçerli; her kentli, her yüz, her bakış, her işitiş, her dokunuş, kentin ruhuna zerk olan aşktır, yaşama arzusudur, mekân tutkusudur. İlk payitahtımız Bursa özelinden bakınca, "Ruhanîyetli" yerleşim içinden yükselen ışık kamaştırır insanın zihnini. Efsunlu havasından, taşından toprağına, çiçeğınden ağacına, o kadar çok ayrıntı zenginliği fışkırmaktadır ki, içinde yaşayanın sevgisi, tutkusu, bazen farkında bile olmadan, yüze, milyona katlanır. Evet, daha nice güzellemeye layık olan bu kent, Bursa, benim kalbimin başkentidir. Ömrüm, yazım, yazgım, şiirim..

Beşikten eşişe, zamanın su olup ses verdiği, anlam ürettiğı, süreklilik bahşettiğı "Bursa'da Zaman" ile mühürlü metropol gezegenidir ki uğruna sayısız belge, nesne birikmiş. Bilinen tarihinden beriye, Misi'a'dan, Bitinia'dan, dahası antik çağdan modern döneme, efsaneleriyle yaşayan kent kültürünü de var edip taşımış Bursa. Bilginlerin arayıcılığı, gezginlerin ince derleyiciliğı, sanatçıların nakşediciliğı, coğrafyasının çekiciliğı, estetik

cevherini sürekli işlevli kılmış. Sanat, şiirinden müziğine, resminden karikatürüne, öyküsünden romanına, Karagöz-Hacivat oyununa değin nabzını hissettirmiş. Evet, gönül şehri kadim Bursa ile günümüzün endüstri metropolü Bursa arasında seyreden zaman köprüsüdür, üretilmiş sanat eseri. İçinde Bursa olan ya da Bursa'nın içinde olup biten her kıpırtı etkiler sakinlerini. Ucube binalar, korkunç kül rengi betondan iskeleti, ne yazık ki geleceğe yolcudur. Son dönem sanat ürünlerine yansımıştır bu durum. Sızısı, Bursa'yı seven kalplere yürümüş, plastik ve alüminyum mengenesi ruhları boğmuştur... Gövdesi, dev bir hicran labirentidir artık, demir-çelik-çimento alaşımli duvarlarla çevrili labirent.

Bursa aşkını dile getirmiş nice şair, yazar, ressam, sinemacı, fotoğrafçı kendi görüşünü değil, bir bakıma Bursa'daki zamanı ölümsüzleştirir. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, "Bursa'da Zaman" şiirinin dinmeyen tınısı, üretilmiş her sanat nesnesine çeşni olmuş dense, abartı sayılmaz. Çünkü Bursa aşkı abartıyı da aşan yüceliktir. İşbu satırların yazarı için de 1973 yazından beri imge/simge gömecidir, kalbinin başkenti Bursa... Her karış toprağıyla, duygu-düşünce bahçesidir. Temenyeri yamacından Soğanlı düzlüğüne, Mihraplı vadisinden Nilüfer kıvrımlarına, şiir yatağı... Konu, konum, yaşam yatağıdır. Derinliklerinde şiir, öykü, deneme, roman tohumları bulunabileceği yadsınamaz. Efsun efsane değildir Bursa'da aşkın özüdür. Doğudan batıya, güneyden kuzeye esen her rüzgârın şiir taşımadığını kim iddia edebilir? Her yazarın yapıtında Bursa vardır, Bursa'ya yolu veya gönülü düşmüşse eğer...

Şiir-şair-mekân konulu işbu yazı için çalışmaya başlayınca, konuya yakın bir metni, Mühür dergisinin soruşturması nedeniyle yazdığımı anımsadım. Metin, "Şiir-Şair-Mekân" başlığı altında yayımlanmış... (Mühür, İki Aylık Edebiyat Dergisi, Sayı: 38, Ocak-Şubat 2012) Aynı metinle örtüşen, genişletilmiş yeni bir metne yelken açtım. Bursa'yı, mekânlarını, yüzleri ve olayları, şiir, dostluk, edebiyat odağında anımsamaya çalıştım. Belki biraz daha ayrıntılı, biraz daha kapsamlı ve içime sinen yazı olur umuduyla geçmişte, anılar atlasında yol kat ettim. Bazı şiir-yazı kıskırtıcısı yerleri, esinleyici veya tetikleyici noktaları not ettim.

Mekanlar; Setbaşı, Mahfel...

Bursa ve şiir, edebiyat mekânı yazısı için internet hazretlerinin arşivinden Mahfel'i bulup araştırınca görülmektedir ki bina, Osmanlı döneminden önce ve 1800'li yıllarda Ermeni sahipleri tarafından işletilen meyhaneymiş.

Cumhuriyetten sonra Türk Ocağı Derneği'nin kurulduğu, faaliyete başladığı buluşma noktası... Daha sonra da Cumhuriyet Kiraathanesi olmuş. Setbaşı semti, tarihin gözde yerlerindendir. Bursa'daki Beyoğlu diye anılmış. (Bursa Araştırmaları Vakfı kurucusu ve aynı adla çıkan derginin yöneticisi, tarih öğretmeni, araştırmacı Raif Kaplanoğlu'ndan öğrendiğimize göre) Setbaşı köprüsü civarı, kafeler, meyhaneler bölgesi olarak canlılığını korumuş uzun yıllar. Şimdiki alışveriş ve ayaküstü yiyecek içecek dükkânlarının bolluğu, havasını ve işlevini değiştirmiş ama yine de önemli bir buluşma adresidir Setbaşı ve Mahfel... Zaten adı da buluşulan yer anlamına, "mahfil"den gelmektedir. İlerlerken başka bilgilere de uğramak olası ancak konu genişleyim uzayacağından, şiir-mekân minvalinde yürümekte yarar var...

Bursa mekânları ve şairleri, yazarları dolayısıyla düşünürken, kendi yazı uğraklarımı da anılar geçidinden izledim. Bursa ile hemşerilik bağım 1973 yazından başlar. Setbaşı köprüsünün güneydoğu köşesinde bulunan Mahfel, şair-yazar tanıdıklarla ilk buluşmalarımızın adresiydi. 1980'lere doğru, Nadir Gezer hocamızla, Nahit Kayabaşı arkadaşımın, İhsan Üren, şimdi aramızda olmayan Mehmet Önalp ile zaman zaman oturup şiir, öykü, edebiyat, dergi konularını konuşurduk. Bir nevi randevusuz karşılaşılan mekândı Mahfel kahvehanesi. 12 Eylül 1980 sonrasında da sürdü o dost karşılaşmaları. Gelecekte çıkarılacak edebiyat dergilerinin ilk tohumları orada mı atılmıştı? Olabilir. Belki 1990'ların başında çıkan *Biçem* ve kısa süren moladan sonra, 1993 Mayıs'ında yayımına başlanan *Yeni Biçem* tasarıları da kısmen orada konuşulduydum sanki. Mahfel Kahvehanesi Mudo olduktan sonra kültür etkinlikleri de yapıldı birkaç kez. Buyaz (Bursa Yazın ve Sanat Derneği) etkinlikleri, söyleşi ve okuma toplantıları ile sergi ve kokteyller, anılardaki yerini almıştır. Daha sonraki yıllarda buluşmalar başka adreslere kaydı. Sahiplik-işletmecilik değişiklikleri, yangın, onarım olayları, tarihi Mahfel mekânını şiirden/ şairlerden uzaklaştırdı. "Kalbimin Başkenti" kitabına odaklanırken kalbimin, şiir yolumun Setbaşı ve Mahfel etkilenmelerine uğradığını itiraf etmeliyim: Evet, Gökdere'den akan suda imgeler/ dizeler olabilir. Setbaşı köprüsünün şiire yakışır yönünü düşünerek, "Setbaşı Şiir Akşamları" etkinliğinin hayalini kurdum ve aynı başlık altında uzunca bir yazıyla öneri ve dilek biçimine getirip yayımladım. İlgili ve yetkili yerlerin duymasını, ciddiye almasını isterdim elbette. Ama olmadı. Hayal, hayal olarak kaldı.

Yeni binyıl başlarında, farklı semtlerde, farklı adreslerde sanat etkinlikleri düzenlenmiştir. Bunlardan bir tanesi Bahçeli Kafe, Mavi köşe, Hamam

sokakta, tarihi taş duvarlarla çevrili otantik bir mekân... Şairler, yazarlar orada buluştuysa uzun süre. BUYAZ üyelerinin başka yerlere yönelmeleri nedeniyle oradaki şiir buluşmaları da kesildi. Uzunca bir dönem, belli aralıklarla, Bursa'da edebiyatın, sanatın, şiir okuma etkinliklerinin adresi Fehmi Enginalp'in, Alp Dağıtım ve Alp Kültür Merkezi binasıdır. AVP (Ahmet Vefik Paşa) Devlet Tiyatrosunun arka sokağındaki Alp Kültür Merkezinde düzenlendi, önemli şiir etkinlikleri, imza günleri, Dünya Öykü Günü ve Dünya Şiir Günü kutlamaları... Altını çizmekte yarar var: O adresten, birçok Bursalı şair, yazar arkadaşın kitabı da Alp Yayınları etiketiyle yayımlanmıştır.

BUYAZ etkinlikleri ve diğer sivil toplum kuruluşu ya da bireysel çabayla düzenlenen toplantılar, yıllarca farklı Bursa mekânlarında sürdürüldü. Konuk edilen usta şair ve yazarların söyleşileri için bir dönem Haşim İşcan Caddesinde, Tahsin Yazıcı'ya ait Öznel Dershanesi'nin çatı katı buluşma mekânıydı. Arada, Ördekli Kültür Merkezi, Kültürpark girişindeki ÇGD (Çağdaş Gazeteciler Derneği) lokali Altıparmak Arapşükrü sokağının Tophane tarafındaki Seyit Usûl Medresesi Kültür Merkezi, gibi değişik mekânlarda toplanıldığı belleklerdedir. Bursa şiir, öykü okuma mekânları gitgide o denli çoğaldı ki takip etmek, izlemek zorlaştı denebilir. Ancak Nilüfer Belediyesinin Nâzım Hikmet Kültür Evindeki Şiir Kütüphanesi etkinliklere ivme kazandırdığı gibi, ilginin orada yoğunlaşmasına kapı açtı. Gemlik'te, Mudanya'da, Mustafakemalpaşa'da, İnegöl'de, Kestel'de, Yıldırım'da gerçekleşen kültür sanat etkinlikleri de ses getirdi belki ama Nilüfer ve Osmangazi ilçelerinde yapılanlar ön plandaydı.

"Şiir-şair-mekân" dolayısıyla yeniden düşünmek elzemdir. Herhalde düşünülecek, yazılacaktır daha nice... Yeniden yaşamaktır çünkü anımsamak... Her insan anılarıyla insandır, diyenler boşuna söylememiş... Çünkü insan-mekân-zaman bağlamında özet çıkartılacaksa, insanın yaşamış olduğuna bakılır. Evet, öyle, zira sonuçta, insan anılarıyla insandır. Şiir de ya anılardan geleceğe ya da şimdiden geçmişe, yani anılara meyleder genellikle. O minvalde odaklanır şair, sözcükleri o yolda yoğurur, şiire varır, meramını anlatabilmişse eğer.

Şiir, öykü yazarlar, olaylardan ve kişilerden etkilendiği kadar en az, mekânlardan, nesnelerden yararlanarak, hadi "nem kaparak" diyelim, yaratım sürecine katkı sağlayabilirler. Hani şiir, edebiyat, sanat yaşamın içinden çıkandır, denir ya bu da aynı minvalde bir önerme... Yeniden düşünmekte beis yok: Kentlerin ve semtlerin esenleyici özellikleri var mıdır sorusu, her yazarın zihnini kurcalamış, gönlünü çelmiştir diye düşünürüm.

Bu özel soru karşısında da coğrafi anlamda göçmenliğimi, gezginliğimi anımsarım, ister istemez... Herkes gibi kendi yaşadıklarımın, yazı çabası içinde bulunduğum ortamlardan yola çıkarak, "evet" yanıtını verebilirim gönül rahatlığıyla. Ayrıntıya girilecekse, nefes alınan coğrafya parçasıyla, enlem-boylam değerleriyle, fiziki yer-zaman gerçekliği önem kazanır ki o süreçteki ruhsal gerilimlerden de söz etmeli. Zira şiirin gelişmesinde, şairin pişmesinde "yer"lerin de etkisi, tetikleyici rolü vardır. Dünya şiirinden de Türk şiirinden de pek çok örnek verilebilir, üzerinde konuşup yazılabilir. Hasbelkader, bu sakinine de "Bursa'da Aşk" şiirini yazdırmıştım.

Yazılmış ürünlere, şiirlere-öykülere bakarak, öncelikle yer, konum, atlas kavramlarının etkisi sezilebilir. Doğduğum köyden başlayarak, (Haşallar) ev-avlu-kır, İlçe Ardino (Eğridere) kasabası, çayboyu, panayır, meydan, salkımsöğütler... Sonra okumaya gittiğim, benimsediğim şehir Kırcalı ve 1973'te göç edip yerleştiğim/ çalıştığım Bursa. Oturduğum semtler, Beyazıt (Eski Eğitim Enstitüsü yanı) Değirmenlikızık (Yeşilyayla), sonra Mudanya, sonra tekrar Bursa... Arada (1999-2004) Adana, sonra geri dönüşle tekrar Bursa ve Mudanya... Yaşamımda, haliyle yazımda/ yazgımda iz etmişlerdir. Arada konuk olduğum, konakladığım, Ankara, İzmir, Ağrı, Elazığ, Erzincan, Adana, Antalya, Mersin, Hatay, Gaziantep, Eskişehir... Ve emeklilikte yerleşip "adrese dayalı sisteme göre, sabit kayıtlı olduğum" Mudanya... İşim gereği gittiğim Bursa, Yalova, Düzce ve Adana'da pek çok ilçe, köy... Ya da etkinlik için bulunduğum iller... Türkiye coğrafyasının bende hayranlıktan da öte, derin izler bırakan 'cennet' köşeleri... Hepsi şiirdi gözümde-gönlümde, desem abartı olmaz. Eziyet ettiği kadar esinleyen, sarsan, uyandıran, severek yaşadığım bu ülke zeminini ve atmosferini, yeni 'yer'lerini yazdıklarıma katmaya çalıştım ve "Yer Şiirleri" dizisiyle kitaplaşmaya doğru sürdürdüm. Şu gelimli-gidimli gezegendeki konukluğunu yazılmış bir mekân kılmaya yeltenenlerden olarak naçar, varlığımı yazıya indirgeme çabası gösterdim sadece... Benim bastığım yerler ve benim ruh kilimime basan adresler, metne ne denli zerk edilebilmiştir, ona okuyan karar verecektir. Bu, elbette her yazan için hemen hemen geçerlidir. İnsanın görüldüğü, havasını-suyunu ve ruhunu alarak varoluşuna gıda ettiği uğrak noktaları önemlidir. Yazdıklarımın altına yer ve tarih işaretini iliştimeyi ihmal etmem o nedenle.

Şiir mi sığınaktır yazanlar için, yoksa mekân mı, sorusu her daim yanıtlanmaya, çözümlenmeye gebedir. Madem ki yorgunluk, bezginlik giderici sonuçlara yöneliktir her çaba, meyvesini, sanatsal verimini görmeye değer. Yaratım, üretim, insancıl amaca yönelik olduğuna göre, hayatın

sürüp gittiği, onca acıya, yasa rağmen şenlik ve umut sunduğu alanlar, kentler, sokaklar, merkezler ve varoşlar, mekândır, sığınaktır aynı zamanda çelişki, çatışma yatağıdır. Biraz daha ileri gidildiğinde asıl özlenen/ aranan mekânın çocukluk çağı olduğu anlaşılır.

İnsan en çok çocukluğuna kaçmak istermiş. Ne yalan söyleyeyim, bunca sevmeme karşın Türkiye sınırları içinde bir nokta değil de, çocukluğumun köyü ve şehri, (Haşallar ve Kircali) huzur için gitmeyi isteyeceğim yerdir. Köyde, kış günlerinin soğuk yatak odası... Yüklük aralarına (koksun diye) saklanmış ayva, elma iksirli havada okumalar, defterlere şiir ve günlük yazmalar, çok özel mekân tanımına eklemlenir sanırım. Kircali'de, Arda nehri üzerindeki köprülerde sevilen bir kitaptan, sesli şiir okumaları kadar cep defterine imge kırıntıları ilıştirmek, ya da Kircali Otobüs Garında, "Avtogara"da bekleme banklarında oturup kitaba dalmak, deftere dalmak, hâlâ içimin özlem dehlizlerini taşırmaktadır. Şimdi, burada, Mudanya'dan Bursa'ya gidiş dönüşlerde otobüste, minibüste, trende kitaplarla, dergilerle ve defterlerle yolculuk, bence has üretim mekânlarıdır ki hiçbir başka zevke veya eğlenceye değişmem. Sıra beklenen banka, postane gişeleri önü, hastane, röntgen, laboratuvar koridorları. Gar, liman bekleme salonları... Taksi, otobüs, tren durakları bir de... Yeryüzündeki bütün bekleme noktaları, sanki şiir için konmuşlardır oraya. Dervişin fikri misali işte; göçmenliğin, gezginliğin süregitmesidir. Dünyanın bu müzmin halleri hep şiir doludur gibime gelir.

Bütün mekânlar, uğruna şiir yazmaya geçecek güzellik simleri taşımaz mı? Taşır. Zira yazıya girecek kertede özelliği/güzelliği bulunur her mekânın.

Hakkında şiir yazdığım yerler, mekânlar var, evet. Henüz tamamlanmamış "Yer Şiirleri" kitabımda toplanacak... Ayrıca Bursa'nın değişik semtlerinde yazılmışlar, yine bir kitap tasarısı "Kalbimin Başkenti" var ve Mudanya'da yazılmış, çoğu Akatapa'da yayımlanan kıyı şiirleri var ki "Kıyı Nefesi" adlı şiir dosyasında dinlendirilmektedir. Sorular/sorunlar dolayısıyla zikretmiş olayım; mekân ve yazı birer köprüdür bencileyin. Evde, evin her noktası, eşikten çatıya, bahçeden balkona... Dışarıda, semt mezarlıkları, cami avluları, sokaklar, eski meydanlar, kahvehaneler (çok seyrek uğrasam da), otel lobileri, hastane ve muayenehane bekleme salonları, banka, postane kuyrukları ve soluklanılan meyhaneler (artık gidilemese de), tiyatro-sinema fuayeleri... Şehirlerarası otobüslerde ve trenlerde, vapurlarda yolcu koltukları... Yazları çay bahçeleri, rıhtım duvarları, kayalık ve set üzerleri, ağaç gölgeleri, gövde kovukları, dal budakları, şiir kokusunun duyulabileceği

yerlerdir tümü. Zaten dünya tümüyle bir şiir mekânı değil mi, çok derin ve de uzun düşününce... Kitaplar, dergiler, şu harfleri kovalayan klavye ve canlı cam, eşyalar; ayna, saat, akrep-yelkovan, şiir için mekândır öncelikle. Şiiri, yazıyı dert edinmişler, yani adanmışlar harf-hece, imge/simge avcılığındaki her meczup, mekân diye kendini, kalbini ve hayalini bellemez mi? Naçizane itiraf edeyim ki *Eliz Edebiyat* benim ve şair-yazar-okur arkadaşlarımin, dostlarımin en has mekânıdır ayrıca, Bursa/ Mudanya mahreçlidir. Demem o ki yazıdır şairin edebiyatçının asıl mekânı... Her yazan için öyledir kanımca. Kitap, dergi, resim, fotoğraf, sinemadünyası da bir tür mekân değil mi? Bir tür özel çevre, adres... Bu konu, yani şairin mekânı, daha pek çok kelimetir kişiye, iyisi mi burada düzyazıya mola vereyim ve söylenmişlerin belki topaklaşmışı sayılabilecek, naçizane bir Bursa şiirimi paylaşayım:

BURSA BERESİ

1.

Kalbimin yazısıdır bu ırmak, ben ondan doğmuş kuşkuyum su geçene yabancı değilim elbette, yabancı değil yankısı şu an'ın ama kuruluyum bütün düşüslere, çavlandaki sonlu balkımaya tanrı kalbimin ta kendisidir, ilk boşluğun büyüğü aynasında, su zembereğim baht vermedi hiç, tahttan-taçtan, eşten, aştan yana olsun, yine de tanrı kalbimin acıdığı yerdedir, çarklardaki sırat kirpikleri battı en çok, zamanın kirpikleri, yokluğuna korkudan ah'sızı aştım düşüş süresini, zarfında uyuyan bir mektup idi aşk bir mektup; bütün alem, bütün ölüm-kalım halleri sığındığımdı suya değdiğinde sen, yere değdiğimde ben, inanamazsın ra'na kalbimin yazısıdır bu ırmak, ben ondan doğmuş kuşkuyum, ilk geçene yabancı değilim, ölüm salt yenilgiden yontmuyor taşıyı ben seni sevdiğimden beridir bütün tatlar hece yükü taş, hep taş Bursa içine yosunum bağlanır, bilirim, sancıdan susması çınarın kurudukça düşleri, dalları büküldükçe usanmaktadır, duyarım su...

sevmek düşmenin ucuna uyanmaktır, en çok da insana yakışan...

2.

Ölüm öğrenilen bir şey değilmiş, akan toprağın suya değme anı bulut pervanesi mi tanrım, ılık püskülü mü öğrenilemez, yaşanır şurada, şadırvanların şavkında, şakırtısı altında, zaman fıskiyesi deneme-yanılma, döngü mü Bursa yanığı, alevin şımarması kül yaşanmıştan öğrenilir, tazeyken kanamışlığı en eski yaranın, aşk tanyerinin askısında insanın yörüngesi, yanlış ile pişer kanatları gençtir on dokuzunca, Bursa sonsuz yıldır, merdivenlerden çıkış aksiyle yalnızlığın, meğer iniş haliymiş adımların taşa dokunuşu ve seni sevdiğimden beri çatlayan kiremitler hangi kubbeye yük

bilemedim, ayrılık üç kez tükenmekmiş; yangın neyse, deprem neyse biten her şey gibi bitenmiş insan, kurudukça akasya sesi erguvan telaşı örtünürken sevişmeleri, yaz Bursa kenetlenişi, ilk su...

temenyeri'nin titrediği neye işaret, sevmek yaşamakla gelen kış...

3.

kalbimin başkenti, sevmenin yoksulluktan geldiğini sezen Bursa bir kalbe bir başkent sığar dedim, o da aşk, su, taşları oyan su *çiçek açar Bursa'da, meyve düşer dal dala değince, son değildir* yine de son değildir hiçbir kubbenin altında yanıt bulamayan ses *ömürden yongadır, kendine dolan - kendinde taştan, sebil diliyle ölüme dair ne varsa mülk içre sinmiş korkuda, sonuna yakın es* en derin devrimi yalnızlık hallerinin, ayarı ninni ninni ezan, sala ama ışıktan çiçektir Bursa zamanı, sudan bir çelenktir görebilene uluyu inkar değil, umudu hünkâr kılma yazısı gölgesini çözebilene yüzyılların bıraktığı eskimeyi çekiyorum içime, pas, toz, nem, su yazgıyı serinleten de o, ölümü dizginleten de, gümüşlü'den içeri bedenini bedesteni nerede diye sorduran da o, ah, çok uzak neyse o su...

kalbimin başkenti, sevmenin yoksunluktan geldiğini bilen Bursa...

Bursa, Eylül 2009

Hayatın getirdiği sonraki sorular, öncekilere eklenmiş taşıyıcı halka gibidir genellikle! Ağır ve hareketli bir halka; orada sabit kalınamaz. Zira şiir ile mekân, şair ile mekân, şiir ile şehir bağlamında iki ufuk arası sakinimlî (ve de salınlımlı) yelpazedir. Şiir ve şair aynı odağın yerçekimine konamaz. Şiirin mekânıyla şairin mekânı bütünleştirilemez, paylaşılamaz. Anlayabildiğim o ki sorun çok katmanlı... İçereceği yanıtlar da az çok öyle olur herhalde. Evet, eskilerin söylediği gibi dersek, 'netameli' bir konu... Adların birbiriyle özdeşleşmesi, özne-nesne örtüşmesi, belki de bir arada etiketlenmesi önemli. Kim bilir?

Şairler ki sayıları çoktur ama tartışmalıdır da her daim. Doğdukları ya da yaşadıkları, ya da öldükleri diyelim hadi, bir şehirle, bir mekânla anılmayı ukde edip saklarlar içlerinde. Ama eserlerine bakıldığında okunur, satır aralarında vardır o, telaffuz etmekten de kaçınmamışlardır. Şairler, yazarlar, besteciler,

ressamlar, fotoğrafçılar, sinemacılar, heykeltçiler... Her biri zaten bir şehirle “... özdeşleşmiş gibidir.” otobiyografi satırlarında. Dikkatle bakıldığında, “Modern şiir bağlamında soruyoruz: Şiir/şair mekânsız mıdır, yoksa mekânsız şiir/şair olmaz mı?” sorusunun sınırlarını biçmek çift kanatlı bir uçurtmayı boşluğa bırakmakla aynı şey... Şairin mekân/sızısı var ile yok, daha geniş ifadeyle varlık-yokluk cenderesinin sonsuzluğundan kaynaklıdır. Şairin mekâna mülk diye bakmadığını/bakmadığımızı baştan vurgulamak gerekir. Dünya mülk olamaz, sahiplenilip tapulanamaz çünkü. Şiir addedilen “Dünya” çünkü bambaşka bir şey, ‘hal’... Modern zamanın kaos ve kıyım koşullarında hele, her kent-metropol ayrıntısı, sızı ve yıkım üretmekteyken, şairin “orada bir yer” e aidiyeti düşünülemez. Kabul edilemez. Zira şair için “yer” veya “mekân” sadece bir sembol, bir metaforudur, sözcük çağırışı ve ağırlığı itibarıyla.

Şiir/Şair dünya-ahret mekân/sızı mıdır diye akıl, gönül yormak yine yazanlara düşer.

Mekân, bir tür “mülk” olarak algılandığında işlevi de anlamı da sınırlanır. Mekân işlevsel kavramıyla kaydedildiğinde artık sanattan söz edilemez. Sanat nesnesi değildir gerçek anlamıyla dünyevi mal, tapulu mekân, koordinatlarla çevrili herhangi somut alan. Evet, sorudaki ‘yer’lilik, ‘mekân’lilik kanadına bakınca şair göremeyiz orada. Görememeliyiz. Şiirin gerçekliği yönünde düşünce paylaşacaksa eğer, görmemeliyiz! Şair mekânsızdır ama mekân/sızısız değil... Eğer şairin ismi ile cismi aynı adrese dahildir diye tanımlanmış bir adres aranacaksa o başka. Doğduğu-yaşadığı-öldüğü coğrafi ve tarihi bilgiler, yani somut veriler söyleyecektir son sözü. Yoksa çırpınma beyhudedir, zira gömütlükler “son mekân” gerçeğini hükmü altında sürdürüyor. Hem de kesintisiz olarak. Elbette şiirin dert edindiği, değiştiremeyeceğini bile bile kıyısında köşesinde çentik bırakmaya yeltendiği dünyevi nesnelliktir mekân/sızısı... Zamana yük olmuş büyük yanılsamaların sorgulanış sahnesidir şiirin mekânı. Şair, asıl saptırılmış, sömürülmüş gerçeğin yansımalarıyla cebelleşen müzmin yolcudur. Çöl ile serap arasındadır daima. Yürünen yolda, mekân-mekânsızlık döngüsü de şiire dahildir. Söylenecek sözün fışkırdığı memba, dokunduğu zerredir, düşlediği aşk... Ama tümü birden insana, doğaya, zamana ve koşullara aittir. Belki de yerküre, gezegenimiz biricik mekândır; bunca düşündürten, yoran, üzen ama yaşam için gerekli havayı, suyu, ışığı, kokuyu ve ısıyı veren Dünya’mız.

Bursa, Mudanya, Aralık 2011

Bursa, Setbaşı, Eylül 2014

Adem Turan

BENİM ÜNİVERSİTEM: SUR KİTABEVİ

Mustafa Armağan, “Şehirler ruhlarını, başlangıçta bağrında taşıdığı insanlar vasıtasıyla edinir.” diyor “Şehir, Ey Şehir” isimli kitabında ve devam ediyor: “Bu ruhu var eden anlam katmanı, o şehirde *yaşanmışlığı*, yaşanmışlığın katlarının bir anlama doğru *açılmasını* gerektirir. Ancak belli bir katman oluştuktan sonra da bu kez insanlar ile bir özne imiş gibi etkileşime girer şehirler: Bir ruh kazanmışlardır artık.”⁴

Biz, Mustafa Armağan’ın bu tespiti karşısında şapkamızı çıkarıp eyvallah diyerek yazımıza devam edelim: Seksenler Bursa’sı tıpkı böyleydi işte; sanki yepyeni bir ruh ve kimlik kazanıyordu bizimle birlikte, daha yaşanılır bir şehir oluyordu. Biz de Yeşil’deki Sur Kitabevi’nden alıyorduk alınması gereken ne varsa! Ne denli ürkek ve acemi adımlarla girdiysek bu şehre işin ta başında, yıllar sonra çıkıp giderken de yepyeni bir ruhla ayrılıyorduk oradan, ‘*pişmiş*’ olarak yani...

Bilirsiniz, Bursa, Uludağ’a yaslanmış bir şehirdir her şeyiyle: evleriyle, tarihiyle, çınarlarıyla... Biz de Bursa’nın bağrına öyle yaslanmıştık; dolayısıyla da Sur Kitabevi’ne. Güçlüydük, şayet Sur Kitabevi’ndeyssek, mutluyduk, coşku doluyduk! Değilsek, bir yanımız eksik gibiydi hep.

Biz bir grup delikanlı, ele avuca sığmaz deli taylar gibiydik geçip giden günler içinde. Ellerimizde kitap ve dergiler, bütün romantikliğimizi kuşanıp, şehri boydan boya adımlardık şiirler mırıldana mırıldana; Heykel’den Muradiye’ye, oradan Çekirge’ye, Çekirge’den Altıparmak güzergâhı ile Şehreküstü ve sonra da Yeşil’deki Sur kitabevine...

4 Şehir, Ey Şehir, Mustafa Armağan; İz Yay. İstanbul, 1997. Sayfa, 193.

Bir buluşma yeri idi Sur bizim için; ('kitabevi' kelimesini kullanmazdık bile.) buluşup tanışma yeri idi. O ayın dergilerine (*Edebiyat, Maverâ, Aylık Dergi*) bir an önce kavuşabilmek için postacıları bekleme yeri idi. En güzel sohbetlerin, en koyu muhabbetlerin hâsıl olduğu yerdi. Öyleyse gelsindi çaylar, başlasındı o doyumsuz muhabbetler...

Ben, merhum İbrahim Ünal Taşkın'ı Sur'da tanıdım ilkin. Yüzyıllar öncesinden gelmiş bir derviş gibiydi orada; tam bir kalenderdi yani! Çok seyrek ortaya çıkan bu yalnız adam, ansızın kaybolurdu sonra. Aylarca bir daha gören olmazdı kendisini. Annesiyle birlikte kaldığını, mesleğinin de dokumacılık olduğunu bilirdik. Ortalıktan çekildiği o birkaç ay içinde herhangi bir dokuma tezgâhında çalışır sonra da ya evine kapanıp aralıksız kitap okurmuş ya da Uludağ'a tırmanmış. Zaten, (ölümünden sonra kitap olarak basılan) bütün şiirlerini de sanırım o dağ tırmanışları esnasında yazmış. İşte hakkında bütün bildiğimiz buydu.

Sur Kitabevi'ne en çok yakışan oydu sanırım; bir zenginlik katıyordu oraya. Biz müptediler, Sezai Karakoç'u baştan sona hatmetmiş olan bu güzel adamın etrafını hasır sandalyelerle çevirir, içilen çaylar eşliğinde pür dikkat onu dinlerdik günün geç saatlerine değin. Az konuşurdu ama konuşunca gönlünün bütün güzelliğiyle sarıp sarmalardı bizi. Şöyle der gibiydi: "Güneşin yeni doğduğunu sana haber veriyorum", ya da "Ben yaşamıyor gibi yaşamıyor gibi yaşıyorum" gençler! Bazen de öyle bir 'oh!' çekerdi ki, sanırsınız, içindeki yangının alevi yakıp kül edecek sizi; irkilirdiniz o an gayr-i ihtiyarî.

Bir de Gürbüz ağabey (Işık) vardı aynı minval üzere yaşayan; ikizi gibiydi onun.

İbrahim ağabey vefat ettiğinde onun yokluğunu en fazla hisseden Gürbüz ağabey olmuştur her halde...

Sonra, Mahmut Kanık, Hasan Aycın, Mehmet Çevik, Osman Bayraktar, Mücahit Koca, Mustafa Özçelik, Fehim Usta, Kadir Atlansoy, İbrahim Usul gibi ağabeyleri; Bilal Kot, Mustafa Armağan, İhsan Deniz, Mehmet Ocaktan gibi dostları da hep orada tanıdım.

80'lerin bir geleneği gibiydi bu tür mekânlar. O yıllar muhtelif şehirlerde ortaya çıkan ve salt mekân olmaktan öteye geçen bu *mektepler*den daha sonraları birçok değerli kalem erbabı yetişecekti. Eskişehir'deki Gazve Kitabevi, Erzurum'daki Doğu Kitabevi bu tür yerlerdendi mesela...

Yine birçoğumuzun bildiği gibi, 50'li yıllarda Ahmet Hamdi Tanpınar, Peyami Safa, Rıfat Ilgaz, Neyzen Tevfik, Orhan Veli, Necip Fazıl, Tarık Buğra gibi o dönemin ünlü şair ve yazarlarının sıklıkla uğrayıp sohbet ettikleri İstanbul Beyazıt'taki Marmara/Küllük Kırathanesi de bu tür mekânlardan biriydi.

İşte Bursa'daki Sur Kitabevi bir bakıma böyle bir mekândı bizim için; farkında olmadan o *ham* hâlimiz gün gün olgunlaşıyordu orada. Konuşulan meseleler yeryüzünün her yanındandı; Müslümanlardı, mazlum halklardı; Afrika, İran ve Afganistan'dı; Filistin, o zaman da yakıyordu içimizi. Çaresizdik çünkü! Çok çaresizdik oradaki katliamlar karşısında. Sonra şiir konuşulurdu, kitaplar ve dergiler...

Söz gelimi, konuşan Hasan Aycın ise, günün geç vaktine değin doyumsuzca dinlerdik onu. Demlikteki çay kim bilir kaç kez biter ve tekrar demlenirdi. O konuşur, biz ise Keşiş Dağı'na doğru havalanırdık kimselere çaktırmadan; uçar uçar uçar, tekrar döner gelirdik havalandığımız yere; Hasan Aycın'ın sohbetine doyum olmazdı çünkü. Nihayet gün sona erer ve gitme zamanı gelince, bir yanımızı Sur'da bırakıp diğer yanımızla Çobanbey Yokuşu'na vururduk kendimizi Molla Arap'taki evimize varabilmek için.⁵

Mahmut ağabey (Kanık) şiir dilinden, şiirdeki estetikten söz ederdi genellikle Üstad Sezai Karakoç'tan örnekler vererek; şiirin kendine özgü *sözcükleri/kelimeleri* olduğunu, olması gerektiğini ilk ondan duymuştum ben. Doğruydu evet, sanatta estetikten yanaysanız şayet, kullanacağınız sözcüklere dikkat etmeliydiniz şiir yazarken!

Mücahit Ağabey (Koca) ise, Mehmet Akif'in *Asım'*ını hatırlatırdı bize sık sık. Ya da Necip Fazıl ve Sezai Karakoç'tan söz ederdi. Sur, kimindi, sahibi/sahipleri kimlerdi? Bunu hiç ama hiç merak etmezdik bile! Ama çoğunlukla Mücahit ağabeyi görürdük orada, tezgâhın ardında. Bazen de İstanbul'dan gelmiş ise Mustafa Armağan olurdu Sur'u bekleyen ya da Gürbüz ağabey ya da bir başkası...

5 Bizler: Hüseyin Bektaş, Rasim Ocaktan, Muhammed Karataş, Ramazan Güneş, Mustafa Efe, Molla Arap'ta bir evde kalıyorduk o yıllar; şiir ve hikâye peşinde koşan bir avuç delikanlıydık.

Bursa Sanat-Edebiyat dergisi (Marmara gazetesinin eki) orada şekillenirdi her ay. Nasıl bir aşktı o bizimkisi! Nasıl bir koşuşturmacaydı! Elimizdeki dosya ile gazeteye gider, sabahlara kadar çalışırdık; ellerimizle tek tek dizerdik harfleri. Ve dergi baskıya girdiğinde coşkumuz tuhaf bir gerilime bırakırdı kendini; ya bir hata varsa!

Ama dergi baskıdan çıktığında yaşadığımız sevinç ve mutluluk görülmeye değerdı doğrusu! İşte elimizdeydi, taptaze ve harika kokusuyla o ayın Bursa Sanat-Edebiyat'ı.

Güzeldi her şey; gerçekten de!

Artık *Sur* diye bir yer yok mu diyorsunuz! Hayır, var, diyorum ben! Hem de öyle bir var ki, onu yok edenlere inat, işte buradan ilan ediyorum: *Sur* Kitabevi benim Üniversitemdir; bir ömür benimle birlikte yaşayacak olan; öyle güzel, öyle sade, öyle mütevazılığı ile...

Asum Öz

NOSTALJİ İLE MERSİYE ÂRESİNDE

Bursa çok katmanlı bir şehirdir. Şehrin kültürel kimliğini de içeren tahayyül biçimleri de bu katmanlardan birisi. Kültürel muhayyile ise nedense hep nostaljiye yaslanır adeta bunu terk edilmesi caiz olmayan bir adet haline getirmiştir. Kabul etmek gerekir ki, kara sevdayla nostaljiyi tahta oturtan bakış şimdi söz konusu olduğunda ister istemez daima mersiye üretecektir. Aslına bakılırsa hangi şehir olursa olsun, şehirde sadece bir şeye öncelik tanınıp diğerleri geri plana çekildiğinde tek yanlı dolayısıyla tek yönlü bir şehir imgesiyle karşı karşıya kalmaktan kaçınılamaz.

O yüzden Bursa anlatıları bana hep sınırlı ama aynı zamanda iki zıt kutbun birlikte hayat bulduğu sıkıntılı bir dünyayı düşündürmüştür. Keşke diyorum, Bursa anlatıcılığında öne çıkan isimler 1953 yılına kadar yivli-oluklu Bursa bıçağını maharetle üreten ustaların meslek geleneğine aşına olsalardı. Bilenler bilir, Bursa’da her bıçakçı ustasının ayrı modellerinin olması ve hiçbir ustanın modelini imal etmemesi ihtimam gösterilen bir meslek geleneğidir. Ne kadar yapabilirim bilmiyorum ama bir yandan Bursa yolculuklarıma diğer yandan Bursa hakkında öteden beri okuduklarıma ve elbette baktıklarıma yaslanarak Bursa’ya yazıyla, “en uzak olan aslında yakın olandır” sözündeki uzaklıktan bir merhaba demeyi deneyeceğim.

**

Çocukluğumdan hatırlarım, Bursa’nın adını babamdan duydum ilkin. Amasya elması, Malatya kayısı, Ankara armudu ve kadifemsi Bursa şeftalisi başta olmak üzere tutturması, koruması meşakkatli olan türlü meyve fidelerini ilçemiz Tavas’tan veya Denizli’den alırdı ağaç dikme mevsiminde babam. Bunun yanında yolların sağında ve solunda bulunan yaban armutlarını aşılama onun hayatının en önemli meşgalelerinden. Hiç unutmam Deredamlı adı verilen muhitte bulunan tarlada bir yanı dereye bakan bir evlek bahçenin kenarında dikilen meyvelerden biriydi

Bursa şeftalisi. Aşılana yaban armutları, bademler hiç sulanmazdı fakat bu meyveler bahçedeki sebzelerle birlikte mutlaka sulanırdı. Aksi takdirde yaprakları sararıp solmaya başlardı. O vakitler bu bahçenin bulunduğu muhit meyve, sebze cennetiydi. Dereden akan suyu, inlerden sarkan sarmaşıkları, çınar ağaçları, servileri ve söğütleri ile harikulade bir yerdi. Bahsettiğim şeftalinin adı gerçekten böylemiydi yoksa babamlar mı onu öyle biliyordu hiç araştırmadım doğrusu. Bu bahçe çok büyük bir yer değildi. Çok yüksek miktarda üretim yapılmazdı, yetiştirilenler tadımlık ve en fazla konu komşuya ikram edecek kadardı ancak. Bahsettiğim yıllarda hemen herkesin uzak yakın böyle bir bahçesi olurdu köylerde. Hafızam beni yanıltmıyorsa babam Bursa şeftalisinden bir kök dikmişti. O dönem köyde yaşayanlar için pazardan alınan bu fideler pahalı sayılırdı. Bundan dolayı el yordamıyla öğrenilen aşı ziraatla uğraşanlar arasında yaygınlık kazanmıştı. Ziraatın yeni tekniklerle nasıl yapılacağını öğrenmek için doksanlı yılların sonunu beklemek gerekecekti köyde. Sonradan kapama armut bahçesinde İtalyan bir ailenin gözetiminde melezleme usulüyle elde edilen “Deveci Armudu” olarak bilinen İtalyan armutlarının Türkiye’deki diğer illere Bursa’dan yayıldığını da öğrenecektim. İlkokul yıllarımda adını duyduğum şehir adları arasında da yer almadı Bursa. Türkiye’nin fiziki ve siyasi haritasında komşu köyle aynı adı taşıyan başka bir yerin bulunduğu Nevşehir dikkatimizi çekerti de Bursa hiç dikkatimizi çekmezdi nedense. İzmir, Aydın, Afyon, Isparta, Muğla, Burdur ve Antalya adını en çok duyduğumuz şehirlerdi. Bu şehirlerden birine gidip gelenler olurdu muhakkak. Birkaçında akrabalarımız ve köylülerimiz yaşırdı. Diyeceğim şu ki çocukluk yıllarımda Bursa’dan pek bir izlenim yok ne tarihi açıdan ne kültürel açıdan hafızamda. Oysa babam işi gereği sık sık destere yenilerdi ama muhtemelen haberdar olmadığından yüzyılların getirdiği şöhrete sahip Bursa desteresinden hiç bahsetmezdi.

Öte yandan sonraki yıllarda öğrendiklerimden hareketle Bursa’yı başka şehirlerle karşılaştırma gereği duymadım. Doğup büyüdüğüm ve şimdi uzakta olan Denizli ile de karşılaştırmadım. Fakat tanıdıkça her iki şehri birlikte düşünmenin epey öğretici olabileceğini fark ettim. Denizli’nin tarihi çerçevesinde bir araştırma yapmıştım İmam Hatip Lisesi’nde okurken. Pek çok ayrıntı vardı. O yıllarda şehrin efsaneleri hakkında pek bilgi sahibi değildim. Çökelez Dağı eteklerinden kendini boşluğa bırakan kızı, Karahayıt’ta bulunan gelin dilek tutma taşını, Merkez Efendi’yi, ağanın yanına sığınan yoksul Ahi Sinan’ı sathi olarak hatırlarım. Bunların Bursa

üzerine anlatılanları kavrama veya benzerliklerini düşünmeme yardımcı olduğunu söylemeliyim. Müslümanların kültürel tarihi açısından da bir benzerlik ama esaslı bir farklılık da var. Bilindiği üzere bir şehirde bir tane Ulu Camii olur ve diğer camilerden büyük yapılır. Günlük vakit namazlarının eda edildiği ufak camilerde, Cuma ve bayram namazları ise hep birlikte Ulu Camii de kılınırdı. Denizli'nin Ulu Camii'nin eski hâlini Bursa Ulu Camii ile düşündüğümde Bursa'nın mimari açıdan ne kadar farklı olduğunu bir defa daha hatırlarım. Son kertede Bursa başkent olmanın ihtişamını yansıtır.

Bursa'yı Denizli ile birlikte düşündüğümde ipek işçiliğinin evrelerinden biri olan koza alımının yapıldığı Koza Han'da eskiden yaşanan izdihamı düşünmeden edemem. Denizli'nin Antalya ile Muğla arasındaki ilçelerinden Tavas'ta 1980'li yıllarda tütün balyalarının tüccarlara tesliminde yaşanan telaşı andırır bu telaş. Gerçi koza alımındaki pazarlıkla tütün alımındaki pazarlık birbirinden oldukça farklıdır. Koza alınırken yapılan pazarlık tütünde yapılmaz mesela. Kozanın parası hemen ertesi gün ödenirken tütünün parasının ödenmesi aylar sonra yapılırdı. Fakat köylülerin parayı alınca soluğu çarşıda pazarda almaları ise birbirine benzer. Kimi parayı altına yatırır, kimi düğün hazırlığı yapar ama mutlaka bir canlanma olurdu insanlarda ve çarşı pazarda.

**

1990'lı yılların başından bu yana Bursa'ya birkaç defa yolum düştü. Yolum düştü, demem bile aslında bu şehri tanıma sürecimin tesadüfle ilişkisini dolayısıyla kara sevdalı olmayışını akla getirir. Gerçi tesadüflerin ötesinde şehre ruhen bağlı olup, onu tanıyabilmek için her fırsatı değerlendiren hünerliler de vardır muhakkak. Kaldı ki onlar için Bursa'da kalınan günlerden ibarettir ömrü hayatta yaşanan günler. En ufak ayrıntıyı atlamayan bu detay mütehasıslarının aynı zamanda her ayrılıştaki elem bulaşığı bir Bursa tahassürüne kapıldıkları inkâr olunamaz. Zira böyleleri öteden beri Bursa'yı belki başkentliğini İstanbul'a kaptırmış olmanın doğurduğu "kıskançlık" hissiyatının da tesiriyle şehirlerini İstanbul'la birlikte düşünmekten pek hoşnutturlar. Bursa'yı tasavvur ederken sürülen sefayı anlamak için Nazik Abdullah Efendi'nin şu beytini hatırlamanın tam sırasıdır:

"Gerçi dersiz dehr içinde yoktur İstanbulumuz,

Dursun İstanbulunuz Bursa bizim makbûlümüz."

Öğrencilik yıllarıma rastlayan ve ani bir kararın ardından başlayan yolculuklarım daha önemliydi şehirle hemhal olmayı sağlamasından dolayı. Ne var ki, değişik ve birbirinden farklı boyutları olan bu yolculuklarımda notlar almak yahut defterlerden taşan günlükler tutmak aklıma gelmedi bir türlü. Bursa hakkında ancak İstanbul dönüşünde farkına vardığım bir şeyi daha kaydetmeliyim. Denizlide ikamet edenler olarakolumuz önce İstanbul'a ardından Bursa'ya düşmüştü. Şurası kesin; Bursa, Denizli'den gelmiş biri için son derece tarihi bir şehir. Denizli'nin tarihi bir boyutu var elbet. Pamukkale yahut Hierapolis, Akhan, Kale gibi yerlerde de var tarihi yapılar fakat bunlar günümüz için pek ihtişamlı yapılar değil. O yüzden tarihi bir şehir dedim. Daha doğrusu İslâmî görünümleri önde olan bir şehirdir. Bunu özellikle zikretme gereği duydum, zira okuduğum, duyduğum Bursa anlatılarının geneli tarihle ilintili. Fakat bundan biraz uzaklaştığımızda şehrin modern zamanlarda sadece bununla anılmadığının farkına varmak mümkün olabilecektir. Bursa, tarihi kadar kültürü, tabiat güzellikleri ve şifalı suları ile de meşhur bir şehirdir zaten. Vedat Nedim Tör'e kulak verebiliriz mesela. 1940 yılında *İktisadi Yürüyüş* dergisinde neşredilen yazısında şunları söyleyecektir Tör:

“Bursa. Kaplıcaları dolayısıyla bir su şehri, tabii güzellikleri bakımından ideal bir sayfiye şehri, Uludağ dolayısı ile bir iklim tedavi istasyonu ve Dağ sporları mıntıkasıdır.”

Osmanlılar devrinde Keşiş Dağı olarak anılan Uludağ'ın Cumhuriyet devrinde otelleri, kayak tesisleri ve teleferiği ile anılmaya başladığını gösterir bu satırlar bir yönüyle. TRT'nin siyah beyaz günlerinde Cumartesi akşamları yayımlanan Yeşilçam filmlerinin uğradığı Bursa da var. Şehrin güneyindeki bu mekânda dağcılık ve kayak sporlarıyla sınırlı sahneler, çocukluğumun karlar ülkesini hatırlayınca kurmaca anlatılarda karşıma sıklıkla çıkan Uludağ güzellikleri pek cazip gelmedi bana. Yakınıımızdaki Bozdağ'la onlarca uzaktaki Sandraz yahut Çiçekbaba dağlarının beyaz muhteşemliği, siyah beyaz ekranın beyazlığından her zaman daha tesirliydi. Gene bir kısmı kükürtlü diğer kısmı çelikli su ihtiva eden Çekirge semti ve civarında bulunan kaplıcalarını da duymazdık, duymuş olsaydık bile Karahayıt vardı yakınıımızda.

İtiraf etmeliyim ki o yıllarda şehrin anlatısını kuran esatir-i evvelinle dokunmuş sağlam omurgalı anlatımlardan haberdar değildim henüz. Çoğu zaman insanın muhayyel Bursa'ya dair söyleyeceği şeyler sıralamasında esatire sarılı hurafeler öne çıkar. Efsaneye göre melekler şehirlere güzellikler

dağıtırken, Bursa semalarında, sepetindeki bazı güzellikleri Bursa'ya atacak olan meleğin kanatları Keşiş Dağı'na(Olympos Mysios) yahut 1925 sonrasındaki adıyla Uludağ'a çarpar ve sepetteki tüm güzellikler Bursa'ya düşer. Eski yeni bütün Bursalıların hafızasında bu anlatılar önemli bir yekûn tutar. Bursa'nın yirmi üç günlük mağlup hükümdarı Cem Sultan'ın, halk kültüründe menkıbe edebiyatının önemini kavrayışının hâsılası olan Ebu'l-Hayr-ı Rûmî'nin Saltukname'de anlattığı "Bursa tılsımı" şehir anlatısının kuruluşu açısından kayda değerdir. Emir Sultan, Şerbetçi Ahmet Efendi, Somuncu Baba anlatısı mesela öteden beri Bursa'yla ilgili anlatılarda mutlaka karşımıza çıkan menkıbelerin kahramanlarındandır. 2011 yılında Bursa Tayyare Kültür Merkezi'nde Mehmet Akif Ersoy'un anısına "Bülbülün Zümrüt Tahtında Edebiyat" üst başlığıyla "Şehir, Şiir ve İnşa" temasıyla düzenlenen 14. Bursa Edebiyat Günlerinde yapılan konuşmalardan birkaçı bunun yakın tarihli örnekleri olarak anılabilir.

Gerçekten veli kültürünün egemen olduğu emsalsiz şehirlerden biridir Bursa. Sözgelimi, çalışma hayatına yeni bir soluk getirmeyi düşünen Bursa esnafının 1924 senesinin 18 Aralık gecesi Bursa Türk Ocağı'nda yaptıkları üç günlük toplantıyı, *Meslek* gazetesi için kaleme alan muhabir Hacı Dervişoğlu esnafın imzaladığı beş maddelik ahitname karşısında duyduğu hissiyatını şu cümlelerle dile getirecektir:

"Ben bu ahitnameyi gördüğüm zaman eski zamanda bilmem hangi velinin ahitnamesidir diye elden ele gezen bir kâğıt parçasından hissettiğim heyecanın yüz katından fazlasını duydum. Ağladım. Ya Rabbi sen bu hakikati münevverlerin kalbine sok diye dua ettim."

Elbette bu kültün sunduğu ilhamlar sadece bunlarla sınırlı değil. Bursa'nın pek pitoresk haline hayranlıkla yetinmeyip bunların suluboya resimlerini çizen Süheyl Ünver *Bursa Defterleri*'ne 30 Temmuz 1955'te şunları yazacaktır:

"Dolaşmadığımız otel kalmadı. Yer yok yok. Bizi civarında misafir edecek Birinci Murad'ın türbesi önünde hörmetle durdum. Sen en büyük velisin, bizi, Allah'ın lütfiyle senin himmet ve gayretin hâlâ yaşıyorsun."

**

Sanatla zanaat kelimelerinin neredeyse aynı anlamda kullanıldığı yıllarda devrin tek adamlarından ilki Bursa'da, her şeye ait fabrikaların çoğalmasını temenni ederken "hiç olmazsa türbelerin adedine yaklaşsın"

diyecektir. Belki bu nutkun yönlendirmesiyle, zamanla Bursa'nın yeşil ovası kaybolacaktır. Çocukluk yıllarının cennetinin yemyeşil Bursa'sını, ufak bahçeli evlerini, o bahçelerdeki dutları ve incirleri hayal edenlerin mersiyesi her geçen yıl daha da kasvetli bir hale bürünecektir. Elbette haklı tarafları yok değil bu özlemin. Sonuçta yaz aylarında çamurun, batağın olduğu yerleri seven mandalara, değil yemyeşil Bursa ovasında rüyalarda bile rastlanmıyor artık.

Keza şehir İkinci Dünya Savaşı sonrasında sakin, dingin bir emekli şehir olma havasını Balkanlardan, köylerden ve başka şehirlerden gelen göçler sayesinde yitirecektir. Şehre geliş gidişlerimde Metin Önal Mengüşoğlu'ndan birkaç defa Bursa'nın yerlisini yitirerek kendine yabancılaştığı mealinde sözler işittiğimi hatırlıyorum. Öte yandan Bursalıların atılımcı, gelenlerin onlardan daha atılımcı olduğunu söyleyenleri de okudum. Bunları okuduğumda aklıma hep Osmanlı İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesini gündeme getiren Cem Sultan gelir. Sonraki yıllarda tahtgâh-ı kadim olarak anılacak olan şehrin asliyeti muhafazayı öne çıkaran tarafının mağlup oluşunun ufak bir göstergesidir andığım tasvir. Yirminci yüzyıldaki savaşlar İstanbul'u tehlikeye düşürdüğünden şehrin insan unsuru her geçen yıl değişecek ve farklılaşacaktır. Bu ise yerleşik şehir kültürünü tahrip edecek ve daüssıla hissiyatını koyultacaktır. Sadece Bursa'ya has işlerden olmayan küçük çapta tezgâhlarda sürdürülen tekstil üretiminin henüz terk edilmediği 1960'lı ve 70'li yılların Bursa'sı çok nezih, herkesin birbirini tanıdığı, birbirine saygı duyduğu bir şehir olarak hatırlanır.

Bursa'ya dışarıdan nazar edenlerin önemli bir kısmında şehrin hafızası oldukça güdük bir biçimde yer alır nedense. Ulu Camii'nin sol tarafında yer alan ve evlerde buzdolaplarının olmadığı zamanlarda Bursa'ya Uludağ'dan keçelerle kar getirilip satılan Keçeciler çarşısı, Maksem'de ve Ziraat Okulu'nun karşısında kurulan su değirmenlerinden hiç bahsedilmez. Elektrikli değirmenlerden fabrikalara uzanan dönüşümden de. Bahsettiğim gibi değişik yönleri bulunmakla birlikte Bursa'yı hayal eden yazı erbabının yazılarında oldukça yoğunlaştırılmış bir biçimde esatir bahsi karşımıza çıkar. Aslında bu şehrin her yüzüyle kusursuz bir biçimde tahayyülü yanında imparatorluk eserinin takrizi şeklindeki algıdan kaynaklanır. Bahsettiğim anlatımlardanteçhizatı ve donanımı gelişkin olan birkaçı dışında çoğunun alet ve edevatları noksan gelir bana. Son kertede en iyi haliyle *Beş Şehir*'de hülasa edilen bakışın mahdumlarıdır. Müslüman aydınların Bursa'sını ortaya koymak kastıyla hazırlanan dergilere de sirayet eden bu bakışın

sınırlı da olsa 1990'larda eleştiriye tabi tutulduğunu hatırlıyorum. Şimdi yahut günümüz söz konusu olduğunda, canlı tasvirler sunmaktansa gazete haberleriyle yetinilir. Oysa Süheyl Ünver 1955 yılında dört gün kaldığı şehrin hafızasına dair ne kıymetli hediyeler bırakmıştı.

Bursa'nın pitoresk hatıralarını ortadan kaldıran 1958 Bursa yangınından sonra Luigi Piccinato, Bursa için bir plan yapar. Yangında tahrip olan bölgenin bütüncül bir şekilde yeniden canlandırılmasını hedefleyen o planın uygulanmayışına tutulan yas ve ona eşlik eden büyük üzüntü pek çok şehrin yeniden kurulduğu 1950'lerden sonraki serzenişi gündeme getirirken gene yanı başımıza gelip kuruluverir nostalji, daha birkaç yıl önce tartışılmaya başlanan konuların süreklilik arz ettiğini fark etmekle kalmayıp aynı zamanda mersiye de davetiye çıkarırız:

"O plan uygulansaydı, bence eski Bursa'yı aynen muhafaza edecektik. Yeni Bursa belki Bursa, Ankara asfaltı arasındaki dağlık yerlerde teşekkül edecekti. O plan gerçekleştirilemedi, çünkü politik unsurdan ziyade kişisel menfaatler ön plandaydı."

1950'lerden bu yana şehrin yanlış uygulamalarla dolayısıyla siyasi sebeplerle bozulduğu şeklindeki mersiye yazılarında mütemadiyen Avrupa'daki şehircilik anlayışının uygulanmayışı da bir eleştiri olarak belirir. Bu şüphesiz, *"Diyar-ı küfrü gezdim beldeler kâşâneler gördüm/ Dolaştım mülk-i İslâm'ı bütün virâneler gördüm"* diye tarif edilebilecek ümitsizlik anlatılarına karşı çıkma iddiasında olan mahfillerde bile karşımıza çıkan yaygın bir hissiyattır.

Bursa'ya ilkin lisede okurken yolum düştü. Daha evvel hiç gitmediğiniz bir şehre vardığında çok farklı işaretler dünyasının içine düştüğünüzü hatırlarsınız. Bu işaretleri anlamaya çalışırken şehirle ilgili intibalarınız da oluşup şekillenmeye başlar. Bursa'yla ilgili ilk intibalarım bir nisan ayının sonunda oluştu, her yer yemyeşil ve rengârenkti. Bu yolculukta Bursa garına uğramamıştık, şehrin cadde ve sokaklarında genellikle otobüsle dolaşıyorduk. Zamandan tasarruf bunun başlıca sebebiydi, bir gün kalıp Denizli'ye dönecektik ve ertesi gün okula gidecektik. Başımı otobüsten dışarıya, nereye çevirsem bakışım, yeşil renk tarafından kuşatılıyordu. Buizlenimlerinbana çağrıştırdıklarını fazla tekrarın sıkıcılığı pahasına söylemeliyim; şehre dair yaygınlık kazanan yeşil renk odaklı kanaat boşuna oluşmamış. Şimdi o ilk anı hatırlamaya çalıştığımda fark ediyorum ki; benim için bu tanışıklık hali üzerine düşünmek sonrakiler için önemli bir başlangıç

olmuş. Görme ve görülme mekânı olarak şehrin sokaklarının imgesini kaydetmek için pek fazla bir şey kalmadı bu ilk seyahatimden. Öyleyse neredeyse otobüsle sınırlı kalan bu geziden hatırladıklarımı anlatayım. Arkadaşlarımla Yeşil Türbe'ye gitmiştik, Tophane'de çektiğimiz askerlik fotoğrafını çağrıştıran toplu fotoğraf aklımda kalmıştı bir de. Ne var ki, lise yıllarında fotoğrafın haram olduğunu anlatan arkadaşlarımın telkinlerinin etkisiyle o fotoğrafların yerinde yeller esiyor şimdi. Birkaç yıl sonra bana bunu söyleyen arkadaşlarımın fotoğraf albümlerini gördüğümde içimde kopan fırtınayı anlatmaya ise kelimeler yetmiyor. Ulu Camii, hanlar, türbeler gibi mekânlar Uludağ'dan, yaylalardan, köylerden ve vadilerden her daim bir adım öndeydi benim hatırlama sürecimde. Doğrusu Bursa'daki tarihi mekânları gezerken neler konuştuğumuzu hatırlamıyorum. Hatırladığım tek şey Ulu Camii içindeki lambaların takıldığı geometrik metaller hakkında üniversitedeki akademisyen bir hocanın anlattıklarıydı. Ne olduğunu anlatmadan şu kadarını söyleyeyim: Doksanlı yıllarda bu tür anlatılara çok itibar edilirdi. Gerçi şimdi itibar edilmiyor mu sorusu da aklımıza takılabilir.

İlk bakışın zihnime yansıttığı şehri konuşmak aslında düzyazı ve şiirde karşımıza çıkan Bursa'yı konuşmak gibi gelir bana. İlk değil belki ikincisi şehirden ziyade şehirdeki insanı arama, tanıma ve muhabbet çabasına için şöyle bir uğrayıvermekten ibaretti. Şehrin anlatı düzenini bozup karıştıran tabir caizse *şehrâşub* tarzının yaygınlaşmadığı zamanlardaydık o vakitler ya da ben öyle sanmıştım. Üniversitede okurken, 1996 yılında Metin Önal Mengüşoğlu ile tanışmak maksadıyla Bursa'ya doğru yola çıkmıştım. Uludağ Üniversitesi'nde okuyan arkadaşımın birlikte Cumhuriyet Caddesi'ndeki ipelikçi dükkânına gitmiştik. Selamlaştık tanıştık. Metin abinin masasının üzerinde *Yeni Şafak*, Muhammed Esed'in yeni tercüme edilen *Kur'an Mesajı* meal tefsiri bir de Şah Veliyyulah Dihlevî'nin *Hüccetullahi'l-Baliğa* adlı eseri vardı. Müşteriler olduğu için fazla kalamadık. Ondan Mehmed Said Hatiboğlu hocanın Gaybi Hadisler konulu doktora tezinin fotokopisini istedik. Daha sonra gelip alabileceğimizi söyledi Mengüşoğlu. Galiba iki gün sonraydı arkadaşımın birlikte gittik doktora tezini almaya. Bize aynı zamanda 1980'lerin sonunda çıkardığı *Kelime* dergisinin birkaç sayısını hediye etmişti doktora tezinin fotokopisiyle birlikte. Sonraki yıllarda Bursa'dan söz etmek benim için öncelikle Metin abiden söz etmektir artık. Bundan epey sonra onun sanat hayatını konuşmak için tertiplenen bir program vesilesiyle de gittim Bursa'ya. Âdem Turan, Mustafa Kara, M. Ragıp Karcı da vardı programda. Cahit Koyak'ın Metin abiye ithaf ettiği

şii Mustafa Muharrem okumuştı. Mustafa Kara hoca Metin abiye hem plaket vermiş hem de ferisilere ve mistiklere inat ona duyduğu muhabbeti anlatmıştı. Akşam Ragıp Karcı saziyla sözüyle sohbet ortamını renklendirmişti.

İki binli yıllarda şehir, mekân ve imar konuları tıpkı 1950 sonrasında olduğu gibi daha çok konuşulup tartışılmaya başlandı. Şehrin pitoresk tarafının iyiden iyiye bozulduğunun neredeyse herkes tarafından tekrar edildiği bu yıllarda mürtefi binalar sanki inadına denilecek şekilde bolca yapıldı. Artık şairin *"Bursa'sın amma ki seni vasfetmek mümkün değil"* dediği tabii güzellikleriyle meşhur Bursa'dan oldukça uzak olunduğu bir vakia. Dünyada huzursuz olup Bursa'da huzur aramaya imkân yok. Ne ki, şehri tasvir eden suluboya resimlerin yer aldığı sanat değeri yüksek *Bursa Defterleri*'ndeki insansız mekânların Bursa'sı da yok karşımızda. İnsanları güzellikleriyle *mey-perest* eden şehir anlatılarından ziyade dayanılmaz keder yayan mersiye yakın anlatımlar gittikçe yaygınlaşıyor. Bir hayalin bitişini dile getiren bu metinler nasıl ele alınırsa alınsın insanın içini sızlatır. Yaşanan durumun vahametini anlatır fakat kabul etmek istemez bu katı gerçekliği. Gidenin geri gelmeyeceğini bilmesine bilir ama burada bile sûret kişverini(görünen şehri) aşan ondan taşan bir başkalığa geçit arama durumu da vardır aslında.

**

Bursa'ya son gidişim Mudanya üzerinden merhum A.Vahap Akbaş'la birlikte olmuştu. Son yirmi beş yılı düşündüğümde şehre hep sonbaharla ilkbahar arasında gidip gelişimde bugüne kadar herhangi bir değişiklik olmadığını fark ettim. Akbaş'la sisli ve yağmurlu bir sonbahar gününde sohbet ederek gitmiştik Bursa'ya. Edebiyat ve düşünce dünyasından söz açılınca mutlaka hatıraların şavkı da vurur ya kelimelere öyle bir sohbet oldu bu yolculuk. Şehir o vakitler Süheyl Ünver'in suluboya resimlerinde karşımıza çıkan sonbahar renkleriyle süslenmişti. Arabada giderken son şiiirlerinden birinden bölümler okumuştı Akbaş. Şiiiri unutmamamın sebebi şiiirde kiraz ağacından söz edilmesiydi. Şairin bitki bilgisi denildiğinde aklıma kiraz ve vişne ağaçlarının yapraklarından söz eden bir başka şair gelir. Akbaş daha sonra bir dergide yayımladı bu şiiirini. Vefatının üzerinden birkaç gün geçince *İnşirah* kitabına baktım. Şiiirin adının "Hasta" olduğunu öğrenince türlü düşüncelere daldım. İç boş masal mecazına başvurarak hatırlıyor şair, bu şiiirinde dünyayı. Yazının başından beri bahsettiğimiz duruma uygun düşen iki dizesini aktarmak istiyorum:

“Acı ilaç tadında, artık bütün şarkılar

Söyleşmeler de tatsız tuzsuz, yemekler gibi.”

Susan Sontag, “Çin’e Bir Gezi Tasarısı” öyküsünde ana yönleredir. Doğu, Batı, kuzey, güney ve merkezdir bu yönler. Ardından bunların her birini, duygusal denklikler katar; doğuya kızgınlık, güneye neşe, batıya yas, kuzeye korku merkeze ise sempati düşer. Esasında buradaki merkezilik uçlarda olmanın karşıtıdır. Kendi bilincinin, tecrübesinin uçlarında yaşamak istemez çoğumuz. Hem ayrıca “Dünyanın her iki yanı da uçurumdur kendinizi dengede tutunuz” demiş John Calvin. Bursa bir bakıma kültürel coğrafyadır, hatta başkentlikten düşürülmüş bir başkenttir. Fakat zor zamanlarda ana kara olarak başkentliğini üstlenmiştir. Bir yanda menkıbeler, Evliya Çelebi, Ahmet Hamdi Tanpınar hattından oluşan hayali bir Bursa var. Ama bugünün Bursa’sıyla çok ilgisi yok; fakat çoğu kimse için önemli olan da kafalardaki o hayali Bursa. Bunun artık geçmişte kaldığını bilmekle beraber, tarihsel önem taşıyan olaylara ev sahipliği yapan muhteşem hayalin içinde olmanın ve o dili duymanın paha biçilmez bir rahatlık sağladığı da yadsınamaz. Yazarların çoğunun bu anlatılara sadakatle bağlı olduğunu hissediyorum. Belki “orada olmak” yazarlığın getirdiği ayrıcalıklardan biri ve bu tür farklı özelemleri dile getirmeleri yazarların bugünü yerme haklarını kullanmalarıyla ilintili.

Bursa’dakilerin yılın on iki ayı orada yaşamaları ile kültürel olarak yapay bir yaşam inşa edenlerin dünyası büyük ölçüde farklıdır. Bursa’yı yazısında ağırlayanların durumu ile hayat ilişkisi bana, Bursa’da yayımlanan ve siyasî tercihleri birbirinin zıttı olan iki gazeteyi düşündürür. Bursa yerel gazetelerinden 10 Temmuz 1944’te yayın hayatına başlayan *Ant* ile adı Mayıs 1946’dan itibaren *Doğru* 1 Ocak 1950’den sonra ise *Hâkimiyet* olacak olan iki gazetenin konumunu “Bursa’nın gözü kulağı, dili” [*Yeni*]*Ant*’ın başyazarlığını yapan Derviş Sami Taştan şöyle özetler:

“Karşılıklı iki muhalif olarak çok iyi atışıyorduk. Ama yüz yüze geldiğimizde çok iyi dost, iyi arkadaşlık. Sosyal ortamlarda daima görüşürdük meşeri çerçeve içinde.”

O yüzden yazı havasının dışında şehirle yüz yüze gelmeye gayret etmek galiba nostalji ve mersiye havasını biraz da olsa dağıtacaktır. Aynı anda iki yerde yaşamının hoşla gittiğini düşünebiliriz Bursa anlatıları, izlenimleri üzerinden. Nostalji ve mersiye konusunda “İsraftan kaçınma öncelikli emelimizdir” şeklinde tek maddelik bir ahitname yapılsa da başta münevverler olmak üzere herkes bunu imzalasa keşke!

Salihâ Malthun

BURSA'DA SİLİK 'HALK-I CEDÎD' FOTOĞRAFLARI

Hisar...

Bu, kendi masalıyla sermest semt, Nim Sofyan bir ikinci vakti beni çağırıyor derinliklerine... Bütün rüyaların ortak zamanı sanki şehrin tam orta yerine, Tophane sırtlarında her vakit tüten saat kulesinde toplanmış...

Bithynia zamanında yaşayan bir arrâf nasıl bin senelik bir esrarı kurcalamışsa, ufukları koklayan ervah da öylece mührünü vurmuş her bir taşına.

"Git bu mevsimde, gurup vakti, Cihangir'den bak!"

Bir zaman kendini karşındaki rü'yana bırak"

Yahya Kemâl'in bu çok sevdiğim teklifini vakit buldukça Tophane Çay Bahçesi'nde oturup Bursa'yı seyrederek kabul ederim. O'nun güneşi arkasına alarak hayalimizde oynattığı bu perdeyi ben de Tanpınar ve Sâmiha Anne'nin "Boğaziçi'nde Tarih'ini arkama alarak seyrederim...

Bursa ovası dilsiz bir nehir gibi akıyor önümde... Ulu Cami'nin mermer hafızasında ikâmet eden gölgeler birazdan uyanacaklar. Zira her ikinci "Beşinci Makâm'da" buluşan ervah, şehre akmak üzredir.

Ulu Cami'yi ve uzaklarda bir yakut gibi parlayan Yeşil Türbe'yi izlerken bir taraftan da Tanpınar'ı düşünüyorum. Tanpınar, ilk baskıları bulunduğu yerde yapılmadığı için bir türlü "Beş Şehir'in" itfafını hocası Yahya Kemâl'e yapamamış. Neyse ki, sonraki baskılarda bu çok arzu ettiği isteği gerçekleştirmiş.

Buna rağmen, Tanpınar'ın hocasının gölgesinde silikleşmesinden mustarip bir portre çizen edebiyat tarihçilerine katılmıyorum. Bunu Sâmiha

Anne'nin "Halk-ı Cedid" yazısını okuduktan sonra daha iyi anladım. Belki onların bu hususta bir yığın akademik tezi vardır. Fakat bunların hiç biriyle ilgilenmek istemiyorum.

Zira onlara kulak verirsem, kendim de şu an silinmiş gibi duran bu zaman sarmalından şehre bakınca, Kartacalı Hannibal'dan, babasını "Şol Gümüşlü Kümbet"e defneden Orhan Gazi'ye kadar, binlerce eski cesedin mütemadiyen fecre doğru aktığını asla sezemem. Oysa önüme bu "ikinci zamânı" açan Tanpınar'dan başkası değildi.

Yahya Kemâl;

"Bir ziyaretçi derin zevk alarak manzaradan

Unutur semtine yollanmayı artık buradan

Nice yıl, cedlerimiz kökleşerek bir yerde

Mânevi varlığının resmini çizmiş havaya

Ki bugün karşılaşan benzetiyor rü'ya'ya

Kopmuşuz bizler o öz varlık olan manzaradan"

diyerek kalplere soy desenler çizen bu diri zaman tünelinden Tanpınar'ın da geçmiş olmasını.... Ve dahî Bursa taşlarına sinen bu manzaraları kendi muayyen zamanları içerisinde ve hülyalarına dalarak kelime iksirine dökmesini bir şairin kendi üslubunu beyan etmek noktasında bir acziyetmiş gibi asla addetmemeliyiz! Zîra bu; Sâmiha Anne'nin de kitabında belirttiği gibi bir "halk-ı cedîd" ruhunun aksedişinden başka nedir ki?

Kaldı ki Tanpınar, hocası Yahya Kemal olmasa dahî, ışık ve ruh mimarlarının bizzat tespit ettiği kaleminin ebede kadar akacağı hakikatini kim inkâr edebilir? Tanpınar, kendi kaderi içerisinde derin bir susuşun ve sükût mahzenlerinin adamıdır. O, Bursa'yı gezerken eski zaman aynalarının kendisini ne vakit çağıracağını bilmeden savrulan bir hüznün avcısıdır aynı zamanda. Hüznün avcısıdır; çünkü taşlara, ahşaba, çinilere ve mermerlere sinmiş hafızanın mirasçısı bir gönle, idrake ve mirâsa sahip bir kalemidir.

Bunu yaparken kimseden ciddi bir beklentisi yoktur. Biraz kadirşinaslık ve vefadan başka... Çünkü aslında o, ne bu "zamanın içindedir, ne de dışında... Yekpare bir ân'ın parçalanmaz akışında" mütemadiyen yüzmektedir.

Billur bir tarih seyri üzerinde, gezdiği bütün sokaklar, türbeler ve camilerde genzini yakan nisyan küfünü ciğerlerine kadar çekmiş bir sanatkârı anlamak için onun gözlerine ve gönlüne bir nebze sâhib olmak gerek...

Oturduğum yerden şehrin üzerine açılan bu gizli neftî yolu geçmek istemiyorum. Bu sebeple kalkıyorum.

Âşıklar Parkı da denilen bu mekân sinesinde Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gâzi ve Orhan Gâzi'yi saklıyor. İnsanlar zaman ırmakları önünde mütemadiyen sefer eylerken, türbeler şehri hiç terk etmiyor. Ne vakit Bursa sokaklarında gezsem şehrin teninde ürperen gölgelerin peşimi bırakmadığını hissederim.

Saat Kulesi'nin önünde duran, omuzları sönük, ince uzun adam dikkatimi çekiyor. Şehre âşık bencileyin bir dîvane olsa gerek. Parmaklarını şakağına koymuş kuleyi inceliyor. Sultan Abdülaziz zamanında bir yangın kulesi olarak kullanılan bu yapı kesme taştan inşâ edilmiş. Kanatları yanmış bir melek gibi türbeleri bekleyen bu kule narin, yorgun ve buruk nedense.

Şehrin görünmeyen ışık ve ruh mimarlarının Tanpınar'ın ruh dokusunu ilmek ilmek ördüğü bir vakıa... Ne ki, o da istidadını ebediliğin örsünde kendisine üslup ve şekil veren bu ustaların eline vermiş. Âyine-i pür-tab-ı mücellâda nihan" olanların elbette her tecessüm etmiş şahsiyette vücud bulduğu bir vakıadır...

Şehrin surları hüzünlü ve buruk çehresiyle her sabah şehri kollarıyla sarmalasa da, Sâmiha Anne'nin de ifade ettiği gibi bu solgun ve kaybolmuş tarih bütün kareleri ile daha yeni bir terkîbin inşâsı için yeniden torunlarını beklemekte...

Zîra; günümüzü ve geleceğimizi inşâ etmede "mâzi" mizden daha kıymetli bir şeyimiz mi var elimizde?

Şehrin dört bir yanında tekkeler inşâ etmiş Yesevi Dervişleri büsbütün kaybolmuş değiller. Tozlu aynalardan her daim şairlerin gönlüne mısra damlatan Lâmi Çelebi hangi âşığını Bursa'dan göndermekte? Kalbini fecre tutmuş şehrin Sedefkârı, Nakkâşî ve Çini Ustası gönlünü her dem mâzi ile sırlamakta...

Geçmişin tasavvufi, ilmi, felsefi, tarihî, içtimai ve ruhi hangi hâli tamamen kayıptır da biz bu kadar şaşkın ve mustarip görünüyoruz?

Ken'an Rifâi Hazretleri'nin tekkelerin kapatılması karşısında gösterdiği

metanetin ve Hakk'a teslimiyetin altında, esasında bütün kaderlerin üstündeki kaderleri işaret eden bir idrak vardır. Elbette Allah'tan gelen takdiri kul rıza ile karşılayacaktır.

Rifâi Hazretleri'nin işaret ettiği bu idrâki Sâmiha Anne sohbetiyle yetiştirdiği evlâtlarının gönlüne ve kitapları ile de biz gelecek neslin idrakine âdeta nakşediyor;

“Ancak biz... diyor... Bu halâvetli ve çekici zevkin büyüüne tutulup içine dalmadan, kenarından geçip yolumuza devam edelim. Zîra bir kere dış dünyadan iç âleme geçecek olursak, bir daha geri dönmemiz, o sıcak âlemin hazlarından kopup, tekrar yeryüzü gerçeklerine avdet etmemiz müşkül olur.”

Şimdi anlıyorum Yahya Kemâl'in o kadar rüyadan sonra bizi niçin iç aydınlığına dalmış en sahih aynalara teslim ettiğini...

Yoksa içli bir nefes gibi her ân kendi kıyılarından uzaklaştığını hissederek yaşamak öldürebilir âşıkları.

Bu sebepten olacak Sâmiha Anne kaderimizin önümüze çıkardığı bu ummanda boğulmamamız için bizi kurtaracak limanları bir bir fark ettirmekte ve bir deniz fenerinin aynasında her ân tebessüm etmektedir.

Dehrin iki ucu gibi birbirine tutunmuş mâzi ve âtinin ortasında süzülen âşktır sözleri;

“Eski ve eskilik damgası taşıyan her şey ölmeye mahkûmdur. Ya ölmüş, ya da ölecektir. Ölenin de dirilemeyeceğine göre, bu dağılıp çürüyen bünyeyi bir yeni kalıbın içine dökmek, bir yeni nizamla yeni baştan inşa etmek gerek. Tıpkı durmaksızın kendi kendini yenileyen tabiat gibi, bir yeniden doğuşu beklemek ve hazırlamak lâzım.”

Belki de ben de artık Neşât'ın sırrolduğu aynalardan dönüp gelmeliyim şehre...

Soy libaslar içinde yeniden dirilmeliyim...

Akşam oluyor...

Bulutlar gözlerim gibi ıslak ve Tebrizli ustaların teni gibi dağılmış lahor mavisi renginde akıyor boşluğa...

Saltanat Kapı önündeyim...

Artık yürüyebilirim şehre...

Şaban Akbaba

MEKÂNLARIN İZİNDE: BURSA BURSA İÇİNDE

“Su” ayetiyle başlar Bursa Suresi

su gibi akar zamana koşut...”⁶

“Ayazma Fısıltıları”ndan çıktım yola. Mudanya’nın uzak sahillerindeki “Kutsalsu” diyarından. Son altı yıldır oradaki barakamda sürdürüyorum yazı çalışmalarımı. Bir başka esin kaynağımdır Kutsalsu. Yaz bitti, bir süreliğine Bursa’ya döneceğim. “Mekânların Diliyle Bursa”yı anlamaya ve anlatmaya... Ta da buradan başlıyorum; biraz da beni anlayan ve anlatan “Yazın (Edebiyat) Harmanı”mdan... *Sihirli Pınar, Eşref’in Böceği, Bağdatlı Maymun, Afacan Maymun* adlı çocuk kitaplarım, *Deri’n* adlı romanım, *Deli Cin Diyor ki* adlı öykü kitabım ve *Çinikitap Dergisi*’nde aynı adla yayımladığım yazılarım, bu sahillerinin ürünüdür. Çinikitap’ın 19. sayısındaki “*Ayazma; Bursa’daki Son Yazın (Edebiyat) Harmanım*” başlıklı yazımda şöyle betimlemiğim büyüleyici esin mekânımı:

Kentin, şimdilik bana yetişemediği, Marmara Denizi’nin sürekli serinlik üflediği, dalgalarla oynaşan bir deniz kıyısı. Kuzeyi; kimi zaman masmavi, kırıksız bir çarşaf, kimi zaman lacivert ve gizemli bir uzay atmosferi, kimi zaman ekşi suratlı bir cadaloz gibi görünen, kimi zaman da ıslıl ıslıl gülümseyen Marmara Denizi’yle; güneyi Ayazma(Kutsalsu) köyünün üzerine oturduğu, zeytin bahçelerinin, ayçiçeği tarlalarının, soğan tarhlarının, taflanların, meşe, çam ve ıhlamur ağaçlarının süslediği yaz, kış yeşil ve rengârenk duran tepelerle çevrili...

İki seçeneğim var. Ya, Şükrü Bilgiç’in “Öykü Tepesi”nin de bulunduğu Tirilye (Üçpapaz ya da Kırmızıbalık) üzerinden Mudanya Bursa yolunu

6 Şaban Akbaba’nın (Osmangazi Bel. Yay.,2003 “ A.H. Tanpınar Şiiri ve 2002 Bursa Şiirleri”adlı kitapta yer alan) “Bursa Suresi” adlı şiirinden.

izleyeceğim ya da Ayazma, Çamlık, Çayönü, Hürriyet, Taşpınar köyleri geçildikten sonra ulaşılan ve Apolyont Gölü'nün de üzerinde bulunduğu İzmir-Bursa yolunu... Bu yazı serüvenimde ikinci yolu izleyeceğim.

Bursa'nın, Bursa dışında kalan yeşil doğasının içindeki büyüleyici manzaralarla bezeli bu köylerden sonra, erkekleri de çorap dokuduğu için adı, "çorapçı köy"e çıkan Yenikaraağaç köyünden geçerek, Bursa yönünde İzmir yoluna çıkıyorum. Yol, Bursa Ovası boyunca, bir sonsuzdan gelip bir sonsuza ulaşmak istercesine ip gibi uzayıp gidiyor. Çevresinde Bursa'nın gülü çiçeği, dağı bağı, tarlası tapanı... Derin düşüncelere savruluyorum. Kim bilir kaç yüz yıldır ne hikâyeler yaşanmıştır üzerinde. Yalnızca bir patika olduğu ya da öküz, at arabalarının gidebileceği genişliğe ulaştığı günlerde başka; stabilize, şose veya asfalt olduğu zamanlarda başka... Neler gelip geçmiştir üzerinden; ne insanlar, ne savdalar, ne acılar, ne sevinçler... Ne diyordu büyük ozan Ruhsati: *"Hele düşün devri Adem'den beri/ Kimler gelip geçmiş say deli gönül/..."*

Birkaç kilometre sonra Gölyazı tabelasını görüyorum. Gölyazı, tıpkı adının anlamı gibi bir yer. Gölün üzerine atılmış bir imzaya benziyor. Karadan, iki yanı sularla kuşatılmış, daracık bir köprü-yolla gölün ortasındaki köye ulaşıyorum. Bir yarımada bura. Kuş yuvası gibi. (Almanya'nın Mölln'ünü hatta Schwerin'ini anımsıyorum. Bir farkla; onlar çok bakımlı.) Çevresini saran gölün sevda dolu mitolojik öyküsü dilden dile dolaşarak bana ulaşıyor:

Denizi'nin güneyinde bulunan Odryses Çayı, Bandırma'dan denize dökülürmüş. Bugünkü Apolyont Gölü'nün olduğu yerde Apollonia Krallığı, Odryses Çayı'nın bulunduğu yerde de Melde Krallığı kuruluymuş. Melde Kralı, Apollonia kralının kızını, oğluna istemiş. Ancak kız, prensle evlenmeyi kabul etmemiş ve babasının bir tepede yaptırdığı saraya saklanmış. Onuru kırılan Melde Kralı, Odryses Çayı'nın yolunu değiştirip Apollonia kentinin bulunduğu topraklara akmasını sağlamış. Böylece Apollonia toprakları sular altında, prensesin sarayı da sularla çevrili bir adada kalmış. O adada kurulan köyün adı Gölyazı, oluşan gölün adı da Apolyont Gölü'dür. Bir de ağlayan çınarı var Gölyazı'nın. Mübadelede yurdundan ayrılmak zorunda kalan bir Rum gencin sevgilisinin çınara dönüşmesinin öyküsüdür. Kısacası kavuşamama öykülerinin yani ki hüznü aşk öykülerinin mekânıdır Gölyazı.

O gün Gölyazı Yazıevi'nin açılışı varmış. Bu rastlantıya seviniyorum.

Açılış, Nilüfer Belediyesi'nin onarıp Gölyazı Kültür Merkezi olarak hizmete sunduğu Hagios Kostantinos Kilisesi'nde yapılıyor. Açılışın onur konuğu Cevat Çapan güzel bir konuşma yapıyor. Bursa'dan ve Bursa dışından birçok şair ve yazar da orada. Kimler yok ki... *Turhan Günay, Cevat Çapan, Halil İbrahim Özcan, Müslüm Çelik, Hilmi Haşal, Şaban Akbaba, Güney Özkılınç, Pelin Yılmaz, Şafak Pala, Muharrem Sönmez, Ali İpek, Süreyya Akçay. Bir de İsveçli çocuk kitapları yazarı bayan Asa Lind.* Bayan Lind, Yazıevi'nin ilk yazar konuğu. Bir aylık yazın çalışmasını orada sürdürecektir. Bunun için her türlü yaşam olanağı sunulmuş. Tanışıyoruz. Sıcakkanlı bir insan. "Gölyazılı kadınlar bana çok iyi bakıyorlar, "diyor konuşmasında. "Hasta olmuştum, çorba getirdiler. Gösterdikleri sevgi ve saygıyla beni iyileştirdiler." Kısacası Gölyazı Yazıevi önemli bir Bursa mekânı olarak Bursa tarihinde yerini almış oldu.

Yoluma devam ediyorum. Uludağ'ın dört mevsim karlı, buzlu zirvesi selamlıyor beni. Nâzım'ın şiiri düşüyor aklıma:

"Yedi yıldır Uludağ'la göz göze bakışır dururuz

Ne o kımıldanır yerinden, ne de ben

Lâkin birbirimizi yakından tanırız

Gerçekten yaşayan her şey gibi

Kızmasını ve gülmesini bilir."

Üzerinde altmış kadar kilise, şapel v.b. Hristiyan mâbedinin bulunması nedeniyle Keşişdağı olarak da adlandırılan Uludağ'ın Zeus'a kadar uzayıp giden mitolojisiye büyüleyici: Öykü, en büyük tanrı sayılan Zeus'un diğer tanrılarla bazı toplantılarını burada yaptığına dairdir. Bu yüzden "tanrılar otağıdır" Uludağ. Kutsaldır, güzeldir, etkileyicidir, Bursa'nın en görkemli ve gözde simgelerinden biridir. Nice şaire, yazara esin kaynağı olmuştur:

İlk adı Olympos, Zeus yaylağı

son adı Uludağ, tanrılar dağı

*"gökyüzü senatosu orda toplandı"*⁷

Tazecik gelindir kış boyu beyaz

7 Homeros'un İlyada adlı destanından bir dize... Homeros'a göre Zeus'un bu toplantıyı yaptığı Olympos, Yunanistan'daki, ama başka kimi yorumculara göre de Bursa'daki Olympos'tur.

*baharda yeşilli, nazlı, zilli kız
yazın serin yaylasıdır sevdanın
sonbaharda binbir rengin yorumu:
(Bursa Suresi, ş.a.)*

Yolun sonuna geldim. Artık Bursa'ya girebilirim. Ama hangi kapısından?... Çünkü Bursa'nın Hisar Kapısı, Kaplıca Kapısı, Pınarbaşı Kapısı, Zindan Kapısı ve Yer Kapı gibi beş kapısı bulunmaktadır. Bu kapıların hepsine tarihiyle, kültürüyle büyük saygım var. Ama ben bu kente kültür kapısından girmek istiyorum. Biri, tarihsel süreç içinde oluşagelen genel-kadim kültür kapısı olmak üzere, bilinen üç kültür kapısından biri olan Buyaz kapısını seçiyorum. Oradan giriyorum. Oradan girince birçok güzel insanla, birçok değerli mekânla karşılaşıyorum. Buyaz'ın kurucularından yazar Melih Elal örneğin. İnsan güzeli bir insandı. Şair Mehmet Kaplan, Metin Güven, Bahri Çokkardeş, gazeteci, yazar Yılmaz Akkılıç, Buyaz'a gönül ve destek veren Bursa değerleriydi. Yaşayanlardan şair Nuri Demirci, Hilmi Haşal, Halide Yıldırım, İhsan Üren, Cüneyt Özkurnaz, Hüsam Kurt, Halime Yıldız, Muharrem Sönmez, Süreyya Akçay, Gülsün Işılard, şair yazar Nadir Gezer, Erdem Katırcioğlu, Güney Özkılınç, yazar Pelin Yılmaz, Nahit Kayabaşı, Şafak Pala, Nursel Aras, Kemal Selçuk, Şükrü Bilgiç, Nurhan Şahinkaya, Fehmi Enginalp, Hakan Akdoğan, Süleyman Diyaroğlu...

Yazarlar Birliği Bursa Şubesi kapısından girmiş olsaydım Bursa'ya; yine Mustafa Efe, Mustafa Muharrem, Cevat Akkanat, Metin Önal Mengüşoğlu, İhsan Deniz, Yasin Doğru, Cahit Çollak, Mustafa Başpınar gibi birçok saygın kültür, sanat insanıyla; mekân olarak da Seyyit Usul Tekkesi'yle karşılaşacaktım.

Bursa'ya Buyaz kapısından girince Nâzım Hikmet Kültürevi adlı kültür mekânı karşıladı beni en önce. Hem de kentin ta batı ucunda. Her yıl yüzlerce etkinliğin yapıldığı, onlarca şairin, yazarın, bilim ve sanat insanının ağırlandığı, kent kültürüyle canlı alışverişin gerçekleştiği bu mekân ve yine birçok Buyaz etkinliğine ev sahipliği yapmış Konak Kültürevi... Her ikisi de Bursa'nın ve benim Bursalı kimliğime ciddi katkı yapmış, Bursa'yı erdemsel düzeyde anlatan mekânlardır.

Nazım Hikmet'te Ara Güler'in "Edebiyatçı Portreleri" adlı sürekli yaşayan sergisine konuk olarak ülkemizin önemli şair ve yazarlarıyla hasbihal ettikten sonra Bursa'nın sıcak ve termal hamamlar bölgesi Çekirge'ye düştü

yolum. Tıpkı Bizans Kraliçesi şehvetli Teodora gibi dört bin kişilik koruma ordusu eşliğinde kaplıcaların birinde (Eskikaplıca'da örneğin) saatler süren bir banyo keyfi yapmak da vardı ama ne yazık ki buna zamanım yoktu. Bir an önce Karagöz Hacivat anıtını ziyaret ederek onları anmalı ve yoluma devam etmeliydim.

Karagöz ve Hacivat'la helâlleştikten sonra Pirinç Han'a, oradan da Koza Han'a yollanıyorum. Özellikle Koza Han, Buyaz bağlamında önemli bir Bursa mekânı olarak Bursa kentinin sanat belleğinde özel bir yer tutuyor. On yıldan beridir Bursa kent kültürüne nitelikli katkılar yapan Buyaz, etkinliklere Bursa dışından davet ettiği konuklarına, unutulmaz bir Bursa simgesi, önemli bir kültür ve tarih mekânı sunmak istediğinde onları Kozahan'a buyur eder. Bursa'nın tadının, Kozahan'da içilen kahveyle anımsasınlar; Bursa'yla dostlukları en az kırk yıl daha sürsün diye... Kozahan'a gelmişken Ulucami'nin Bursa'yı tümüyle etkisine alan mistik atmosferini yaşamamak büyük bir yoksunluk ve hatta yoksulluk olur, diye düşünerek, kendi tarihimdeki Ulucami'ye dönüyorum yüzümü:

"Sırada, üç yöne bakan üç kapısından da ziyaretçi kabul eden Ulucami'si vardı Bursa'nın. İçine girilip karşıdan karşıya, köşeden köşeye uzayıp giden geniş ve renkli ibadet alanına, yavaşça yükselen, yükseldikçe anlam kazanan heybetli direklerine, kubbelerinin gizemli oyuntusuna ve onları ışık oyunları ile büyüleyen vitrayın görkemli örnekleriyle süslü pencerelerine bakıldığında insana sonsuzluk duygusu veren serin ve huzurlu bir İslam kutsalı. Mistik tarihinin Bursa'ya en güzel armağanlarından biri. Karşılıklı açık duran kapı ve pencerelerden sızan hava serin bir akıntıya dönüşüp camiye bir uçtan öbür uca kat ederken, caminin ortasındaki şadırvanda şakırdayan suyun tatlı ninnisini ve tozanlarının ışık oyunlarını da beraberinde taşıyordu. Her kubbenin ortasında gökyüzünün derinlerinden gelip yeryüzünün derinlerine doğru sarkıyormuş gibi görünen büyük, görkemli, ışıklı avizeler caminin gizemini çoğaltan diğer unsurlardı. Bir de kokusu vardı Ulucami'nin... Her soluyanın beyninde özge bir iz bırakan Ulucami kokusu... Sürekli okunan Kur'an'ı Kerim'in şifresel sözleri ve onun büyüleyici etkisini artıran güzel sesli imamın hüzünlü tonlamaları da bütün bunlara eklenince insanda sonsuza kadar burada durmak, Kur'anı Kerim'i ve ona eşlik eden suyun gizemli sesini dinlemek, onlarca metre yükseklerdeki biçim biçim, renk renk vitraylardan süzülen ışığın bin bir dilden, bin bir telden oynaşmasını izlemek; insanın, evrenin büyüklüğü karşısında ne kadar küçük bir varlık olduğunun kanıtı gibi bir köşeye çekilip oturmak, kendi kendine dönmek, kendi içinde yok

olmak isteği uyanıyordu. Böylesine büyük bir etki gücüne sahip Ulucami'nin mistik havasına adım attığımız o an, Heike'nin heyecandan titremeye başladığını gördüm. Giriş kapısındaki görevlinin, başı açık bayanların başlarını örtmeleri gerektiğini söyleyerek ipekli başörtüyü eline tutuşturması üzerin heyecanı daha da arttı. Önce ne yapacağını şaşırdı. Sonra titreyen elleriyle örtüyü başına bağladı. Örtü öylesine güzel bir hava verdi ki Heike'ye, kendisini göremediği için o değil, ama bu kez ben şaşırdım. Başka bir renge bürünmüştü yüzü... Neredeyse yapma bir bebek gibi görünüyordu. O kadar çocuksu, temiz ve güzel... Bir yanıyla, Lübek'teki St.Marien Kilisesi'nde gördüğümüz İsa'nın Son Yemeği' adlı kabartma tablodan çıkmış İsa'nın Maria Magdelana adlı bayan havarisine; öte yanıyla da bizim kutsal öykülerde betimlenen meleklerle benziyordu. Onu böyle gördüm ve kendisine söyledim. Çok sevindi.”⁸

Ulucami'den sonra bütün varlığımla tarihimizin içinde buldum kendimi. Bir an için Viyana'daymışım gibi duyumsadım. Bursa'nın Hanlar Bölgesi'yle Viyana'nın kent merkezindeki tarihi yapıtları, sosyokültürel mekânları nasıl da birbirine benziyor! Bir baştan girildiğinde handan hana, saraydan saraya, medreseden medreseye, bahçeden bahçeye derken kentin en önemli mekânlarını bir çırpıda yaşıyiveriyorsunuz.

Bursa da öyle. Padişah II. Murad'ın, Muradi mahlasıyla şiirlerinin pek çoğunu kaleme aldığını düşündüğüm Hisar'daki kaleden, Balibey Hanı'na, Piriç Han'a, Ulucami külliyesine, Koza Han'a, Emir Han'a, Tuz Han'a, Fidan Han'a, Geyve Han'a, Bedesten'e, Kapan Han'a, İpek Han'a...

Oradan, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın avlusunda oturarak “Bursa'da Zaman” adlı şiirini yazdığı Orhan Bey külliyesine, Uzun Çarşı'ya, Tuz Pazarı'na, Okçular Çarşısı'na, Kayhan Çarşısı'na, Kayhan Hamamı'na, Hafsa Sultan Camisi'ne, Çengnâme adlı büyük divanın yazarı Ahmet Dai Camisi'ne, Gökdere Medresesi'ne, Kamberler'deki Sitti Hatun Camisi ve Sıbyan Mektebi'ne, Hatice İsfandiye ve Ebu İshak Camilerine, ünlü Irgandı Köprüsü'nden geçerek İncirli Hamamı'na, Yeşil Cami'ye, Yeşil Türbe'ye, Emir Sultan Külliyesi'ne, Molla Yegan Türbesi'ne Yıldırım Beyazıt külliyesine... derken koca bir kenti, yüzyıllar süren tarihiyle yüzleşerek yaşamış oldum. Böylesine yoğun bir tarihi kültürel mekânlar şeridinin, etkileyici atmosferinden, bütün bunları düşünerek geçtiğimde muhteşem bir duyguyla Bursalı olmuşluğumun gururunu ve sevincini yaşadım.

Aslında bu süreç, rahmetli babamın 1982 yılında Bursa'ya gelişiyle

başlamıştı. Orhaneli'nin Eskidanişment köyünde (sürgün edilmiş) öğretemdim. Babam beni görmeye gelmişti. Çevremizde "Halife" olarak anılan babamın benden istediği tek şey; ünlü Bursa camilerini, hanlarını ve medreselerini gezdirmemdi. Öyle yaptık. Bir hafta sonumuzu Bursa gezimize ayırdık. İki gün süren o gezimize, Osmanlı'nın kurulduğu Hisar'dan başladık. I.Murad Hüdavendigâr Külliyesi'nden, Osman ve Orhan Bey Türbelerinden, Temurtaş Külliyesi'nden devam ettik, Ulucami'de epeyce zaman geçirdikten sonra, Kozahan'da birer çay içtik, Bursa'da yapılan ilk cami olan Orhanbey Cami'sine(1339) uğradık. Sonra Yeşil, Emir Sultan, Yıldırım Beyazıt cami ve medreselerini ziyaret ettik. Her camide iki rekât namaz kıldık; ailemizin, ülkemizin ve insanlığın geleceğinin güzel olması için dua ettik.

Bu hanların, medreselerin birer atölye gibi Bursa bilim, kültür ve sanat üretiminde önemli yer tuttuğunu; örneğin Bakırcı Raşit Mehmet(13.yy.)'in, Zübdetü'l Vekayi Der Belde-i Celile-i Bursa adlı vefeytnâmesi(ölmüşler biyografisi)ni kale içindeki Lala Şahin Paşa Medresesinde, İsmail Belig'in İpekhan'da, Lamii Çelebi'nin Emirhan'da Bursa Şehrengizlerini kaleme aldıklarını rahatlıkla söyleyebilirim. Atai, Şakaik-i Numaniye adlı şüara tezkiresini (şiir antolojisini) belki de Kapanhan'da tamamladı. Süleyman Çelebi Vesilet-ün Nacat'ini hangi handa ya da medresede yazdı acaba? Ama Bursa sürgünü, tasavvufçu Niyazi Mısıri'nin, bugün de şarkı olarak dillerde dolaşan, "Bakıp Cemâl-i Yare" başlıklı ("*Bakıp cemâl-i yare çağırırım dost dost/ Dil oldu pâre pâre çağırırım dost dost.*") şiirini, Gökdere Medresesi'nde yazdığını tahmin edebilirim.

Bursa'yı yaşadıkça, algıladıkça, kavradıkça anlıyordum ki hiçbir şey öyle kolayına ya da kendiliğinden gerçekleşmiyor. Tarihiyle, tarihi boyunca yerli, yabancı sürgünlere kucak açan sosyal yapısıyla, mimari yapıtlarıyla, kültürel sanatsal birikimiyle büyük bir kültür harmanı olan Bursa; Osmanlının ilk yüz yılını Osman Bey, Hüdavendigâr Murad, Yıldırım Beyâzid, Emir Süleyman Çelebi, Sultan Mehmed Çelebi, Sultan II. Murad gibi şair Padişahların yönetiminde ve başkent olarak yaşamıştır.

En büyük yöneticisi şair olan bir ülkenin, kentin en önemli kalıtlarından biri de kültürel-sanatsal birikim olur elbet.

Nitekim, ünlü şehrengizleri (kent övgüsü)⁹, vefeytnâmeleri (ölmüşler

9 Toplam 48 şehrengiz bilinmektedir. Bunların yedi tanesi Bursa şehrengizidir. Şehrengiz-i Burûsa:Üsküplü Kılıççızade İshak Çelebi(16.yy), Şehrengiz-i Burûsa:Aşık

biyografisi)¹⁰, şuaara tezkireleri (şiiir antolojisi)¹¹, divanları, mesnevileri¹², destanları¹³ ulusal kültürümüzün temel yapıtları olarak Bursa'nın görkemli ve katmanlı kültür yapısından üremiştir.

Bütün bu nedenlerledir ki ölkemiz yazınındaki ilk öykü de 16. Yüzyılda Vahdiî tarafından Bursa'da yazılmıştır.¹⁴

Demek ki bunca edebi değeri de olan yapıtların üretildiği Bursa, bütünyle bir edebi mekân konumunda olmuştur hep. Kimileri Hisar burcunda, kimileri türbelerde, kimileri medreselerde, kimileri camilerde, hanlarda, hamamlarda; kimileri de çağdaş kültür merkezlerinde yazıya geçirmiş ya da paylaşmışlardır yaşamlarından ve estetik birikimlerinden süzdüklerini. Karacaoğlan bile Bursa'yı böyle bilmiştir:

"Şu benim mekânım şu benim yolum

Aradım yuvayı Bursa'da buldun

Güzeller çok imiş eğlendim kaldım

Kokar menevşesi gülü Bursa'nın

Yolum Yeşil Cami'ye düşünce, o muhteşem yapıtın büyüüne kapıldım. Tarihimizdeki cami mimarisinin göz kamaştıran örneklerinden biri olan Yeşil Cami'de derin bir muammayla karşılaştım. İsterseniz biraz da siz kafa yorun bu girift tarihi gerçekliğe.

"Mekânların Diliyle Bursa" deyince, Bursa'ya dil olmuş ama değeri

Çelebi(Seyyid Pir Mehmed(16.yy), Şehrengiz-i Burûsa:Kadı Çalıkzade Mehmed Mâni(16.yy), Şehrengiz-i Burûsa:Konya Kadısı Bursalı Nazuk Abdullah(17.yy), Şehrengiz-i Cilve-i Resa ve Ayine-i Habun-ı Burûsa:İsmail 5.Beliğ(18.yy), Şehrengiz-i Burûsa:İsmail Belig(ikinci şehrengizi), Şehrengiz-i Burûsa:Bursalı Halili(Sarı Halil,18.yy), Şehrengiz-i Burûsa: Lamii Çelebi(15.yy.).

10 Ravzatü'l Muflihun: Gazzizade Abdullatif (13.yy.), Hulasatü'l Vefayat: Gazizade Abdullatif, Zübdetü'l Vekayi Der Belde-i Celile-i Burûsa: Bakırcı Raşit Mehmet(13.yy.), Gülzar-ı İrfan:Mehmet Fahreddin(13.yy.), Yedigâr-ı Şemsi:Mehmed Şemseddin Efendi(14.yy.) v.d...

11 Şakaik-i Numaniye Atai(13.yy.). 20'si Bursalı olan 73 şairi kapsamaktadır.) v.d...

12 Ahmed-i Dâi: Çengnâme, Vasiyet-i Nuşirevân(mesneviler), Fasça Divan, Türkçe Divan. Süleymen Çelebi: Vesiletü'n Necât (Mevlid). Üftade Divanı, vd...

13 Battal Gazi ve Adülvahap Sancaktari destanları, Abdalan-ı Rum adı verilen gezici dervişlerin söylenceleri.

14 Hikâyet-i Hacı Abdurraif, Hikâyet-i Dendaniyye, Hikâyet-i Anabacı..... Türkçesi, "Anabacı Hikâyesi."

bilinmemiş bir mekân daha var ki onlarca yıl anılması bile günah sayılmış. Eski Bursa Cezaevi'dir o mekân. Yaşamının beşte birini bu cezaevinde geçirmek zorunda kalan Nâzım, bütün dünya dillerinde okunduğu için Bursa'mızı ve ülkemizi dünyaya anlatan, tanıtan en önemli ve ünlü şairlerini bu cezaevinde yazmıştı. Ama ne yazık ki o cezaevi, kültür merkezi ya da müze yapılacağına, yıkılmış; yerine yine cezaevine benzeyen kocaman bir beton yığını yapılmıştır. Dilerim bir gün, o cezaevinin taşları bulunup getirilir, yerine, tıpkısı yapılır ve Nâzım Hikmet Müzesi olarak dünya şairinin ziyaretine açılır. Bundan Bursa kadar ülkemiz de kazançlı çıkar.

Bursa'ya Buyaz Kültür Kapısı'ndan girmiştım. Oradan devam ederek gezimi tamamlamak istiyorum. Kurucusu olduğum Bursa Yazın ve Sanat Derneği'nin(2004) etkinlik mekânlarından söz etmiş ama yarım bırakmıştım. Buyaz'ın varlığını sürdürdüğü iki önemli mekân daha var. Bunlardan biri, Setbaşı'naki, erkekler kısmı yıkılan Nasuh Paşa Hamamı'nın kadınlar kısmındaki "Gizli Bahçe" adlı antik sosyal buluşma mekânıdır. Buyaz birkaç yıl boyunca evrakları ve defterleriyle birlikte orada yaşadı, orada önemli etkinliklere imza attı. Birçok değerli şair ve yazarı orada ağırladı.

Daha sonra da Alp Kültür Merkezi'nde... Fehmi Enginalp'in sahibi olduğu Merkez, birçok etkinliğine ev sahipliği yaptığı gibi, birçok etkinliğin giderlerini de karşıladı. Günümüzde de yaşamını sürdüren *Çinikitap* adlı dergiyi de finanse eden yine Alp Kültür Merkezi'dir. Bu demektir ki Alp Kültür Merkezi, aynı zamanda, *Çinikitap* gibi önemli bir derginin de yaşam bulduğu, Bursalı, Buyazlı şair ve yazarların uğrak yeri, birbiriyle buluştuğu çay deminde konuştuğu önemli bir yazınsal(edebi) mekândır.

Ayrıca Çağdaş Hukukçular Derneği, Tabip Odası, Ördekli Kültür Merkezi, Bursa Kitap Fuarı, Uğur Mumcu Sahnesi gibi Buyaz etkinliklerini ağırlamış başka bazı mekânları da anmadan geçmemeliyim.

Bursa'da yazının(edebiyatın), ilk kez, bağımsız bir örgüt(lülüg)e kavuşmasının da tanığı olan bu mekânlarda, Buyaz'ın Bursa dışından ağırladığı yerli/yabancı şair ve yazarlar arasında kimler yok ki... *Gökhan Cengizhan, Osman Şahin, Sunay Akin, Ataol Behramoğlu, Orhan Karaveli, Özcan Karabulut, Mustafa Balel, Aslan Kavlak, Enver Ercan, Nilay Yılmaz, Gülsüm Cengiz, Aydın Şimşek, Sadık Aslankara, Mustafa Köz, Mavisel Yener, Fatih Erdoğan, Çiğdem Sezer, Cezmi Ersöz, Engin Özmen, Enver Ercan, Memet Güler, Murat Özyaşar, Nemika Tuğcu, Özgür Soylu, Fıruzan, Özkan Mert, Şener Aksu, Tahir Şilkan, Yavuz Ekinci, Veysel Çolak, Sennur Sezer, Halil*

İbrahim Özcan, Bojidar Grozev (Bulgaristan), Dato Mağradze (Gürcistan), Niels Hav (Danimarka), Neşe Yaşın (Kuzey Kıbrıs), Durhan Hasan (Bulgaristan), İlkay Tuna, Alper Akçam, Eşref Yılmaz, Nazmi Bayrı, Roni War, Cemil Kavukçu, Fıruzan, İnci Aral, Alper Akçam, Nermin Şenol Kalyoncu, Özgen Seçkin, Tacim Çiçek, Hayri K. Yetik, Turhan Günay, Başar Başarır, Jale Sancak, Alaattin Topçu, Ahmet Günbaş, Halim Yazıcı, Aslan Bayır, Aydın Öztürk, Muzaffer Özdemir, Aydın Yavaş, Aydın Şimşek, Hasan Güteryüz...

Bursa; engin kültürü ve zengin mekânlarıyla gönlümün sultanı, ikisi Bursa'da doğan üç çocuğumun büyüdüğü, bana onlarca kitap, yüzlerce yazı yazdıran, şiirce konuşarak ruhumu okşayan; doğa güzelliği, tarihi değerleri, mistik-mitolojik birikimiyle yazınsal kimliğimi besleyen ikinci doğum yerim; bu yolculuğumun son mekânıysa, tam yirmi yıldır yaşadığım Bursa'nın Erikli Mahallesindeki (303.sokak, no 16) evimdir.

Bursa Bilim ve Sanat Merkezi, Z07 No'lu Oda, 2014.

Cihan Aktaş

İMECE USULÜNÜ HATIRLAYAN KADIN

Akrabalık ilişkilerinden ileri gelen sebeplerle Bursa'ya sayısız kez gittim geldim son on yıl içinde. Bursa yoluna düşmek için insan bahaneye bakıyor aslında, en azından kendim için söylüyorum bunu. Yeteri kadar uzak ve yakın İstanbul'a; Bursa yolculuğumun sebeplerinden biri bu. Akrabalarım, arkadaşlarım, hepsi birer önemli sebep. Bahçelere gidiyorum, ama yerli yersiz kurulmuş fabrikaların kahrını da yaşıyorum. Bazen bir program, bazen sadece bir zeytin bahçesi gezisi... Doğrusunu isterseniz Bursa'ya gitmek için bahaneye bakıyorum ben. Orası Osmanlı'dan beri hep şehir özelliğini koruyor, kötü yapılaşmaya, çevre kirliliğine yol açan fabrikaların tuhaf yayılma cesaretine, Doğanbey Konutları'na, Kent Meydanı AVM'sine rağmen.

Sonuncu kez beni Bursa'ya çeken iki sebep vardı: NİŞ Kafe ve SaidAbat Köyü Kadınları Dayanışma Derneği... Her iki girişim veya faaliyet de bütün Türkiye'de öncü niteliğe sahip. Bu iki mekânın da etkileyici ortak yönü, kuruluşlarında kadınların oynadığı rol.

Bu yazımda Saitabat Köyü Kadınları Dayanışma Derneği'nin kuruluş ve faaliyet hikayesini anlatacağım. Engelli gençlere çalışma fırsatı sunan NİŞ Kafe üzerine izlenimlerimi de bir sonraki yazımda okuyacaksınız.

Gürsu'dan aile dostumuz Ahmet Çakmak ile gittik Saidabad Köyü'ne. Solda Erikli Su Fabrikası, karşıımızda Uludağ'a bağlı sıradağlar; yokuşu çıkmaya devam ediyoruz. Ahmet Bey'in anlattığına göre yükseklerdeki ormanlarla çevrili köylerin ahalisi –kendisi gibi- genellikle Artvinlidir. Denizi sevmeyen Artvinli göç ettiği beldelerde ormanlık, yeşil, sulak arazilere yöneliyor. "Bardağa su koyduğunda etrafı buharlaşmalı".

Bir gece önce konserve yapımı nedeniyle geç saatlere kadar çalışan

Sermin Cakalıoğlu biz Kadınlar Kooperatifi'nin merkezine ulaştığımızda henüz gelmemiş, ama arkadaşlarına bizimle ilgili bilgiler vermişti. Öğlene doğru binanın iç odalarından birinde bir araya geldik. Ahmet Bey'le tanışıyorlar, o da Artvin kökenli. 57 yaşında Sermin Hanım ve bu işlere 2001 yılında başlamış. Dedeleri 93 Harbindeki seferberlik sırasında bu köye yerleşmiş. Düz ovayı beğenmemiş onlar, bir söylentiye göre memlekette bıraktıkları gibi bir şelale aramış ve nihayet bulmuşlar. "Artvinliler bir su başı gördüklerinde mangalı kurarlar." Kestaneler kurumaya başlayınca da şehre göç başlamış. Kestanelerin kurumasını Bursa'ya açılan çimento fabrikasına yoranlar olmuş o zaman. Ne kadar doğru, bilmiyorum, dedi Sermin Hanım.

Aile Bursa'da yaşarken de Saitabat'la ilişkileri sürmüştü. Hikâye yıllarca güya durağan bir şekilde ilerliyor. Sermin Hanım bütün ailenin terzisi, marifetli gelin. Siyasetçi eşiyle sık sık toplantılara katılıyor, evinde misafir ağırlıyor. 2001 yılında bir gün eşiyle Cumalıkızık'a bir grup turist götürüyorlar. Ortam Sermin Hanım'ı çok etkilese de düşündükçe bir eksiğin farkına varıyor: "Elbet çok güzel, Osmanlı köyü, kendini korumuş, dizilerde görünmüş, fakat işletme tarzında kültürümüzle bağdaşmayan bir bölünme parçalanma var. "Bizde imece usulü vardır, orada ise dayanışma ve paylaşma eksiği gördüm."

Böyle bir faaliyet niye kendi köyünde, Saitabat'ta olmasın? Bu düşüncelerle 2002'de derneği kuruyor. Anlatmaya gerek var mı? Etrafındaki çoğu insan gereksiz ve boşu boşuna bir girişim olarak değerlendiriyor derneği. Nasıl bir cesarete sahip? Şöyle cevaplıyor sorumu: "O tarihte 44 yaşındaydım. Hiç iş tecrübem yoktu. İlkokul mezunuyum. Kur'an okumayı öğrendim. Babam daha fazla okula gitmemi istemedi. Kız çocukları okumaz, deniliyordu. Üç kız kardeş okumak istedik, babam kabul etmedi. Dördüncümüz, erkek kardeşimiz okumaya hevesli olmadığı halde okusun diye her şey yapıldı. 10 yaşlarındayken terzi atölyesine gidip gelmeye başladım. Kendime elbiseler diktim. Necatibey Kız Meslek Lisesi'nin akşam kurslarına gidiyordum. 13 yaşında iyi bir dereceyle bitirdim. Mutfak işlerini pek sevmiyordum. Dikiş, ev döşeme gibi işler daha çok ilgi alanımdıydı."

19 yaşında evlendi Sermin Hanım ve Bursa'da yaşamayı sürdürdü. 4 kızı, 3 damadı var.

Dernekçilikle ilgisi yoktu. 25 yıl boyunca aile çevresinin terzisi oldu. Büyük kızının nişan tuvaletini de kendisi dikti. Geçirdiği trafik kazasının ardından boyun fıtığıyla yaşamaya mecbur kalınca, başkalarına dikiş

dikemeyeceği için, birine diker diğerine dikemez de hatır gönül kalır diye kendi aile çevresine dikiş dikmeyi bıraktı. Boş durmak istemiyordu. Aklına Cumalıkızık geldi. İmece usulüne dayanarak Saitabat'ta daha güzelinein gerçekleşebileceğini düşündü. Eşine anlattı. Onun desteğiyle yola koyuldu.

Derneğin mekânını bir bakıma doğaçlama adımlarla tasarladı, ustalardan yardım alarak kendi beğenisine göre geliştirdi. Yapının hem iç hem de dış mimarı olarak çalıştı. Bununla kalmadı, yapılış amaçlarını da belirginleştirdi. Bir dernek nasıl kurulur? Araştırdı, dernek tüzüklerini inceledi. Köydeki arkadaşlarını arayarak düşüncelerini anlattı. Kendisi gibi çocuklarını büyümüş, geniş zamanı olan Saitabat kızları ve gelinleriyle derneğin alt yapısını hazırladılar. Bir gelin, ilkokul mezunuyum, nasıl yaparım, diye endişe belirttiğinde, ben de ilkokul mezunuyum, diye cevapladı sorusunu. “Dernek kurmak için tahsile ihtiyacımız yoktu” diye anlattı bana da. “Okusaydık keşke, ama okumadık diye kendimizi evlere mi hapsedeceğiz?”

“Zahmetli işbirliğinin en önemli unsuru, onun beceri gerektiriyor oluşudur” diyor Sennett, “Beraber” kitabında. (Ayrıntı, sf. 17). Nisan ayıydı. Dernek toplantılarına katılımı çekici kılmak için ilk Hıdrellez şenliği düzenlendi. Bir çuval un ve yağ alıp bişi hamuru hazırladılar. “Herkes çok mutluydu” diye anlatıyor. Bişili hıdrellez geleneksel hale gelecekti. Kadınlar dernek yoluyla para kazanmanın nasıl olacağı konusunda kuşku duyuyorlardı. Ev içinde veya akraba arasında sürdürdükleri üretimle nasıl para kazanırlardı? Köy kooperatifi vardı, ama kadınlar üye olamıyordu bu kooperatife, nedense. Hatta, derneğin en çalışkan üyelerinden Fikriye abla (69 yaşında) bu kooperatife niye kadınların üye yapılmadığını sorgularken katıldı dernek kuruculuğuna.

İmece usulünün bereketine inanıyordu Sermin Hanım. Çocukluk arkadaşlarını, mahallenin orta yaşlı kadınlarını, becerikli mutfak ustalarını harekete geçirdi.

Bu güzel bina imece usulüyle mi gerçekleşti? “2003'te çok hafriyat çektim buradan” diye, geçmişe dönüyor Ahmet Çakmak. “Anlatıyorum, kimse inanmıyor” diye devam ediyor Sermin Hanım. Dernek kurarken bir adres gösterilmesi gerekiyordu. Hiç paraları yoktu. Dernek binası şelalenin yanındaki boş, kiraç arazide yapılabilir diye düşündü ve arazinin derneğe tahsisi için muhtarlığa başvurdu. Lüzumsuz görünen bir araziydi, siyasetçi eşine refakatinin tecrübelerinden yararlanarak yerel yönetimlerden

sağlanabilecek imkânları araştırdı. Dernek gönüllüleri muhtarlıktan destek alamayınca Köy Hizmetleri'ne ait iş makineleri hafta sonlarında dernek binası için çalıştılar. Bahçe duvarlarıyla başlandı. Ardından acilen üretimin sergilenmesi anlamına gelen stantlar yapıldı. Proje yoktu, her şey Sermin Hanım'ın hayalindeki binaya doğru adım adım gerçekleşti. Kepçeci çalışırken başında durup beklentilerini tarif ediyordu. Ayağında amele çizmeleri vardı. Köyün gençleri, "abla, sen ne yapmaya çalışıyorsun, hafriyat kolay mı, kime yaranacaksın?" diye sorguluyorlardı. Menfaat güttüğünden söz eden olmuyordu, buna müdanası olmadığıнын farkındaydı hepsi. "Bir gün gelir bize dua edenler olur" diyordu, cevap olarak. Bir hevestir geçer, bunlar bir şeyler yapmak istiyor, ama sürdüremezler, düşüncesi her yerde önlerini kesiyordu. Bina tamamlandığında ise birileri en güzel yeri bir hevese kaptırdıklarını dile getirecekti.

Kütahya Domaniç'ten ahşap getirtti. Orman İşletmesi'ne başvurdu bunun için. Eşine bir tanıdığı olup olmadığını sordu, olmadığını öğrendiğinde kendisi Bursa Bölge Müdürlüğü Orman İşletmesi'ne gitti. Dernek hakkında bilgiler vererek ağaç bağışlanmasını talep etti. Gelgelelim bu şekilde ahşap bağışı mümkün değilmiş, bunu öğrendi. İhaleye girmesi gerekiyordu. Ağacın numarası okunduğunda el kaldırın, hemen kabul ederiz, fiyat yükseltmeyiz, dedi Orman İşletmesi'ndeki memur. Sermin Hanım çalıştığı ustayla birlikte depolara giderek hangi ağacın işine yarayacağını tespit etti ve numarasını memura götürdü. İhale sırasında 150 kadar iş adamının yanında 2 örtülü hanım olarak dikkat çekiyorlardı Fikriye Hanım'la birlikte. Numara okunduğunda el kaldırdılar. "Satıldı" diye bağırды görevli. Bir kamyon ağaçla döndüler Saitabat'a. Taşıma masraflarını Sermin Hanım cebinden ödedi. Masraflar birbirini takip edince, bir gelir kaynağı oluşturmanın zarureti fark ederek salça yapmaya başladılar. Dokuz kadın beraber okulun bahçesinde salça, tarhana, makarna kaynatma ve hazırlama faaliyetine girişti. Köyden meccani yardıma gelenler de oluyordu.

O günlerde mevsim henüz yazdı, okul bahçesinde çalışabiliyorlardı. Kış gelmeden kapalı bir mekâna geçmeleri gerekiyordu. İnşaatın çeşitli aşamalarında, birkaç yıl önce köyde inşa edilen aile evinin müteahhitinden yardım istedi. Binanın iç mekânları düzenlenirken dernek yönetiminden kimileri "loca gibi olsun" diye fikir belirttiler. Sermin Hanım bu teklifi tartışmaya açtı. Bizim kültürümüzde loca yoktur, ev ortamı gibi olacak, beğenmeyen gelmesin, gençler beğenmeyebilir, ama gelip gittikçe benimseyebilirler, dedi.

Öyle de oldu. Orada bulunduğum yarım gün içinde kahvaltı ve çay için gelenlerin çoğunluğunu gençler teşkil ediyordu.

Önce alt kat tamamlanarak nispeten dayalı döşeli bir mekân haline gelmişti. Binanın temeli atılalı beş yıl olmuştu, tanınmaya başlamışlardı, valiliğin protokol misafirleri için seçtiği bir adres olarak görülüyordu dernek. Yönetim Kurulu toplandı. Nispeten amaçlarına ulaştıklarını bilmenin mutluluğunu yaşıyorlardı. İsteyen ücretle, isteyen gönüllü çalışacaktı artık. (Kendilerinden burs isteyen öğrencilerden kimisine “çalıştırma yoluyla” burs veriyor şimdilerde dernek, mesela hafta sonlarında kafeteryada çalışmaya davet ediyor.)

Köy halkıyla etkileşim içinde geliştıyorlardı. Evlenen gençlere çeyiz hazırlıyor, Ramazan’da ihtiyaç sahiplerine erzak dağıtıyorlardı. Muhtaç kadınlara ürünlerini satabilecekleri stantlar ayırdılar. Bazıları hazırlayacağı ürünün malzemelerini kendisi aldı, alamayanlara yardımcı oldular. Bir süre sonra Sermin Hanım bir tedirginliğe kapıldı. “Lezzetler karışıyor” diye anlatıyor. Pazara sunulan ürünün belirli bir lezzet sunamaması şikayet konusu oluyordu. Lezzetlerin standart hale gelmesi için hazırlama sürecini ortaklaşa gerçekleştirmeleri gerekiyordu. Buarada binanın yapımı sürüyordu. Salça ve reçel üretimini teras çatıda sürdürmeye başladılar. Ancak bazı üyeler iş düzenine uymakta zorlanıyor, geç gelip erken gidiyorlardı. Üyelere, aralarında çalışma saatlerine göre gruplar oluşturmalarını teklif etti. Zaman içinde gruplar bir düzene girmeye başladı. Endüstriyel iş yerlerine özgü katı kurallar ve mekanik rutin olmadığı için sohbet ederek, ürünleriyle ilgili karşılaştıkları tepkileri tartışarak, yeni tarif ve usuller aktararak zevkle çalışıyorlardı. Sosyal bağların bürokratik işlemlerin yoruculuğu ya da tamamen kişisel afra tafralar yüzünden oluşturduğu çekingenlikle kendini geri çeken, kısıtlayan kadınlar, dayanışma içinde engel bildikleri eşiklerden geçtiler.

Köydeki çalışmalar 5 yıl boyunca gönüllü olarak sürdü. İsteyen ücret talep ediyordu. 35 kişiye iş alanı açıldı. Hâlâ gönüllü çalışanlar var. Geçen süre içinde, bina yavaş yavaş tamamlanırken kendine has ikramları olan kahvaltılar ve sohbete, konuk ağırlamaya uygun ortamıyla ünlendi dernek. Ağırladıkları insanlar hep aynı soruyu soruyorlardı: Nereden hibe aldınız? Hibe filan almadık, biz kendi imkânlarımızla yaptık her şeyi, diye cevap veriyorlardı. Sonra basından Türkiye’de kurulan ilk köy kadın derneği olduklarını öğrendiler. Onları takiben 22 köyde kadın derneği kuruldu. Saitabat Köyü Kadınları Dayanışma Derneği’nin faaliyetleri ise Bursa’ya da

kapsamaya başladı. Çevre köylerde dernek kurup üretime geçen ama satış yapamayan kadınların ürünlerini alıp satışa sundular. Üretim hızlanınca Bursa'da da Salı ve Perşembe günleri faaliyet gösteren bir şube açtılar. Gerçi Bursa'da bile dernek üyeleri Saitabatlı kadınlardı. Sermin hanım halihazırda aynı zamanda Bursa Üreten Kadınlar Platformu Başkanı olarak da bir sorumluluk taşıyor.

Dernek binası yapılmaya başlanalı beş yıl geçtikten sonra üyeler üst katın inşası için yeni kaynak arayışına düştüler. Sermin Hanım'ın kişisel girişimleriyle, (projenin tüzüğü gereği) AB üyesi ortaklarından Bulgaristan'la birlikte ortaklaşa Avrupa Birliği'ne sunulan "ahududu reçeli ve konsantrasyonu" projesi, bütçesi yeterli bulunmadığı için onaylanmadı. Eşinin kefaletiyle, Bursa'daki aileye ait ev ve dükkanı teminat göstererek bir bankadan kredi aldılar. Böylelikle üst kat tamamlanarak döşendi. Betonarme üzerine ahşap kaplandı. Servis arabaları alındı. Verandalar acele yapılmıştı, yenileme gereğini duyuyorlar şimdi. Bahçe henüz tamamlanmış değil, gezip inceledim; borçlarını tamamen ödediklerinde sıra bahçenin düzenlenmesine gelecek. Dernek binasının girişinin karşısında yukarı doğru ürün stantları uzanıyor, girip baktım. Reçel, marmelat, salça, közlenmiş kırmızı biber konservesi kavanozlarıyla dolu rafların rengârenk görüntüsü aklıma Aida Begiç'in "Kar" filmindeki savaş mağduru kadınların ayakta kalma çabasını getirdi.

Daha sonra yukarıda, dernek binasının damında közlenmiş kırmızı biberleri kavanoza koymayı sürdüren Fikriye Hanım'la sohbet ederken, 69 yaşına karşılık sahip olduğu şevkin öncelikle "takdir görmek"le ilgili olduğunu düşündüm. "Cinnet üretmeye başlayan evler" diye yazmıştım 1991'de, Modernizmin Evsizliği Ailenin Gerekliliği kitabında. Daralan evlerin temizliği gibi misafir kabulü de bir karmaşa yaşamak anlamına çekilir oldu. Sadece servisten kaçınmak, sadece hava değiştirmek değil evden kendini dışarı atma sebebi. "Mahremiyet kamusal alanı istila etti, fethetti, sömürgeleştirdi" diye yazıyor ya Baumann. Kabul etmek gerekir ki çekirdek ailenin dar çeperleri "Ev Hanımı" kimliğine baskı yapıyor. Bunun da aile modelinden evdeki üretim yoksulluğuna, birbirini etkileyen ve doğran sayısız nedeni var.

Köylerinde yoksul aile sayısı çok az Sermin Hanım'ın tespitine göre, gelgelelim kendisi çalıştığı halde koca eline bakan bütün kadınların bir açıdan fakir olduğunu savunuyor. "Kaldı ki ihtiyacı olmadığını söyleyen kişinin de boş oturma lüksü olmamalı, kazandığıyla bir fakire faydası

dokunabilir. Kendimiz muh-taç olmasak da muhtaçlar için çalışmalıyız.”

(Sermin Hanım’ı dinlerken aklıma Peygamberimizin (sav) eşi Hz. Zeynep binti Caḥş geliyor: Zeynep, maharetli, eli işe yatkın bir kadındı. Kullanılacak hale getirdiği deriden eşyalar dikerek bununla elde ettiği geliri Allah yolunda sadaka olarak dağıtıyordu. Bir rivayete göre Hz. Ömer Beytülmal’dan hisse olarak ona iki bin dirhem göndermiş, Zeynep bu parayı aldığı anda sıkıntıya kapılarak hepsini sadaka olarak dağıtmıştı. Eline geçen parayı sadaka olarak dağıttığını öğrenen Ömer bin dirhem daha göndermiş, Zeynep bu bin dirhemi de dağıtmıştı.)

Bazıları, “hamallık mı yapacağız” diye tepki göstermedi değil. Oysa evde ne iş yapıyorsa dernek için de yaptı Sermin Hanım, bir dernek üyesi bundan kaçındığında onun yerine girip tuvalet temizledi. Şimdi sahibi olduğu imtiyazlar ve dernekle birlikte ortaya koyduğu başarının ardında çalışarak geçen sabırlı yıllar var. Evi ayrı olsa da eşinin geniş ailesinin çeşitli sorumluluklarını canla başla üstlendi. Otobüs işletmeciliği yapan ve yanı sıra da siyasetle ilgilenen kocasını faaliyetlerinde destekledi, yalnız bırakmadı. “Otuz yedi yıllık evliliğimin yirmi yılını yalnız başına yaşadım diyebilirim. O yaptığım fedakârlıkların ödülünü şimdi alıyorum. Kadınlar faaliyetleri için eşlerini ikna edebilirler. Aslında hâlâ gömleğini, pantolonunu çorabını eline veriyorum.”

Nasıl başlamıştı her şey? Sermin Hanım eşiyle birlikte Yıldırım’ın ünlü mahallesi Cumalıkızık’a bir grup turist götürmüştü. Orada, benzeri bir ortamı ve faaliyeti, benzeri güzellikleri imece usulüyle gerçekleştirmenin mümkün olduğunu düşündü. Cumalıkızık’tan aldığı ilhamla yola koyuldu. Köy kadınlarının marifetlerinin ve zamanlarının kıymetini bildi, onların kendilerine güven duymasını sağlayan bir çalışma düzeni, bir üretim ağı oluşturmak için uğraştı eşiyle dostuyla. Geleneksel mimarinin ve tezyinin, ev içi mekânı ayrıntılarının, bir evi idare ederken kazandığı tecrübenin kıymetini bildi. Sedir, sini, sohbet, dedi. Mıhlama, katmer, silor sunmak istedi konuklarına. İbni Haldun becerinin, zanaatkârın özel uzmanlık alanı olduğuna inanıyordu. Bir evi iyi bir yöntemle idare etmekle bir derneği idare etmek arasında sadece birim farkı olmalı. Sermin Hanım karşısındakini dinliyor, ortak noktaların kadrini kıymetini biliyor, anlaşmazlık hallerinde çözümü mümkün kılacak bir esnekliği var, eleştiriye açık olduğunu ortaya koyuyor. “Sosyal beceri”sini aile düzenindeki tecrübelerine bağlı olduğunu belirtiyor sıklıkla. Farklılıkları düzeltirmeye çalışmıyor, tersine derneğin faaliyetlerinin genişlemesi için bir imkân olarak değerlendiriyor.

Zor dönemlerde kenara çekilmiyor, işin içine girip en yorulan üye olmayı üstleniyor. Dizilerdeki hanımağaları hatırlatan mütehakkim bir duruşu var. Olsun: Salt kendi adına düşünmüyor, tek kişilik projelerden söz etmiyor, yapılan işlerdeki payını abartmıyor, kulakları rahatsız edecek bir tonlaması yok onun “ben”inin.

İmece usulüne duyduğu güvenle doğaçlama olarak kimsenin bir fırsat sunmadığı kadınlara alternatif bir kamusalığın zeminini hazırladı, atölye çalışmaları oluşturdu, tartışma platformu sundu. Köy kadın dernekleri her ay bir köyde toplanmaya başladılar. Kadın derneklerinin faaliyetleriyle köyler bir çekim merkezi haline geldi, şehirlere göç eden aileler geriye dönmeye başladılar.

Dolayısıyla çevrim şöyle tamamlandı: Cumalıkızıklı üreticiler geldiler Saitabat’a ve derneğin faaliyetlerinden etkilendiler. Sonradan yola düştüğü halde Saitabat’ın Cumalıkızık’a göre çok daha canlı ve çalışkan olmasının sırrını da öğrenmek istediler. Çünkü siz bireysel çalışıyorsunuz, diye fikrini belirtti Sermin Hanım. Birlikten kuvvet doğar oysa. Biz imece usulüyle çalışarak engelleri aşmayı başardık. “Sonra onlar da dernekleşti ve daha güzel şeyler yapacaklar” diye anlatmayı sürdürdü. Diğerkâmlık, dayanışma sürecinin tecrübelerinden süzülen incelikler, beraber olmanın sağaltımı... Başka projeleri de var onun. Akıcı bir dille, bazen bir medya başlığına atıfta bulunarak anlatmayı sürdürüyor.

İlginç tecrübelerinden derdiği tespitleri not almaya yetişemiyorum. Günümüz kadını ev hayatında mı kendini iyi hissediyor, kamusal alandaki varoluşlarda mı, yoksa bütün bunların dışında bir huzur/ mutluluk tanımının eksikliği midir, bu *meseledeki tartışmalardan* bir netice elde edilememesinin *sebebi*... Güncel tartışmalardan kopup gelen bir soruyu cevaplandırıyor sanki Sermin Hanım tembelliğe, üşengeçliğe prim vermeyen kişiliğiyle. Bir yerden sonra bırakıyorum not almayı ve dinliyorum. Bursa’ya yeniden gelmek için bir sebebim daha var artık.

Abdurrahman Adıyan

GİRİT MAHALLESİ VE ALAY KIRAATHANESİ

"Montania'da Girit Mahallesi'nde

Eski Rum evlerinin kapı kelçeklerinde

Saklı bu şehrin kimliği"

(Montania Mudanya, şiirinden)

Mudanya'nın tarihi milattan önce 7. yüzyıla dayanır. İlk adının Myrlea olduğu bilinmektedir. 12 İyon şehir devletinden olan Gemlik ve Erdek'in de kurucusu Kolofonlular tarafından kurulmuştur. Zaman zaman işgale uğrayan şehir, Makedonya Hükümdarı 5. Filip (Philippos) tarafından yıkılmış ve yerine, Apameia adı ile yeni bir şehir inşa edilmiştir. Bu şehir de işgale uğramış ve imâr edilerek Montania adını almıştır. Mudanya adının buradan geldiği sanılmaktadır.

"1893 yılı Osmanlı nüfus sayımına göre Mudanya'da yaşayan kişi sayısı: 16.683 kişi. Bunların büyük çoğunluğu (%71) Rumlardan oluşmaktadır (11.757 kişi) Mudanya'daki Türk nüfusu ise 4.891 kişi (%29). Rum nüfus 1924 mübadelesinden sonra Yunanistan'a göçmüş, Halkidiki yarımadasında Nea Moudania (Yeni Mudanya) yerleşimini kurmuştur." diye geçer, resmî kayıtlarda. Gelelim Girit Mahallesine.

İtalyan mühendis Piçiretu'nun planladığı mahalle, Rum Mahallesi olarak bilinirdi. Tâ ki Girit'ten gelen mübadillere iskân edilinceye dek. Mudanya Osmanlı döneminde ciddi bir yangın atlatıyor. 1870 ila 1880 yıllarında yapıldığı tahmin edilen mahallede evlerin altı kazıldığında toprakla beraber kül çıkması bundanmış. Yaklaşık 140 yıllık bir mahalle. Bu mahallenin en belirgin mimarîsi, bütün sokaklarının paralel oluşudur. Ayrıca her sokak dik olarak denize bakar ve nereden bakarsanız bakın, denizi görür, denizden

esintiyi alırsınız. Estetik mimarisi göz kamaştırıcıdır. Bu evlerin ortak özelliği, ahşaptır; yapılar kâğır usulle yapılmıştır. Planı: İki katlı; girişte bir oda, arka tarafta mutfak, üst katta ise iki odası vardır, genellikle banyosu merdiven altına yerleştirilmiştir. Osmanlı sivil mimarisi olarak planlanıp yapılsa da, gayrimüslimlerin oturabileceği bir tarzdadır. Girit Mahallesi olarak bilinen, aslında Rum Mahallesidir. Mudanya Mütarekesi'nden sonra Rumlar Yunanistan'a yerleşince, Girit'ten gelen Türklerin 5-6 bin civarı da Mudanya merkeze, Dereköy, Aydınpınar, Kumyaka ve Trilye'ye yerleştirilmişler. O zamanlar, Eski Cami'nin doğusunda Türkler, batısında ise Rumlar oturmuş. Bundan mütevellit gönüllerde kabul gören adı: Girit Mahallesi olmuştur. Resmî kayıtlarda Halitpaşa Mahallesi olarak geçer. Günümüzde sit alanı ilân edilmiştir. Bugün Mudanya'da, Mudanya'nın yerlisinden çok Girit göçmeni var desek yeridir.

Giritli Mahallesi

Girit Mahallesi, Mütareke binasının bulunduğu meydandan başlar. Denize ve birbirine paralel üç cadde ve bu caddeleri dik kesen sokaklardan oluşur. Kapıdan çıkıp başınızı denize doğru çevirseniz, denizi görürsünüz. Camdan kafanızı uzatıp baksanız da görürsünüz. Hem de esen poyrazı, içinize çekerek... Onca yaşına rağmen bu mahallenin sınırsız dokusuna, sokaklarının düz ve paralellğine, denizle iç içe geçmiş komşuluğuna, hayran kalmamak elde değil. Dilerseniz bu şirin mahallenin sokaklarında birlikte gezelelim, ne dersiniz?

Mütareke binasından ilk sahil sokağına girdiğimizde, deniz sağıımızda kalır, sol tarafımızda, tam köşede bir konak; Rum usulü yapılmış muhteşem bir ahşap evle karşılaşırız. İnsanı hayrete düşürecek denli özenle yapılmış ahşap mimariye örneklik teşkil eden; *üç katlı, el oymacılığının zirve yaptığı* muhteşem bir yapı! Bu kadar güzeli, eşi-benzeri var mıdır, bilemem! Fakat geçmişe ait kalmış, onarılmamış, el atılmayı bekleyen kadim bir yapı. Devam edelim, Şükrü Bey Yalısı tüm ihtişamıyla karşılayacaktır bizi. Mudanya'nın tarihî tek yalısı olduğunu hatırlatalım. 1895 yılında Osmanlı sivil mimarî örneğiyle inşa edilen yalının, 1987'de restorasyon geçirdiğini mini sarı piring tabelası söyler. Onun az ilerisine vardığımızda, "Papazın Evi" diye isimlendirilen son derece güzel bir mimarî ile karşılaşırız. Bembeyaz, kırmızı tuğla çatılı bu yapı, bizi bir ân Avrupa'nın herhangi bir kentinde geziniyormuşuz hissine kaptırır. Sokağın daha ilerisine gitmeyelim! Çünkü o muhteşem tarihî doku, maalesef beton binalarla tahrip edilmiş; âdeta

*"püfür püfür esen rüzgârın önüne / betondan setler konmuştur."*Bir üst paralel sokaktan geri döndüğümüzde tekrar o tarihî atmosferi solumaya başlarız. Cumbalı evlerin, tek-tük konakların yanı sıra küçücük evlerle bakışırız, bazen bir bakarsınız bir oda genişliğinde minicik bir ev, sıkışmış kalmış öylecene, sanki yüz yıllar öncesine yürüyormuşuz hissiyle anılara dalar, kapılırız. Bu sokaklarda dolaşmak geçmişle gelecek arasında, gelgitler yaşatır. Geçmiş, gizemiyle çeker insanı, derler. Doğrudur!

Rumlardan kalma tarihî evlerin her ne kadar bir kısmı restore edilmiş, eski şatafatlı günlerine yeniden kavuşmuşsa da, ancak içlerinde oturanlar, ne yazık ki bir zamanlar bu evlerde yaşayan insanlar değil. Mübadele; insanları evinden, bağından bahçesinden, ocaktaki yemeğinden, geçmişinden geleceğinden, hatta ölüsünden bile ayıran, köklerini koparan bir zulümdür. Hem Türkiye'den giden Rumlar için, hem de Yunanistan'dan gelen Türkler için; bağısız, köksüz, iğreti bir yaşam olmuştur. Mübadele, kelimenin tam anlamıyla bir insanlık dramıdır. İnsanları köksüz kılmak, bağısız etmek, yaşamdan koparmak, dalı olsa da yaprağı olmayan ağaç misali kuru bırakmak, bir insanlık trajedisi değil de, nedir?

Girit Mahallesi'nde yürürken, ister istemez gözlerimiz yukarılara yönelir. Şu daracık sokakların dili olsa da hâtıralarını konuşa! Aralarında yıkılmaya yüz tutanlar da var, perili köşkleri andıranlar da, esrik gözlerini denize çevirmiş sonunu bekleyenler de. Kışın sokaklarda rüzgâr bir kırbaç gibi şaklar yüzümüzde. Sessiz, sakin, ıssızdır; tek-tük insanla karşılaşırız. Ölü kent gibidir, ama baharla birlikte canlanır, -kimi yazlıkçılar gelir-rengârenk kesilir, birbirinden güzel bu ahşap evler... Cumbalarındaki fesleğenleriyle, balkonlarından sarkan kırmızı sardunyalıyla, karanfilleriyle, siklâmenleriyle, hanımeliyle, küpeliyle, elvan elvan çiçekleriyle 'hoş geldin' derler âdeta. Duvar diplerinden fışkıran sarmaşıklarıyla selâmlar bizi. Bu sokakların, bu evlerin her biri sanki bir film setinden pasajlar sunar. Bir bakarsınız evler kadar yaşlı, evler kadar tarih kokulu yorgun insanlar, oturmuşlar iskemleye bakınırlar denize. Sanki dalgaların sahile her gelişi onlara uzak diyarlardan bir haber getirir gibi. Sanki dalgaların sahili hırçın vuruşu, onlardan eksilenlerin bir buruk esimesi gibi...

Restorasyon geçiren bir kısım özel mülkiyet işletmeye açılmış; butik otel, lokanta, kafe olarak hizmet vermekteler. Sahil bandına paralel veya yakın olanlar, hızla konaktan-işletmeye eviriliyor. Elbette Girit Mahallesi'ndeki gezintimiz bu kadar değil. Anlatılması gereken onca yapı var, her birine tek tek değinmek, yazıyı uzatmaktan başka bir işe yaramayacak. Son

zamanlarda Vakıflar tarihî dokuyu özenle koruyor, ama öncesinde azımsanmayacak kadar tahribat var. Örneğin Osmanlı'dan kalma Bizans dönemi kilisesinin sinemaya dönüştürülmesi 1953'te olmuş. Şimdilerde kültür merkezine çevirilmiş, aslını kaybettirmekle yetinilmemiş; ön cephesi kara siva ile -ancak bu kadar kötü olur- tahrip edilmiş. Bu tarihî ve kültürel mirasın bir ân evvel aslî kimliğine kavuşturulması, Kültür Bakanlığı'nın ivedilikle takip etmesi gerekenler arasında yerini almalı. Bir başka dokunulması gereken yapı ise 1958 yılında inşa edilen derme-çatma hiçbir mimarî estetikten nasibini almamış; Yeni Cami'dir. Yetkili mercilerin Girit Mahallesi'ndeki tarihî dokuya bir bütünlük kazandıracak Osmanlı veya Selçuklu mimarisiyle bir 'yeni camii' yapmaları elzemdir. Girit Mahallesi dışında olsa da son zamanlarda restorasyon geçiren "Tarihi Zeytin Hali Çarşısı"nı da eklemek gerekir fakat bir dipnot düşmek kaydıyla; maalesef 'Zeytin Hali Çarşısı'nda bir tek zeytin veya zeytin yağı satan dükkân yok! İsmiyle ne kadar da tezat bir çarşı! Ne mi var? Bolca kahvehane, nargile kahvesi...

Eğer can kulağı kesilirse bu yorgun ve yaşlı mahallenin yapılarına; güneşte solmuş, yağmurda akmış boyaları, pencerelerinden hasret kuşlarının kanat tüyleriyle, söylenmeyi dinlenmeyi imleyen yüzlerle, gözlerle karşılaşırız. Belki bunların da gerisinde, tarihin solgun hâtırasında, o hiç görmediğimiz, tanıyamadığımız Rumların, eşyanın tabiatına sinmiş hâl diline hâl kesilir de, dinlersek, sökün ediverir o günlerin iniltisi; belki paslanmış bir kapı kilidi açılır dostluğun, kardeşliğin ihtışamlı çağına... Ne dersiniz?

Alay Kıraathanesi

Tarihî "Alay Kıraathanesi" geçmişten günümüze tanıklığına devam ediyor. Dilerseniz öncelikle Alay Kıraathanesinin geçmişine değinelim. Tek katlı, ahşap, köşe bir bina, dış cephe doğramasının el işçiliği, ayrıca iç tavanı görülmeye değer. Kahvenin altında eskiden buzdolabı niyetine kullanılan üç soğutma kuyusu var. Osmanlı döneminde yapılmış bir iş yeri. İlk taverna olarak kullanılmış, 1923 öncesinde. O dönemde Mudanya'da Müslümanlar da var, Hristiyanlar da. Tavernada içkili, sazlı sözlü gece eğlenceleri olduğundan Müslümanlar gelmezmiş; dolayısıyla burası Rum nüfusuna hizmet eden bir yermiş. Daha sonra Cumhuriyetin ilk yıllarında bezzaz pazarı olmuş yani manifaturacı. Ondan sonra 30'lu yıllarda buranın mülkiyetini Kâzım Bozdağ alıp kıraathaneye çevirmiş. O gün için bu iş yerine

herhangi bir isim koymamış, tabela asmamış; ama Yetmişinci Alaya mensup erat, izin günleri buraya geldiğinden adı: “Alay Kiraathanesi” kalmış. İsim hikâyesi böyle oluşmuş. “Alay Kahvesi” de denir. Mehmet Akbaş; “*Osmanlı zamanından kalma, ağabeyim Hüseyin Akbaş’a da kaynatasından kalmış.*” diyor. Şu an kiraathaneyi Hüseyin Akbaş’ın oğlu Mustafa Akbaş işletiyor. Yolunuz Mudanya’ya düşerse, bu alçak gönüllü kahvenin loş ışıkları altında ya da mevsim yaz ise ağaç gölgesinde damağınızda tadı, anılarınızda hatırı kalacak bir kahve için derim.

Alay Kiraathanesi’nde oturmuş Girit Mübadilleri ve Girit Mahallesi üzerine sohbet ediyoruz. Kiminle mi? Girit Mübadillerinden bir ailenin ferdi; Mehmet Akbaş’la. Onun ailesi de Yunanistan’ın Girit Ada’sından gelmiş. Mehmet Akbaş, hoşsohbet, kültürüne vakıf biri... Mübadeleden gelen ailelerin o günkü zorluklarından bahsediyor, diyor ki; “*Girit’ten gelen Müslüman Türklerin her birine Rum Mahallesi’nden bir ev ve beş dönüm zeytinlik verilmiş. Yunanistan’da varlıklı olanlar, bunu resmî evrakla ispat ettiklerinde, oradaki yerleri, mülkleri oranında, burada da mülk sahibi olmuşlar. Ama Girit’ten gelen mübadiller arasında varlıklı olmayanlar ise düşünemeyeceğiniz kadar yoksulluk çekmiş.*”

Mehmet Akbaş, tarih öğretmeni, 1998’de emekli olmuş ama köklerine sıkı sıkıya bağlı biri. “*Mudanya yöresinde yaşayan 330 civarında lakap tespit ettim.*” diyor. Bunlardan birkaç örnek verelim: “*Tabakacı (Akbaş), Kodalemaç (Araç), Sabuncina (Turan) soyadlarını aldılar. Birebir Girit doğumlulardan aldığım bilgilerden yola çıkarak 1030 isim tespit ettim*” diye ekliyor. Şu an yaşayan Girit doğumlu Şerif Biricik’in, doksan yaşının üzerinde olduğunu Mehmet Bey’den öğreniyoruz.

Tabii ki mübadele başlı başına bir trajedi olmakla beraber gelenler ve gidenler için de zorluklarla dolu yıllar demektir. Yerleşik halk Girit’ten gelenlere ilkin soğuk davranmış, hatta Türkçe bilmedikleri için “gâvur” demişler. Diyor ki; “*Yeni Camideki Sakal-ı Şerif, amcam İbrahim Akbaş’ın hanımı Nasip Yengenin Giritli annesinin hediyesidir. Müslüman olmasalar kendilerinde Sakal-ı Şerif ne arasın?*” Mehmet Akbaş, gâvur demelerine üzülmüş; “*Dedemin adı: Ali; babamın: Mustafa; annemin: Emine; amcamın: İbrahim; ağabeylerim: Hüseyin ve Remzi; kız kardeşimin adı; Meliha, peki nasıl gâvur’ oluyorum anlayamadım?*”

Alay Kiraathanesinden çıkıp yavaş yavaş Girit Mahallesine iniyoruz. Söz yine Mehmet Akbaş’ta, “*Şurada aşevi vardı. Bu köşede falancalar otururdu.*

Yeni Caminin yeri boş arsaydı çelik-çomak oynadığımı iyi hatırlarım.” Söz uzuyor, adımlarımız bir sokaktan diğerine varıyor, sokakları ince ayrıntısına varana dek anlatıyor, kimler gelip geçmiş, bir bir naklediyor. Bilgisini esirgemedi sunuyor. Yönümüzü Arnavutköy’e doğru verdiğimizde köşede bir derneğin tabelasını görüyoruz, kapısını aralayıp derneğin müdavimlerine selâm veriyoruz. Giritli ve Yanyalıların bu yıl kurdukları dayanışma derneğiymiş. Derneğin müdavimleriyle yaptığım sohbet, yazmakla bitiremeyeceğim kadar dokümanla doldum. Fakat yazının muhtevasını da aşmak istemiyorum. İyisi mi anlatmayı bir kenara bırakalım da sizleri Mudanya’ya bu tarihî ve kültürel dokuyu görmeye davet edelim. Mimarların, sanat tarihçilerinin, ressamların, fotoğraf sanatçılarının, şairlerin, yazarların velhasıl meraklısının görmesi gereken bir yer, deyip sözü MarcelPrust’a bırakalım: “Esas yolculuk, aynı gözlerle yüz değişik ülkeyi dolaşmak değil, aynı ülkeyi yüz değişik gözle görebilmektir.”

